

salvat sperantes in se, etc. Si interfecit eos omnis A synagoga, videtur illa opinio refutari^a, de qua supra diximus, secundum Jeremiam (*Jerem. xxix*), quod ipsi essent presbyteri Abab et Sedecias: nisi forte hoc, quod scriptum est: *Interfecerunt eos*, sic interpretemur pro eo, quod est, regi Babylonis occidendos tradiderunt. **735** Sicut et nos dicimus, quod Judæi interfecerint Salvatorem: non quo ipsi percusserint, sed quo tradiderint occidendum, et succlamantes dixerint: *Crucifige, crucifige eum* (*Joan. xix, 15*).

(Vers. 63.) *Helcias autem et uxor ejus laudaverunt Deum pro filia sua Susanna*, etc. Digne [*Al. Digni*] quasi sancti laudant Deum: non quia liberata est de manu presbyterorum Susanna, hoc enim non satis

se non posse affirmare quemadmodum dicantur Hebraice; in promptu autem esse, ut qui dubitat, Syriaca utatur voce loco Hebraicæ. Item dicebat etiam a sapientissimis dictiones nonnullas aliquando queri. Si ergo, inquit, alicubi potes ostendere nominatam in aliqua Scriptura *Prinum*, vel *Schinum*, ibi certe inveniatur quod querimus, et ea quæ inde oritur, nominum derivatio. Si vero nullibi nominatæ sunt, id quoque nos latet. Hæc igitur cum ab Hebræis quibuscum consuetudinem habui, historiam non agnoscentibus dicta sint, religio mihi est pronuntiare utrum apud Hebræos similis nominum derivatio servetur necne. Tu vero cur non esse affirmaris, fortasse nosti.

^a Hanc ex Hebræorum sensu difficultatem urget impendio magis Hieronymus in Commentariis in Jeremiæ cap. xxix ad illud Prophetæ, *Faciatur tibi Dominus sicut Sedeciam, et sicut Achab*, etc. *Atque*, inquit, Hebræi hos esse presbyteros, qui fecerint

laudabile est, nec magni discriminis, si non esset liberata, sed quia non est inventa in ea res turpis.

(Cap. XIV.—Vers. 1.) *Statimque cum aperisset ostia, aspiciens 736 rex super mensam* [Vulg. ostium intuitus rex mensam], exclamavit voce magna: *Magnus es, Bel, et non est apud te ullus dolus*. Ille quod Scriptura nunc dicit: *Exclamavit voce magna*, quia de idololatra et ignorante Deum, dicitur, videtur observationem nostram subvertere, qua dudum asseruimus vocem magnam in sanctis tantum reperiri. Quod solvet facile qui hanc historiam in libro Danielis apud Hebræos dixerit non haberi. Si quis autem potuerit eam approbare esse^b de canone, tunc querendum est quid ei respondere debeamus.

stultitiam in Israel, et mœchati sunt uxores civium suorum, quorum uni loquitur Daniel: *Intestate dierum malorum*: Et alteri: *Semen Chanaam, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum*.... Sed illud quod in præsentiarum dicitur: *quos frizit rex Babylonis in igne*, videtur Danielis historie contraire. Ille enim asserit eos ad sententiam Danielis a populo esse lapidatos: hic vero scriptum est, quod frixerit eos rex Babylonis in igne. Unde et a plerisque ac pene omnibus Hebræis, ipsa quasi fabula non recipitur, nec legitur in synagogis eorum. Qui enim, inquit, fieri poterat, ut captivi lapidandi principes et prophetas suos haberent potestatem? Et magis hoc esse verum affirmant, quod scribit Jeremias, convictos quidem esse presbyteros a Daniele, sed latam in eos sententiam a rege Babylonis, qui in captivos, ut victor et dominus, habebat imperium.

^b Recole Epist. ad African. num. 4 et 5.

S. EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRESBYTERI,

TRANSLATIO

HOMILIARUM ORIGENIS

IN JEREMIAM ET EZECHIELEM,

AD^a VINCENTIUM PRESBYTERUM.

Prologus.

741-742. Magnum est quidem, amice, quod postulas, ut Origenem faciam Latinum, et hominem juxta Didymi videntis sententiam, alterum post Apostolum [*Al. apostolos*], Ecclesiarum magistrum etiam

Romanis auribus donem. Sed oculorum, ut ipse nosti, dolore cruciatus, quem nimia impatiens lectione contraxi, et notariorum penuria, quia tenuitas hæc quoque subsidium abstulit, quod recte cupis, tam

^a Hic idem illo Vincentius est, cui et interpretationem Eusebiani Chronici Pater inscripsit, et quem laudat epist. 61, ad Vigilantium, num. 3.

ardenter ut cupis, implere non valeo. Itaque post quatuordecim homilias in Jeremiam, quas jam pridem confuso ordine interpretatus sum, et has quatuordecim in Ezechielem per intervalla dictavi, id magnopere curans, ut idioma supradicti viri a simplicitate sermonis, quæ sola Ecclesiis prodest, etiam translatio conservaret, omni rhetoricæ artis splendore contempto: res quippe volumus, non verba laudare; et illud breviter admonens, ut scias Origenis opuscula in omnem Scripturam esse triplicia. Primum ejus opus Excerpta, quæ Græce *σχόλια* nuncupantur, in quibus ea quæ sibi videbantur obscura, atque habere aliquid difficultatis, summatim breviterque per-

strinxit. Secundum homileticum genus, de quo et præsens interpretatio ejus est. Tertium quod ipse inscripsit *Τόμος* nos volumina possumus nuncupare, in quo opere tota ingenii sui vela spirantibus ventis dedit, et recedens a terra in medium pelagus aufugit. Scio te cupere, ut omne genus transferam dictionis: præmisi causam, cur facere non possim. Hoc tamen spondeo, quia si, orante te, Jesus reddiderit sanitatem, non dicam cuncta, quia hoc dixisse temerarium est, sed permulta sum translaturus, ea lege qua tibi sæpe constitui, ut ego vocem præbeam, tu notarium.

INCIPIUNT HOMILIÆ XIV IN JEREMIAM.

HOMILIA PRIMA.

Verbum Dei quod factum est ad Jeremiam filium Chelciae, etc. (Jerem. 1, 1).

743 Deus ad beneficiendum promptus est: ad puniendos autem eos qui poena digni sunt, dissimulat. Cum possit quippe tacens sine contestatione venturi punire eos quos semel dignos supplicio judicavit, numquam hoc facit: sed etiam si condemnaverit, ^a dicit quod sibi semper dicere propositum est, ut liberentur a condemnatione per poenitentiam, qui condemnati fuerant per delictum. Horum exempla cum de Scripturis multa possumus accipere, sufficiunt ad præsens incidentia, ut veniamus ad eorum quæ lecta sunt, contemplationem. Ninivite peccatores condemnati erant a Deo: *Adhuc enim tres dies, et futurum ut Ninive subvertatur* (Jon. III, 4). Noluit Deus cum silentio punire damnatos; sed dans eis locum poenitentiae et conversionis, misit ad gentes Hebræorum prophetam, ut dicente illo: *Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur*, qui condemnati fuerant, non perirent: sed agentes poenitentiam, impetrarent misericordiam Dei, qui in Sodomis et Gomorrhis jam erant exitio destinati, **744** ut manifestum est ex sermonibus Dei, quos locutus est ad Abraham: attamen quod erat suum, fecerunt angeli, volentes eos salvare qui se indignos salute judicaverunt, hæc dicentes ad Loth: *Est tibi hic aliquis gener, aut filii, aut filiae* (Gen. XIX, 12)? Neque enim ignorabant non esse eos secuturos Loth, sed ostenderunt suam pariter, et ejus qui eos miserat, benignitatem in homines et amorem. Horum quiddam simile invenimus

B et in Jeremia scriptum esse: est enim annotatum tempus prophetiæ ejus quando cœpit prophetare, et quousque. Ergo qui Scripturas legit, si lectioni diligenter ^c intendat, et requirat eorum quæ scripta sunt voluntatem, dicere potest ^d ex historiæ superscriptione, quo tempore Jeremias exorsus sit, et quod consummaverit prophetiam. Quid igitur ad me tempus historiæ? Legens didici, quia cœperit prophetare in diebus Josiæ filii Amos regis Juda, usque ad annum tertium decimum regni ejus; deinde prophetaverit in diebus Joachim, filii Josiæ, regis Juda, usque ad consummationem **745** undecimi anni Sedociæ, filii Josiæ, regis Juda. Et legens didici quia per tres reges prophetia ejus contempta sit, usque ad captivitatem Jerusalem in quinto mense. Quid ergo docemur per hæc, si lectioni simus intenti? Condemnaverat Deus Jerusalem propter peccata quæ fecerat, et hæc erat extrema sententia, ut captivitati ^e relinqueretur. Verumtamen cum hominum sit amator, nec quemquam velit perire, antequam depopulationis tempus instaret, misit et hunc prophetam, ut per sermones ejus ad poenitentiam ^f converteretur; misit eundem et sub secundo rege post primum, misit quoque sub tertio. Quid plura? jam captivitas imminabat, et adhuc adhortabatur Deus tribuens (ut ita dicam) et ante unam diem locum poenitentiae: unde scriptum est, usque ad captivitatem Jerusalem, et usque ad quintum mensem prophetasse Jeremiam. Jam hostium vincula restrinxerant manus, et nihilominus hæc quodammodo dicebat Deus: Ecce captivi facti estis: agite, licet sero, poenitentiam:

^a Verti jubet Huetius, *prædicat ei, quod sibi propositum est*, cum in Græco sit, *προλέγει αὐτῷ τὸ προεξιμνον*.

^b Ita LXX et Arabs; at Hebræus, et Jonathan, et Syrus et Vulgata habent *quadraginta*, quæ secutus est Hieronymus in suis ad Jonam commentariis. Huetius.

^c In Græco sub negandi forma est *ἐὰν μὴ προσέχη τῷ ἀναγνώσει, καὶ ἐξετάζη τὸ βούλημα*: quam negati-

vam particulam non agnoscit Hieronymus, et sic legit: *ἐὰν προσέχη τῇ ἀναγνώσει, καὶ ἐξετάζη*: optime; sic enim in fine periochæ hujus: *ἐὰν προσέχωμεν τῇ ἀναγνώσει*. Legendum quoque in Hieronymo: *diceret pro est, non discere*. Huetius.

^d Ms. Reg. apud Huetium, *historia super scripta est, quo*.

^e Mss. Regii penes Huetium, *relinquerentur*.

^f Unus ms. R. penes eundem, *converterentur*.

rogate me, et parcam vobis: possum eruere de captivitate, qui tradidi. Habemus itaque ^a quaedam necessaria ex superscriptione ista, quæ continet tempora prophetiæ, quia juxta suam clementiam exhortatur Deus semper homines ad salutem, iut, cessante delicto, etiam captivitas conquiescat. Hæc autem et de nobis possumus intelligere: si peccaverimus, et nos captivi futuri sumus. Etenim tradi peccatorem Satanæ (1 Cor. v, 5), nihil distat ab eo quod Judæi sunt traditi Nabuchodonosor. Utque illos Deus concessit adversario, propter frequentes impietates; sic nos propter peccata quæ fecimus, tradimur spirituali Nabuchodonosor: *et quos tradidi, inquit, Satanæ, ut discant non blasphemare* (1 Tim. 1, 20), Apostolus de aliis peccatoribus. Puta quantum malum est peccare, ut ^b tradamur Satanæ captivanti animos eorum qui relinquuntur a Deo. Non **743** sine causa autem, neque sine iudicio ^c Deus relinquit quos deserit. Cum enim miserit pluviam super vineam, et vinea pro uva attulerit spinas, quid faciet, nisi ut mandet nubibus, ne pluant super eam imbrem? Quapropter in proximo est propter delicta nostra, quorum nobis consci sumus, et nos captivari. Futurum est enim, ut tradamur, si non egerimus penitentiam, Nabuchodonosor, atque Babylonis, qui nos sensibilibus excrucient. Istis jam adjacentibus, sermones prophetarum, sermones Legis, sermones Apostolorum, sermones etiam Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi hortantur ad penitentiam, provocant ad salutem. Si autem audierimus, credimus ei qui dixit: *Et ego penitentiam agam de omnibus malis, quæ locutus sum facere eis* (Jer. xviii, 8). Et hæc quidem in Proemium. Post proemium autem ita scriptum est: *Factus est Domini sermo ad eum*: certum est quia ad Jeremiam. Quid dicit sermo Domini ad eum? præcipuum ab omnibus quæ prophetis dicta sunt cæteris. Hoc enim nunquam ad usum prophetarum dictum invenimus. Abraham ^d propheta nuncupatus est, in eo quod dicitur: *Propheta est, et orabit pro te* (Gen. xx, 7): et tamen non dixit ad eum Deus: *Priusquam te plasmarem in utero, novi te: et priusquam eires de vulva, sanctificavi te* (Jer. 1, 5). Sed postea in extremo jam tempore sanctificatus est Abraham, quando egressus est de terra sua, et de cognatione sua, et de domo patris sui (Gen. xn, 1).

^a Idem ms., quiddam necessarium.

^b Rursum idem ms., tradar; al. tradat.

^c Ms. R. Dei relinquentis; al. Deo relinvente.

^d Quin et Adamo ipsilocum inter prophetas tribuit Origenes commentar. in Cantic.: *Inter prophetas autem numeratur et Adam, quia magnum mysterium prophetavit in Christo, et in Ecclesia, dicens: Propter hoc relinquit homo patrem suum et matrem suam, et adheret uxori suæ, et erunt ambo in carne una, Evidenter enim de his dictis ejus dicit Apostolus, quæ mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* HUERTUS.

^e Locum nos emaculavimus, cum antea blasphemio fere sensu esset, quasi major sit Jeremia. Monuit vero, qui hæc monumenta in perventis magisque emendatis codd. olim legit, Rabanus, ac eisdem verbis describens eum in Jeremiam commentantis in-

A Ex reprimissione natus est Isaac, et tamen neque ad eum reperimus hunc dictum esse sermone. Et quid me necesse est per singulos currere? Jeremias præcipuum inter cunctos consecutus est donum, dicente Domino: *Priusquam te plasmarem in utero novi te: et priusquam eires de vulva, sanctificavi te.* Neque vero ignoramus quosdam esse qui ista referant, quasi ^e majora Jeremia, super Salvatore nostro et Domino Jesu Christo: sciendumque plurima ex his esse quæ **747** possunt Salvatore convenire, quæ etiam nos interponemus. Pauca autem eorum quæ ad Jeremiam dicta sunt, coercent intellectum, quasi non possint, ut plures existimant, ad Dominum referri. Quæ sunt ergo quæ possunt convenire Domino? *Ad omnes ad quoscumque mittam te, ibis: et omnia quæ mando tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum, ut eruum te: dicit Dominus* (Jer. 1, 7, 8). Nec dum ista otiose videntur ad Salvatore referri: ea vero quæ sequuntur: *Extendit Dominus manum suam ad me, et tetigit os meum, et dixit Dominus ad me: Ecce dedi sermones meos in ostium; ecce constitui te hodie super gentes et regna, eradicare, et disperdere* (Jer. 1, 9, 10): de Jeremia *difficilem faciunt* interpretationem: ^f quas enim gentes eradicavit Jeremias? quæ Regna subvertit, et merito ei dictum sit: *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna eradicare, et ruffodere?* quam habuit potestatem ad disperdendum, ut audierit: *et disperdere?* Quos vero ^g ædificavit, ut consequenter addatur, *ædificare?* Jeremias dixit: *Non profui, neque profui mihi aliquis*: et quomodo data est ei ædificatio atque plantatio? Hæc, ut diximus, ad Salvatore relata non coercent interpretationem. Jeremias enim in istis Salvatoris figura est. Sed et ea quæ sequuntur, et [Al. etiam] doctissimo homini difficultatem expositionis important, quomodo possint congruere Domino: *Et dixi: h* *Quis es, dominitor, Domine, ecce nescio loqui* (Jer. 1, 6). Qui est sapientia, qui est virtus Dei, in quo plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter (Colos. ii, 9), quomodo huic aptari potest: *Nescio loqui?* Sed et illud: *Quia juvenis ego sum*: interdicuntur ⁱ ei, quasi non bene responderit. Si etenim ei dicit Dominus: *Noli tæcere, quia juvenis sum*, manifestum est quasi non bene dicentem fuisse reprehensum. Hæc sunt quæ Salvatore videntur non convenire. Superiora autem

D seruit: ex quo et nos reposuimus, quasi majora Jeremia. Sed et Græcæ Origenis textus sic prælati: *ὁ πρῶτος Ἰσραηλίου, ἢ ὁ δεύτερος Ἰσραηλίου.*

^f Intercessit Rabanus quasi Hieronymi verba: *Nisi forte accipiamus eo modo, quo supra diximus, et ceperit in manu calicem meri plenum, et jussus sit propinare cunctis in circuitu nationibus, quæ tamen nec in Græco sonant.*

^g Huertius Quornam vero, cum et ms. Reg. genes eundem, et Rabanus, quos vero legant: quemadmodum, et Græco textu suffragante, nos reposuimus.

^h Idem retinuit, *quis es*: monuit vero reponendum *qui es*, ut et Rabanus restituit.

ⁱ Antea erat *interdicuntur enim quasi, etc.* Nos cum Reg. mss. et Rabano legimus *ei pro enim*. Rabanus præterea qui pro quasi habet; sed est in Græco: *ὁ δεύτερος.*

facili intellectu ad eum referuntur. Dicere vero alia **A** super Jeremia, alia super Salvatore interpretanda **748** esse, non pessimum est. Sed qui bene Scripturas nosse conatur, vehementer in isto instabit loco, videns sub uno textu sermonis dividi intellectum, et dici, hæc, quoniam minora sunt, non conveniunt Salvatore, sed Jeremiæ: illa vero, quoniam majora sunt, non Jeremiæ, sed Christo. Obid cuncta nos ad Jeremiam referre tentabimus: hoc est, et ea, quæ cum majora sint, videntur conditionem ejus excedere. Quicumque a Deo accepit verba, sumens gratiam cælestis eloquii, idcirco ea accipit, ut regna gentesque eradicet atque subvertat. Sed cum nominatim gentes, et regna, omnis qui divina verba suscipit, nolo eam corporaliter intelligere regna, et gentes, sed considerans animas hominum ^a regnatas **B** a peccato, juxta id quod in Apostolo scriptum est: *Non regnet ergo peccatum in vestro mortali corpore (Rom. vi, 12)*: videns quoque multas species delictorum allegorizet regna et gentes per ^b varia delicta, quæ humanas animas possederunt: et hæc erunt quæ evellentur atque suffodientur a sermonibus Dei, qui dati sunt sive Jeremiæ, sive cæteris sanctis. Ita fiet, ut prima quæ non videbantur congruere Salvatore, ab Jeremiam referantur: et secunda ab eo qui scit ^c figurate dicta quæ dicta sunt, Jeremiæ deputentur.

Dicit mihi aliquis auditorum, etiam alium pande sermonem, et cuncta quæ scripta sunt super Salvatore, quasi de ^d eo sint scripta, constitue: de **C** secundis noli esse sollicitus. Apparet enim quia Salvatore eradicaverit regna diaboli, et nationes subverterit, gentilem destruens vitam. In istis quod intellectum difficilem facit, hoc est, quomodo possit Salvatore dicere: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*, et cætera. In hoc sermone interpretantes ^e coanguantur. Jesum Christum scimus Deum: quærimus verba quæ dicta sunt juxta personæ exponere dignitatem: quapropter necesse est nobis Scripturas sanctas in testimonium vocare: sensus quippe **749** nostri et enarrationes siue iis testibus non habent fidem: et hoc quod dictum est: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (Mat. xviii, 16)*, magis convenit ad interpretantis probationem, quam ad quorumcumque hominum numerum: ut firmem **D** verbum intellectus mei, accipiens duos testes de novo et veteri Testamento, accipiens tres testes de Evangelio, de Propheta, de Apostolo. Sic enim stabit omne verbum. Quomodo igitur valebimus ista

conjugere Salvatore? Det mihi testimonium vetus Testamentum: *Quia priusquam agnoscat puer bonum aut malum (Isai. vii, 16)*, et cætera. Det etiam Isaias: *Ecte Virgo concipiet in utero, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isai. vii, 14)*: ibique additur: *Priusquam cognoscat puer*. Si autem et de Evangelio accipere oportet testimonium, Jesus necdum vir, sed adhuc infans, quia se exinaniverat formam servi accipiens, proficiebat (*Luc. ii, 32*). Nemo autem proficit, qui est perfectus; sed ille proficit, qui indiget profectu. Ergo proficiebat ætate, proficiebat sapientia, proficiebat gratia, et apud Deum, et apud homines. Nam si evacuaverat se ipsum ad nos descendens, et evacuans se ipsum resumpsit iterum ea de quibus se prius evacuaverat, quid indignum est profecisse eum sapientia, profecisse ætate, profecisse gratia apud Deum, et apud homines, et vera de eo esse ista quæ dicta sunt: *Priusquam cognoscat puer bonum aut malum (Isai. vii, 16)*, et ea quæ de eodem interposuimus? Sed dicet mihi aliquis: Etiam si ^f potest de Salvatore intelligi dictum esse quia nesciat, et cætera hujusmodi quæ majora sunt, et si puerum eum accipias, nonne offendis ista sentiendo de unigenito, et primogenito universæ creaturæ; de eo qui antequam conciperetur, annuntiatus est, loquente Gabriele: *Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obrumbrabit te (Luc. i, 37)*: et audes dicere quia nesciat loqui? Quamobrem videbo si potero aliquid dignum de Salvatore in hoc loco afferre quod [*At. quomodo*] quædam nesciens major sit, si ea ignoraverit, quam si scierit. Utamur voce ejus, quomodo sint aliqua quæ nesciat. Respondit **750** eis, qui sibi dicebant: *Nonne in nomine tuo comedimus, et in nomine tuo bibimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus? Discedite a me, non novi vos (Mat. vii, 22)*. Putasne hoc quod ait: *Non novi vos*, minorem ejus virtutem approbat, an majorem atque mirabilem, quia malos periturosque nesciat? Scit enim ^g ab his differentias, scit meliora, scit Dominus eos qui ejus sunt, et si quis ignorat, ignoratur. Igitur (ut constat) peccator ignoratur a Deo. Dicit mihi aliquis de auditoribus: ostendisti quia nesciat peccatores Deus, ostendisti quia ignoret eos qui operantur iniquitatem, neque enim digni sunt agnitione ejus: quomodo approbabis magnum et gloriosum esse quod ab eo dictum est: *Nescio loqui? Loqui ^h humanum est, et eloquio semper utimur, verbi causa, Hebræorum voce, sive Græcorum,*

^a Rabanus, gubernatas pro regnatas; contra est in Græco βασιλευσιν. Quædam levioris momenti iustitiam castigamus.

^b Hinc recte monet Huetius, emendandum in Græco κατὰ τὰ πάλαι, prout Hieronymus iegerat, pro καὶ τὰ παλαιά, quod librarii est mendum.

^c Ms. Reg. apud Huetium, figurate, quæ dicta sunt.

^d Idem mss., de Deo.

^e Pene Rabanus, sermo interpretantis coanguantur. presius ad Græcum ὁ λόγος στενοχωρεῖται.

^f Rabanus, etiam si potes illud de Salvatore intelli-

gere, e: paulo post, quæ minora sunt.

^g In Græco est ἴσως γὰρ τὰ διαφέροντα καὶ κριτέονα. Hic lapsus est Hieronymus: *Scit enim ab his differentias, scit meliora, scit Dominus eos, qui ejus sunt*. Note: *Novit enim præstantiora et meliora*. HUETIUS.

^h Pro *Loqui*, quod juxta Græcnam τὸ λαλεῖν, ex Rabano reposuimus, erat quod, et sæpe pro semper. Sed et illud paulo post, *sive reliquorum sermone*, longius a Græco distat, quam quod legit Rabanus, *quocumque ergo sermone si ascenderit, etc.*

sive reliquorum sermone. Ergo si ascenderis ad Salvatorem, et scieris eum in principio apud Deum Verbum, inspicere quia nesciat loqui, cum humanum sit hoc quod dicitur loqui, si [Al. sed] ideo nesciat, quia sint majora quæ noverit. Si autem et Angelorum linguas humanis comparaveris linguis, et scieris quia iste major sit a Angelis (sicut testatus est de eo Apostolus in Epistola sua quam scribit ad Hebræos [Hebr. 1, 4, 5], intelligens majorem eum et Angelorum linguas fuisse, quando tantum Deus [Al. Dei] Verbum erat apud Patrem. Dicit ergo, et quodammodo accipit disciplinam non maguorum, sed inferiorum ac minorum. Sicut et ego balbutire disco, violentiam mihi metipsi faciens, quando cum parvulis loquor, neque enim scio (ut ita dicam) infantiliter loqui, et infractis verbis jam grandævus cum pueris sermocinari: eodem modo Salvator in magnificentia quidem gloriæ Dei, et in Patre consistens, non loquitur humana, nescit affari eos qui deorsum sunt. Quando autem venit in corpus humanum, dicit in exordio: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum* (Col. 1, 15): juvenis, propter dispensationem: senex, juxta hoc quod primogenitus omnis creaturæ: juvenis, quia in consummatione jam sæculorum, et in extremum hujus vitæ 751 tempus advenit. Dicit itaque: *Nescio loqui*; scio enim quædam majora loqui, scio quædam b majora isto sermone mortali. Vis me loqui terrestribus? necdum assumpsi humanam fragilitatem, habeo eloquium tuum, Verbum tuum sum, tibi scio loqui, hominibus nescio loqui, juvenis sum. *Noli dicere: Juvenis ego sum, quoniam ad c omnes quoscumque mittam te, ibis.* Deinde commovit manum ad tangendum os ejus, ut ei det verba, quibus eradicet imperia. Neque vero indigebat Salvator verbis, ut ea acciperet, quando erat in Patre, nullis in cælo dignis, quæ mererentur everti. Sed nunc accipit parva, d differens majora paulisper. Atque ita ex hoc approbatur, sicuti alibi gloriose dixerat: *Nescio vos, quia operarii estis iniquitatis* (Luc. XIII, 27), et nunc verba gloriose accepisse, cum Deus sit, et juxta magnificentiam suæ dixisse gloriæ: *Nescio loqui*, id est, humana non novi. Sive autem ad Jeremiam, sive ad Salvatorem dicitur: *Priusquam te plasmarem in utero, novi te* (Jerem. 1, 5); legens Genesim et observans ea quæ ibi de conditione mundi scripta sunt, invenies quia Scriptura divina, multum in sermonibus cauta, non dixerit: *Priusquam te facerem in utero, novi te*: quando enim juxta imaginem conditio est, dicit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26),

a Rabanus, major sit et ab Angelis.

b Penes Rab., meliora. Et pridem luxata valde erat Hieronymi scriptura, scio quædam isto sermone mortali viz eloqui terrestribus, etc., quæ Huetius restituit.

c Reposuimus ad omnes quoscumque mittam, etc., pro quo erat antea ad omnia, ad quæcumque mittam, etc. Rabanus, tum Reg. penes Huetium ms., denique Græcus textus, πρὸς πάντας, οὐκ ἴαν ἑξαπορεύσῃς, et Latinus quoque non semel supra laudatus

et non dicit, plasmemus. Quando autem accepit lutum de terra, non est scriptum: *Fecit hominem, sed: Plasmavit hominem* (Gen. II, 7), et posuit in paradiso hominem quem plasmavit, operari et servare eum. Si potes intelligere differentiam facturæ et plasmationis, cum dicens sive ad Jeremiam, sive ad Salvatorem, non dixerit: *Priusquam te facerem in utero.* Quod enim sit, non sit in utero, sed quod creatur de terræ pulvere, hoc plasmatur in utero. *Priusquam te plasmarem in utero, scio te.* Si omnes novit Deus, quomodo quasi præcipuo [Al. præcipuum] a cæteris Jeremiæ dicit: *Novi te? An eos tantum scit Deus qui scientia ejus digni sunt, et cognoscit eos qui ejus sunt; indignos vero 752 nescit neque Pater, neque Filius, dicens: Non novi vos* (Matt. VII, 25)?

B Nos cum simus homines, si aliqua fuerimus prædii dignitate, alios nostra notitia dignos, alios judicamus [Al. judicavimus] indignos; et quos scire nolumus, neque audire volumus, eos nescimus. Quid arbitraris de universitatis Deo? Vult scire Pharonem, vult Ægyptios nosse, sed indigni sunt notitia ejus; sed ipsi faciunt ut ignorentur. Scit autem Moyses, scit prophetas, et si quis similis eorum est. Multum te oportet laborare, ut nosci incipiaris a Domino. Jeremiam quidem, priusquam plasmaverit in ventre, cognovit: alium vero de prophetis triginta annorum cœpit nosse, alium quadraginta. Sermones sunt ineffabiles de Salvatore, et non magnopere querendi: de Jeremia vero, eorum qui scientiam Scripturarum habent, auribus e indigemus, quomodo dicat: *Priusquam te plasmarem in utero, novi te: et priusquam exires de vulva matris tuæ, sanctificavi te*: Deus sibi ipse sanctificat aliquos. Istum non expectat, ut sanctificet genitum, sed prius sanctificat quam de vulva egrediatur. Si ad Salvatorem (ut dixi) referas, non est malum dicere prius eum sanctificatum esse, quam natum. Sic de Domino intelligas f, qui antequam de vulva exierit, sanctificatus est, sed infinito ante tempore semper sanctus fuit: hic vero antequam de utero exiret, sanctificatus est. *Prophetam in gentibus posui te.* Si g de Jeremia queris, quomodo sit propheta in gentibus positus, observa in consequentibus cum jubetur prophetare ad omnes gentes: nam istius modi scriptio est, quod [Al. superscriptio est quæ] prophetavit Jeremias D super omnes gentes Elam, Damasci, Moab: et habebis quia prophetaverit ad omnes gentes, juxta id quod dictum est: *Prophetam in gentibus posui te*, si tamen volueris hæc de Jeremia dicta sentire. Si autem intelligentiam ad Deum transferas, iste vere in universas gentes prædicavit. Est quippe h monuerunt.

d Laudatus ms. et Rabanus, deserens, al. differens.

e Apud Raban., indigentes, ad Græc. δεύρωσι.

f Idem, de Domino intelligas non solum antequam de vulva exiret.

g Antea erat: Si Jeremias queris. Raban. castigat.

h Ms. Reg., teste Huetio, Est quippe sicut princeps Prophetarum, sic et Propheta. Raban., alia similia pro multa.

aiant alia multa, sic et propheta. Ut est princeps sacerdotum, ut est Salvator, ut est **753** medicus; similiter et propheta est. Moyses annuntians de eo, non solum prophetam, sed admirabilem inter cunctos nominavit prophetam, dicens: *Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis, a Dominus Deus, quasi me audite eum. Et erit, quicumque non audierit prophetam illum, interibit de populo suo* (*Deuter. xviii, 15*). Iste est propheta constitutus in gentibus, et accepit gratiam a Deo effusam in labiis suis, ut non solum cum præsens aderat corpore, sed etiam nunc cum adest virtute, et spiritu, prophetet ad omnes gentes, et prophetia sua ex toto orbe attrahat homines ad salutem. *Et b dixit: Quis est dominator, Domine? Ecce nescio loqui, quia juvenis ego sum. Et dixit Dominus ad eum: Noli dicere, quia juvenis ego sum, quoniam ad omnes ad quoscumque te mittam, ibis* (*Jer. 1, 6*). Sæpe diximus solere esse aliquem puerum, juxta eum qui intus est hominem, licet etiam senili corporis sit ætate: et e contrario frequenter inveniri parvulum secundum eum hominem qui extrinsecus est, et esse interius perfectum virum. Talis erat Jeremias habens jam sibi concessam a Deo gratiam in ætate corporis adhuc puerili, propter quod ait ei Dominus: *Noli dicere, quia juvenis sum. Signumque hujus rei, quia non sit juvenis, sed vir consummatus, c ostendit dicens: Quoniam ad omnes ad quoscumque mittam te, ibis: et juxta quæcumque mando tibi, loqueris: nec timeas a facie eorum. Scit enim eos sermo Dei, qui verbi legatione funguntur, incurrere ab iis periculum qui audire contemnunt. C Increpati enim oderunt increpationes, coarguti insequuntur arguentes. Omne quodcumque malum est, semper patiuntur prophetae: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua et domo sua* (*Marc. vi, 4*). Cujus rei ^d nuper quoque fecimus mentionem. Scit ergo (ut dicere cœpimus) Deus mittens prophetam, quanta discrimina perpessus sit, **754** ideo exhortatur eum dicens: *Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum, ut eruam te, dicit Dominus* (*Jer. 1, 8*). Quæcumque Jeremias passus est, scripta sunt: in lacum missus est luti, mansit ibi comedens panem diei, et aquam tantum bibens, aliaque multa quæ pertulit, in libro ejus continentur. *Quem autem prophetarum non persecuti sunt patres vestri* (*Act. vii, 52*)?

^a Expunximus hic verbum dixit, tum noster post **D** Deus: suffecimus vero, *Et erit, quicumque juxta Græcæ textum et Rabani lectionem.*

^b Rescribendum videtur juxta Græcæ, καὶ εἶπα, ὁ δὲ. *Et dixit: Qui es.* Hebraicæ habet, *Et dixit A, a, a, Domine Deus,* etc.

^c Mss. Reg. penes Huetium, ostenditur: Quoniam.

^d In Græco tantum est καὶ πρὸν ἐμνημονεύομεν: legit vero Hieronymus οὐ καὶ πρὸν ἐμνημονεύομεν, quod verum est. Non absurde crediderit aliquis commentaria Origenis in Matthæum hic significari, in quorum XL tomo locus hic, qui habetur Matth. xiii, 57, prolixè explanatur. Quamvis enim in Matthæum tomus elucubrare jam sexagenario major Origenes inceperit: non prius taxen homilias illas ad populum habuit; nam ex eo homiliarum genere sunt, quas cum ex tempore funderet, post sexagesi-

am dicit Dominus ad Judæos. Et necesse est eos qui vere religiose in Christo cupiunt, omni genere a contrariis virtutibus, per ea quæ reperiuntur vasa, persecutionem pati. Qua de causa nihil novum aut peregrinum videatur his, ^e qui in tribulationibus affliguntur: omnia quæ præcepta sunt faciant, tantum orent ut persecutionis causa Christus sit; ne propter injustitiam, ne propter delicta, ne propter avaritiam deprimentur. Si quando autem propter justitiam aliquis exagitur, audiat: *Beati estis cum exprobrant vobis, et persequuntur, et dicunt omne malum adversum vos, mei causa: gaudete et exsultate, quia merces vestra magna est in cælis. Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerant ante vos* (*Matth. v, 11*). *Quoniam tecum sum ut eruam te, dicit Dominus; et extendit manum suam ad me Dominus, et tetigit os meum, et dixit Dominus ad me* (*Jer. 1, 8, 9*). Observa differentias Jeremiæ et Isaïæ. Isaïas ait: *Immunda labia habens, in medio populi immunda labia habentis ego habito, et regem Dominum sabaoth vidi oculis meis* (*Isa. vi, 5*). Et quoniam confessus est non habere facta immunda, sed verba tantum (usque ad hunc enim finem peccata commiserat), non extendit Dominus manum suam, neque ^f unum ex Seraphim manu sua labia ejus tetigit, sed forcipe solum tangens ait: *Ecce abstuli iniquitates tuas.* Jeremiæ autem, quia sanctificatus fuerat in vulva, non forceps mittitur, neque de altari carbo succensus; nihil quippe habebat igne dignum, sed ipsa manus Domini tetigit **755** eum, propter quod dicit: *Extendit Dominus manum suam ad me, et tetigit os meum. Et dixit Dominus ad me: Ecce dedi sermones meos in os tuum, ecce constitui te ^g hodie super gentes, et regna eradicare* (*Jer. 1, 9, 10*). Qui sic beatus est, ut regna multa quæ Christo diabolus ostendit, regna dæmonum, regna peccati eradicet, ^h opus habet iis qui ei dati sunt a Deo sermonibus. Scriptum est enim: *Ecce dedi sermones meos in os tuum. Ecce constitui te hodie super gentes, et regna eradicare* (*Jer. 1, 10*). Quomodo autem regna sunt plurima, plures similiter et gentes. Nec potest aliquod regnum dici, nisi quod sub se continet nationes. Verbi gratia dictum sit: regnat fornicatio (in homine peccatore), necesse est ut regnum fornicationis habeat gentes suas. Ipsum illud generale delictum avaritiæ et fraudis, quo vix

mum annum a notariis in litteras referri permisit, quod ante semper vetuerat. Vide Eusebium, libro vi Hist. cap. 36. Eidem quoque huic conjecturæ facit vocula, πρὸν, quæ non pridem, ut a Corderio, sed nuper vertenda est, ita ut vertit Hieronymus: circa idem quippe tempus in Matthæum scripsit, et homilias suas ex ore concionantis excipi passus est. HURTIOS.

^e Ms. Reg., quod his tribulationibus: alter, qui his, etc. Idem.

^f Græc. τὸ δὲ ἐν τῶν Σεραφίμ. Legit Hieron. μὲν δὲ ἐν, etc., neque unum ex Seraphim; quod verum est, et ex Isaïæ vi, 6, satis exstat. Idem.

^g Deerat vox hodie, quam Raban. et Græc. σήμερον supplent.

^h Verba opus habet Rabanus ignorat, neque in Græco sunt textu, nec denique, quod Huetius opinatur, erat cur Hieronymus suppleret in Græco.

aliquis immunis est, habet regnum suum, et sub regno uno multas possidet gentes, per plurimas scilicet species avaritiæ, et ob id opus est sermonibus Dei, ut istiusmodi regna cum suis gentibus evellantur. Salvator in Evangelio ostendit dicens: *Omnia plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur* (Matth. xv, 13). Sunt quædam intrinsecus in animabus vestris [*Al. animis nostris*] insita, quæ non plantavit cælestis Pater. Omnes quippe cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemias, plantationes sunt, quas non plantavit cælestis Pater. Si autem vis scire cuius sit plantatio istiusmodi cogitatus, audi quia inimicus homo hoc fecit, qui superseminavit zizania in medio tritici (Matth. xii, 25). Instat ecce Deus, instat et Zabulus habentes semina sua. Si dederimus locum Zabulo, inimicus homo supererit plantationem, quam [*Al. quoniam*] non plantavit cælestis Pater, utique eradicandam. Sin autem repulso Zabulo, locum dederimus Deo, gaudens Deus super principale [*Al. sub principali*] cordis nostri sparget semen suum. Nec aliquis existimet ^a triste quiddam **756** Jeremiam recepisse, quia constitutus sit ad eradicationem regnorum et gentium. Bonitatis Dei istud est indilem, eradicare vitia per sermones, inimica cælestis regni regna destruere, et bellantes cum suis gente evertere nationes, eradicare et subvertere. Est quædam ædificatio Zabuli, et est quædam ædificatio Dei: quod super arenam exstruitur, hoc Zabuli est, super nullo enim stabili, ^b robustoque solidatur. Quod autem super petram ædificatur, hoc Dei est. Unde et his qui ejus sunt, dicitur: *Dei agricultura, Dei ædificatio estis* (1 Cor. iii). ^c Super gentes et regna eradicare, et subvertere, et disperdere. Si eradicatur aliquid, et eradicatio ipsa ^d non desperiit: adhuc permanet quod evulsum est. Si subruitur domus, et lapides in ruina sunt integri: dissipata est domus, non tamen perdita. Opus est igitur be-

^a Rabanus, existimet Deum triste quiddam Jeremias præcepisse, qui constitutus, etc., Græco textu refragante.

^b Vitiosa antea erat, super nullo enim stabilitur, abortivumque non solidatur: et in R. mss. penes Huetium, ab istoque solidatur, vel ab isto quod solidatur. Optime Rabanus lectionem monuit restituendam, super nullo enim stabili robustoque solidatur. Sic habet et Græcus, ἐπ' οὐδενὶ γὰρ ἰσθίρηται ἰδραῖος καὶ βεβαίως καὶ ἠσφαμένως.

^c Interserit Græcus οἱ λόγοι τοίνυν τοῦ Θεοῦ, sermo-nes itaque Dei, quæ aut Hieronymus præterit, aut, quod Huetius putat, ex ejus interpretatione temporis diuturnitas erasit. Mox voces et regna suffocimus ex Rabano et Græco καὶ βασιλείας.

^d Placuit legi cum Rabano desperiit, ad Græcum ἀπόληται; et Reg. ms. desperiit pro illo quod antea obtinebat dispergiit.

^e Vitiose erat, plateas pro paleas.

^f Penes Rabanum, disperseunt, et mox, quomodo et subversio redigatur, etc., utrobique rectius ad Græcum.

^g Illud similiter suffocimus ex Rabano et Græco ὁμοίως.

^h Græcus subdit continuum, τίνα ἀποκτενῶ; Παῦλον τὸν προδοτήν, Παῦλον τὸν διώκτην καὶ ζῆν ποιῶσα, ἕνα γίνηται Παῦλος ἀπίστος, etc.; id est, quem occidam? Paulum proditorem, Paulum persecutorem: et vivere

nigritate Dei, ut eradicatio ipsa et subversio tota dispereat. Diligentius lege quomodo eradicata perdantur: ^e *Paleas autem comburet igni inextinguibili. Et: Ligate manipulos zizaniorum, et tradite eos igni* (Matth. iii, 12, 30). Sic ea quæ sunt eradicata ^f disperduntur. Si autem vis scire quomodo dispersio redigatur in nihilum, quomodo ædificationis pessima [*Al. pessimæ*] materia in pulverem comminatur, domus ea quæ propter lepram destrui jubetur (Levit. xiv), cum fuerit pulvis effecta, extra civitatem projicitur, ut ne lapis quidem ex ea residuus sit, juxta quod scriptum est: *Similiter et ut lutum platearum delebo eos* (Ps. xvii, 43). Oportet quippe penitus interire malitiam. Subversum est aliquid, lapides quoque ipsi qui destructi sunt, conterantur, ne ad aliquam [*Al. aliam*] ædificationem, quam diabolus concinnare potest, assumi valeant. Eradicatum est quippiam, invenit adversarius etiam inter ea, quæ eradicata sunt, aliquam sementem, quam iterum seminet. Propter quod jubet Dominus: *Colligite, dicens, et comburite ea igni*, scilicet ut eradicatio quoque Zabuli, et ipsa subversio consumatur. **757** Verum non tantum in hoc stat sermo divinus, ut eradicet, et destruat, et disperdat: esto enim, eradicata sint omnia in me mala, destructa et dispersa sint omnia in me mala, quid mihi prodest, si non pro eis quæ eradicata et suffossa sunt, meliora in me plantentur atque ædificentur? Propterea Dei verba primum faciunt, quod necesse est, eradicant, destruunt, perdunt, et post hæc ædificant, atque plantant. Observavimus semper in Scripturis sanctis, primum ea quæ videntur tristitia nominari, deinde ea quæ hilariora sunt, secundo dici: *Ego occidam, et ego vivificabo* (Deuter. xxxii, 39). ^h Non dixit prius, *Ego vivificabo*, et postea, *occidam*. Impossibile ⁱ est enim, quod semel vivificavit Deus, aut ab eo ipso, aut ab alio occidi. Sed: *Ego interficiam, et ego vivificabo*. ^j Quem interficiam? Paulum proditorem, faciam, ut fiat Paulus apostolus, etc. Ut plane videas, non longius recedere arbitrari suo Hieronymum; sed ab eo, qui nunc superat, Græco textu, eorundem verborum καὶ ζῆν ποιῶσα occursu, intermedia, quæ S. Doctor interpretatus est, excidisse.

^k Quod hic habet Hieronymus: *impossibile esse quod semel vivificavit Deus, aut ab eo ipso, aut ab alio occidi*, sic interpretor, eum qui vitæ æternæ particeps a Deo factus est, tam firmis a Deo soteri auxiliis, ut eam nequaquam possit amittere. Interpretationem nostram sequentia confirmant, in quibus ad resurrectionem mortuorum ista referuntur. Quomodo autem in futura vita Beati a lapsu continentur, sic tradit ipse Origenes lib. v in Epist. ad Rom.: *Quid autem sit quod in futuris sæculis teneat arbitrii libertatem, ne rursum corrumpat in peccatum, brevi nos sermone Apostolus docet dicens: Caritas nunquam cadit. Idcirco enim et fides, et spes major caritas dicitur, quia sola erit, per quam delinqui ultra non poterit. Si enim in id anima perfectionis accenderit, ut ex toto corde suo, et ex tota anima sua, et ex totis viribus suis diligat Deum, et proximum suum tanquam seipsum, ubi erit peccati locus? Et paulo post: Et ideo meritis caritas, quæ sola omnium maxima est, omnem creaturam continebit a lapsu, tunc cum erit Deus omnia in omnibus. Huetius.*

^l Tota isthæc pericope, quem interficiam? Paulum proditorem, Paulum persecutorem, et vivificabo, cum

Paulum persecutorem; et vivificabo, ut fiat Paulus apostolus Christi Jesu. Hæc si intelligerent miserimi hæretici, numquam ad nos deferrent, crebro ista dicentes: Videsne Deum Legis et Prophetarum, quomodo ferus est et inhumanus? quomodo dicit: *Ego occidam, et ego vivificabo?* non advertentes in Scripturis annuntiationem suscitationis mortuorum, non considerantes resurrectionem jam cœpisse per singulos: *Consepelimum enim Christo per baptismum, et consurgemus cum eo (Rom. vi, 4; Coloss. ii, 12).* A tristibus semper, sed necessariis inchoat Deus, veluti: *Ego occidam, et ego vivificabo: ego percuciam, et ego sanabo.* 758 *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit (Heb. xii, 6); et post hæc curat. Ipse dolorem facit, et iterum restituit lætitiã. Similiter et in præsentì Dominus ait: Constituit te hodie super gentes, et regna eradicare, et suffodere, et disperdere, et ædificare, et plantare.* Verumtamen primum est, ut mala auferantur a nobis. Non potest in loco ædificationis malæ ædificare Deus: *Quæ enim participatio justitiæ et iniquitatis? aut quæ communicatio luci ad tenebras (II Cor. vi, 14)?* Oportet malitiã ex imis sedibus eradicari: oportet et ædificationem pessimam ab animabus [Al. animis] nostris penitus auferri, ut postea sermones Dei ædificent atque plantent. Possumus siquidem et aliter intelligere quæ scripta sunt: *Ecce dedi sermones meos in os tuum. Et quid faciant sermones dicit: Eradicare, et suffodere, et disperdere.* Sermones eradicant nationes, sermones regna suffodiunt; sed non regna ista carnis et sæculi, digna destruentibus, digna eradicantibus verbis. Ea quæ eradicata et subversa sunt senti, putas, in his quæ dicimus modo non est virtus quam Dominus tribuit, secundum quod scriptum est: *Dominus dabit verba evangelizanti virtute multa (Psal. lxxvii, 12)?* virtus eradicans atque suffodiens, si qua infidelitas, si quod mendacium, si qua malitia, si qua luxuria, si qua discordia non

magno sensus dispendio deerat, nosque primum ex Rabano suffocemus. Ostendimus autem superiori nota hæc totidem haberi in Græco verbis, τὴν ἀποκτενω; Παῦλον τὸν προδοτὴν, Παῦλον τὸν διώκτην, καὶ ζῆν ποιῶσα: quæ cum in Latinis Hieronymi codd. Huetius non invenisset, ab Origeniano exemplari Hieronymum longius exspatiari dixit.

* Basilidianos, Valentinianos, Cerdonianos, Marcionistas, aliosque ejus farinae hæreticos suggillat. Origenes in Matth. xix: ζῆτισεις δὲ πᾶς τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πνεῖ καὶ τὰ μὴ θεούμωρα ὑπὸ τῶν, τὸ ἔσθαι ἐφ' ἑαυτοῖς, συκοφαντοῦντων τὸν τοῦ νόμου Θεὸν καὶ καταγοροῦντων αὐτοῦ, ἃ οὐδὲ περὶ ἀνθρώπου τάχα λέγειν εὐκόλῳ ἐστὶ πειθῶμαι γὰρ Θεοῦ ἀγαθότητος πνεῖν καὶ τὸ ἔργον ἀποκτενω, οὐκ ἔλκετον τῶ, καὶ ζῆν ποιῶσα ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πατάξω, οὐκ ἔπτον τῶ, ἐγὼ ἰάσομαι: Quæres autem quomodo bonitatem illius ea etiam spirant, quæ ab iis minime intelliguntur, qui Deum Legis, quantum in se est, calumniantur, enimque hoc criminantur nomine, quo ne hominem quidem reprehendere promptum foret. Sic enim animum meum induco, non minus id Dei bonitatem significare: *Ego occidam; atque illud: Et ego vivere faciam: item et hoc: Percuciam, haud æcuis ac: Et ego sanabo.* Idem homil. 17, in Luc.: *Aiunt enim (Valentiniani): Ecce Deus legis et Prophe-*

est suffossa. Sicuti Idolum in corde constructum est, illo deposito, ædificetur templum Dei, et invenitur gloria ejus in eo, et fiat non infertilis, sive locus exurgens, sed plantatio paradisi, ubi templum Dei sit in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA SECUNDA.

De eo quod scriptum est: *Fugite de medio Babylonis (Jerem. li, 6).*

759 Quomodo corpus nostrum in aliquo terræ loco consistit, eodem modo et anima secundum statum suum in aliquo^d nuncupativo terræ loco est. Quod dico, sic fiet manifestius. Corpus nostrum aut in Ægypto est, aut in Babylone, aut in Palæstina, aut in Syria, aut certe ubicumque. Similiter et anima in aliquo ejusdem^e terræ nominis loco est, alia in Babylone, alia in Ægypto, alia in Ammanitarum regione: et sic segregatim [Al. sacrata] secundum sententiam Scripturarum, pro qualitate vitæ locorum diversitate^f distinguitur. In Babylone est, quando confunditur, quando turbatur, quando, pacē deserta, bella sustinet [Al. sustinet] passionum, quando tumultus malitiæ circa eam fremit, tunc ut diximus, in Babylone est. Et ad istam animam prophetalis sermo dirigitur, dicens: *Fugite de medio Babylonis, et resalvate unusquisque animam suam.* Donec enim quis in Babylone est, salvari non potest. Quod^g etsi recordatus ibi fuerit Jerusalem, ingemiscit et dicit: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena (Psal. cxxvi)?* Et quia impossibile est in Babylone constitutos Deo organis canere, otiosa quippe ibi sunt organa hymnorum Dei, propterea [Al. propter eam] dicitur per Prophetam: *Super flumina Babytonis illic [Al. ibi] sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion: in salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* Suspensa sunt organa nostra, quamdiu in Babylone sumus in salicibus fluminum Babylonum. Si autem venerimus in Jerusalem, in locum visionis et pacis, organa, quæ ante otiosa pendebant,

tarum, videte qualis sit. *Ego, inquit, occidam, vivere faciam; percuciam, et ego sanabo; et non est qui eruat de manibus meis. Audiunt: Occidam, et non audiunt: Vivificabo. Audiunt: Percuciam, et audire contemnunt: Et ego sanabo. Istiusmodi occasionibus Creatorem calumniantur. Hæretici.*

^b Vitiōsø aberat vox Dei, quam ex Rabano Græcoque textu, αἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ οἰκοδομησῶσιν, suffocimus.

^c Regil. mas. penes Huetium, *digne destruentibus, digne eradicantibus.*

^d Hoc vocabulo et paulo post utitur. Quare quod diximus in præfatione tomi quarti, ubi de interprete homiliarum in Isaiam, nusquam illud in Hieronymi scriptis inveniri, rescindi uno atque altero exemplo cupimus.

^e Elegantius penes Raban., *ejusdem cum terra nominis.*

^f Antea erat, *locorum diversitates distinguuntur.* Melior quam reponimus Rabani est lectio, *diversitate distinguitur: id est anima, ad quam sensum referri liquet.*

^g Apud Raban., *Qui etiam recordatus ubi fuerit Jerusalem.*

tunc assumuntur in manibus, tunc jugiter ^a citharizamus, et non est tempus, quando **760** non laudemus Deum per organa, quæ habemus in manibus. Igitur ut dicere cœperamus, semper anima in aliquo nuncupativo terræ loco est: et sicut peccatores in Babylone, sic econtrario justi in Judæa. Verumtamen juxta qualitatem vitæ et fidei, et in ipsa Judæa locis inter se variis separantur. Sive enim in Dan est, quæ extremæ Judææ partes sunt, sive in superioribus paululum locis, melioribusque quam Dan, sive in mediis finibus Judææ, sive circa Jerusalem: et est omnium beatissima, quæ in media Jerusalem urbe consistit. Qui vero peccator est, et nimis [Al. nimis] sceleribus oppressus, hic in Babylone est. Hoc autem modico minor, et necdum usque ad summum peccatorum culmen ascendens, in Ægypto et in partibus Ægypti commoratur. Et sicut qui in Judæa sunt non æqualia cuncti possident loca: alius quippe in Jerusalem est, et alius in Dan, alius in Nephtalim, alius in finibus Gad: sic ^b omnes, qui in Ægypto sunt, non æquales Ægypti partes incolunt; alius in Taphni, alius in Memphi, alius in Syene, alius in Bubasti habitat. Quæ loca propheta Ezechiel plena mysteriis voce testatur, nomina quoque partium Ægypti exponens, de quibus si quis lector fuerat spiritualis dijudicans omnia, et ipse a nemine dijudicatus, non solum majores regiones allegorizabit, veluti Judæam, et Ægyptum et Babylonem, sed particulas quoque terræ. Et quomodo in Judæa Jerusalem, et Bethlehem, cæterasque civitates: ita in Ægypto legens Diospolim, Bubastim, Taphnim, Memphim, Syenem, pro intellectu rerum figurabit. Quis **761** sapiens et intelligit ista? aut quis intelligens et cognoscit ea? Quis saltem in tenuiori sensu constitutus cognoscere poterit voluntatem quam Spiritus sanctus habet litteræ? Verum nunc aliud propositum est, quid his, qui in Babylone sunt, Dei sermone præcipiatur [Al. sermo præcipiat]: *Fugite de medio Babylonis*. Nec gradatim, non pedetentim, sed cum velocitate, cum cursu fugite; hoc est enim fugere: *Fugite de medio Babylonis*. Quicumque confusam habetis animam a variorum passione vitiorum, ad vos dirigitur sermo: et mihi quoque id ipsum jubetur, siquidem adhuc sum in confusione ^c inverteratus, et ideo in Babylone sum. Quid ergo præcipit Deus? Non dixit, exite de medio Babylonis; hoc enim potest fieri et gradatim; sed: *Fugite de medio Babylonis*. Ego ^d quidem et in eo, quod dicitur de medio, rationem quæro sermonis. Potest quippe evenire, ut aliquis in Babylone sit; sed cum in extremis ejus finibus commoretur, quodammodo extra Babylonem esse videatur. Aliud autem est in medietate

^a Idem, tunc jugiter psallimus, tunc continuatim citharizamus.

^b Idem, sic cum in Ægypto omnes sint, non, etc.

^c Raban., in confusione sum mentis.

^d Idem, Ergo et in eo, etc.

^e Raban., ut in medietate Babylonis, etc., scilicet esse.

^f Interserit Rabanus Babylonis nomen, rectius.

A Babylonis consistere, ut ex omni parte æquale sit spatium, et ita in umbilico ejus, quasi in medio cordis animalis, habitet. Sicuti enim animalis medietas cor est, et in Evangelio secundum Lucam, *cor terræ* (Luc. xvii) medietas terræ nominatur: sic mihi videtur, et in Ezechiele dictum, in cor maris posita Tyrus (Ezech. xxvi), et nunc peccatores de medio Babylonis, hoc est de corde ejus fugere debere. Fugite ergo de medio Babylonis, ut ^e medietatem Babylonis deserentes, in finibus ejus incipiatis esse, non in medio. Quod si cui videtur obscurum, sic fiet manifestius: quia qui valde demersus est in vitiis, hic medius ^f habitator est. Qui vero paulatim relinquens malum, et naturam suam ad meliora convertens, non tam cœperit virtutes possidere, quam cupere, iste licet ex medio fugerit Babylonis, tamen necdum de Babylone discessit. Secundum istius modi expositiones decet [Al. docet] sacras Litteras credere, ne unum quidem apicem habere vacuum sapientia Dei. Qui enim mihi homini præcepit [Al. præcepit], dicens: **762** *Non apparebis ante conspectum meum vacuus* (Deut. xvi, Ezod. xxiii), multo plus hoc ipse agit, ne aliquid vacuum loquatur. Ex plenitudine ejus accipientes prophetæ ea, quæ erant de plenitudine sumpta, cecinerunt, et idcirco ^g sacra volumina spiritus plenitudine spirant, nibique est, sive in Prophetis, sive in Lege, sive in Evangelio, sive in Apostolo, quod non a plenitudine divinæ majestatis descendat. Quamobrem ^h spirant in Scripturis sanctis hodieque plenitudinis verba, Spirant autem his, qui habent et oculos ad videnda cœlestia, et aures ad audienda divina, et nares ad ea quæ sunt plenitudinis sentienda. Hæc dixi, quia non sit simpliciter positum: Fugite de Babylone, sed cum additamento necessario: *Fugite de medio Babylonis, et resalvate unusquisque animam suam*. Primum oportet fugere de medio Babylonis, deinde singulas animas suas resalvare, cum fugerint. Neque vero dixit salvate, sed resalvate. Appositio syllabæ significat sacramentum. Quia quondam gustantes salutem, et de ea propter peccata postea corruentes, venerunt ad [Al. venimus in] Babylonem. Cujus rei causa oportet ⁱ resalvare animam suam, ut incipiat recuperare quod perdidit, secundum apostolum Petrum dicentem ita: *Reportabimus finem fidei salutem, de qua salute exquisierunt et scrutati sunt prophetæ, qui propter nostram prophetaverunt gratiam* (I Petr. i). Verumtamen in nobis est fugere de Babylone, et in nostra positum est potestate, si velimus resuscitare quod corruit. Tertium mandatum est: *Et neque projiciamini in iniquitatem ejus*. Cum quis ^k fugerit injustitiam Babylonis, et non egerit poenitentiam

^g Idem, idcirco semper sacra volumina spiritum plenitudinis, spirant.

^h Idem, Quamobrem spirant hodie, quæ in sanctis Scripturis sunt, plenitudinis verba.

ⁱ Idem, oportet unumquemque salvare, etc.

^j Vitiose erat, dicentem. *Ista revertavimus finem, etc.*

^k Raban., Cum quis fuerit injustitia Babylonis, etc.

tiam, tunc consequens est ut projiciatur. Observa-
 vero Scripturam, quomodo licet ex Hebræa lingua,
 in Græcam sit translata, nihilominus, quantum reci-
 pere potest differentias verborum, significanter ex-
 presserit. Dicit quippe in alio loco: *Elegi abjectus
 esse in domo Domini (Psal. LXXXIII)*, et non ait pro-
 jectus. In præsentem autem non posuit, et ne abjicia-
 mini in injustitiam ejus, sed, *Ne projiciamini in in-
 justitiam ejus*. Aliud **763** est enim projici, aliud
 abjici. Quod enim in despectione est, et neglectu,
 hoc non projicitur, sed abjicitur. Quod vero foris
 est a salute, et beatitudine alienum, hoc projici-
 tur. Quod et in alio loco declarat Scriptura divina
 dicens: *Duces populi mei projicientur ex domo de-
 liciarum suarum, propter pessimas voluntates suas.*
Cleri enim eorum non proderunt eis (Mich. II, 9). Sed
 et tu ipse poteris congregare, sicubi in Scripturis
 projectionis, et abjectionis nomen inveneris, ut ex
 comparatione verborum, magis possis confidens ferre
 sententiam. Quia dispensatio providentiæ, etiamsi
 non magnopere curavit, ut desertitudinem, quæ in
 Græco sermone laudatur, Græce interpretando se-
 queretur: curavit tamen ea quæ significantia sunt
 exhibere, et differentiam eorum explanare dilucide
 his qui Scripturas diligentissime perscrutantur. *Ne
 projiciamini in iniquitatem Babylonis, quia tempus vin-
 dictæ ejus est a Domino*. Miro sensu supplicia dicit ir-
 rogari propter ejus qui ea patitur ultionem. Quando
 enim quis non vindicatur, et relinquitur impunitus,
 frequenter me dixisse memini id quod in duodecim
 Prophetis scriptum est: *Et non visitabo super filias
 vestras, quando fornicantur, et super nurus vestras,
 quando adulterantur [Al. adulterant] (Osee IV)*. Non
 ergo, ut quidam existimant, Deus peccatores punit
 iratus; sed, si sic expedit loqui, magna ira est, a Deo
 tormenta non perpeti. Qui enim punitur, etiamsi ab
 ea quæ vocatur ira Dei corripitur, ad hoc punitur,
 ut emendetur. *Domine, ait David, ne in ira tua arguas
 me, neque in furore tuo corripas me (Psal. IX)*. Sed
 etiamsi argues, argue nos in iudicio, et non in fu-
 rore, dixit Jeremias. Invenies autem etiam ex repro-
 missione Dei in quosdam correptionem dari. Ideo
 cum [Al. Cum in eo] peccantibus Christi filiis, pœna
 promittitur, misericordia non denegatur [Al. ne mi-
 sericordia denegetur], ut scriptum est: *Si derelique-
 rint filii ejus legem meam, et in iudiciis meis non am-
 bulaverint; si justitias meas profanaverint, et mandata
 mea non custodierint, visitabo in virga facinororum,
 et in flagellis iniquitatis **764** eorum, misericordiam
 autem meam non dispergam ab eis (Ps. LXXXVIII)*. Ista
 considerans, vide quomodo necdum pœna dignus
 sit, qui usque ad præsens tempus committit scelera,
 nec punitur. Visitatio quippe Dei per visitati tor-

menta monstratur; qui autem peccans corripitur,
 nescio quid ei excurrat pro [Al. ex] pœna. Hæc pro-
 pter hoc quod dictum est, *Quia tempus vindictæ
 ejus a Domino est*. Sequitur: *Retributionem ipse re-
 tribuet ei*. Non per ministros retribuet Babyioni Deus,
 sed ipse retribuet, quod meretur. Volo quiddam di-
 cere in additamento pronomini in eo, quod scribitur,
ipse; ait enim: *Retributionem ipse retribuet ei*.
 Non omnibus Deus ipse retribuet quod merentur,
 sed sunt quidam, quibus per alios restituit, sive puni-
 ens, sive medicans per dolorem, ut in Psalmis
 continetur: *Misit in eos iram indignationis suæ, furo-
 rem, et iram, et angustiam, immissionem per angelos
 pessimos (Psal. LXXVII)*. His enim non ipse restituit,
 sed ad retributionem illorum ministris usus est an-
 gellis pessimis: et aliis forsitan non per malos reddit,
 sed per bonos, ut in eis, qui pro sceleribus puniuntur.
 Multaque est istiusmodi, si Scripturas scruteris,
 invenies. Est autem quando, ministrorum officio
 refutato, retributionem Deus ipse restituit, ut nunc
 Babyioni. Timeo quiddam obscuri in loco manifesto
 interponere, quod mihi videtur latere si taceam.
 Verumtamen audendum est saltem pauca perstrin-
 gere. Quando sunt vulnera facilia, et prompta cura
 [Al. curationi], medicus mittit servum suum,
 mittit discipulum, ut [Al. ei] per eum languentem
 medicetur [Al. medicatur]: neque enim magna sunt
 vulnera. Evenit quoque aliquoties, ut sectionis et
 ferri indigeat, qui sanatur: attamen non ipse me-
 dicus pergit ad eum; sed eligens unum ex discipu-
 lis, qui curare valeat, eo utitur ministro. Quando
 vero insanabiles plagæ sunt, ut, et emortua carne,
 putredo contabuerit, et intantum mala valetudo
 est, ut non servi, vel discipuli, qui jam prope eum
 per scientiam artis accesserunt [Al. accessit], sed
 ipsius magistri manibus indigeat, tunc ipse magnus
765 medicus præcinctus lumbos, ad sectionem te-
 terrimi vulneris concitatur. Similiter itaque quando
 sunt minora peccata, non restituit Deus ipse peccan-
 tibus, sed aliis utitur ministris. Quando vero per
 merita sua ingens hominem ægritudo comprehendit,
 ut nunc Babylonem, quæ gravibus propriæ malitiæ
 est confossa vulneribus: tunc ad retributionem
 Deus ipse festinat. Similia quædam huic si requiris
 invenies et de Jerusalem, quæ ei acciderunt post
 prophetas, ob id, quia insidiata sit Christo. Sic fi-
 nita est primi capituli continentia. Videamus et cæ-
 tera: *Calix aureus Babylon in manu Dei [Al. Domini]
 inebrians omnem terram. De vino ejus biberunt gentes
 [Al. omnes gentes], propter hoc commotæ sunt gentes,
 et subito cecidit Babylon, et contrita est*. Nabuchodon-
 osor volens decipere homines, per calicem Baby-
 lonis dolosum, non miscuit in vase fictili, quod

^a Raban., foris penitus a salute.

^b Sic ex eodem restitimus et Græco textu ἐκ τῶν οἰκῶν τροφῆς αὐτῶν. Antea corrupte legebatur ex domicilio rerum suarum.

^c Antea, Multaque similia istiusmodi per Scripturas, si scruteris, etc.

^d Erat, officium refutatur.

^e Raban., et in emortua carne alta putredo contabuit.

^f Idem, ipse manibus medicus.

^g Corrupte antea legebatur confusa.

^h Rab., quam parabat potionem: tum rectius et plenius, in paululum meliore, ferreo scilicet et æreo vase, etc.

parabat potari, sed neque in paulo meliore, et aëreo vase, vel stanneo, et quod ista præcellit argenteo: verum eligens vas aureum, in eo poculum temperavit, ut quis videns decorem auri, dum radiantis metalli pulchritudine delectatur, et totus oculis hæret in specie, non consideret quid intrinsicus latitet, et accipiens calicem, bibat nesciens calicem Nabuchodonosor. ^a Intelliges autem calicem aureum in præsentî nominatum, si animadvertas pessimorum dogmatum verba mortifera qualem habeant compositionem sermonum, qualem decorem eloquentiæ, qualem rerum divisionem: et cognosces quomodo unusquisque poetarum, qui putantur apud vos disertissimi, calicem aureum temperaverit, et in calicem aureum venenum injecerit idololatriæ, et venenum turpiloquii, venenum eorum, quæ animam hominis interimunt dogmatum, venenum falsi nominis scientiæ. Sed meus Jesus contra fecit, sciens aureum calicem Zabuli, et præcavens ne aliquis ad fidem suam veniens, suspicaretur etiam Christi talem esse calicem, qualem esse ^b requirat, et per similitudinem materiæ formidaret errorem: ideo curavit **766**, ut haberemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sæpe vidi aureum calicem in pulchro sermonis ornatu, et dogmatum venena considerans, deprehendi calicem Babylonis. *Calix aureus Babylon in manu Dei.* Non semper calix aureus Babylon. Cum autem venerit ad vindictam, et in manu Dei posita fuerit, tunc efficitur terra, quæ quondam tacta est in Jubath. [Al. Job]. Neque vero jugiter in manu Dei continetur, sed ultionis tantum tempore, cum cœperit Dominus ei restituere quod meretur: tunc in manu ejus ^c inebrians omnem terram iste calix aureus Babylon inebriabit. Quomodo autem universam terram inebriabit [Al. inebriaverit]; facile scies, si consideraveris omnes homines ebrios. Inebriamur ira, inebriamur tristitia, inebriamur ^d mente, excedimus amore, concupiscentiis et vana gloria. Quanta pocula temperaverit, quot ^e inebriantes porrexerit calices calix iste, quid necesse est dicere? *Calix aureus, Babylon, inebrians omnem terram.* Animadvertite omnem terram plenam esse peccatis, et non quæres quomodo Babylon omnem terram inebriaverit. Sed si forte ^f videris justum, ebrium non esse de calice peccatorum, noli putare Scripturam esse mentitam, quæ dixerit: inebrians omnem terram, cum iste non inebrietur a Babylone, et tamen consistat in terra. Audi quia justus non sit terra [Al. in terra]: Omnem terram inebriat calix iste aureus. Justus vero cum sit super terram, conversationem in cœlis habet. Et propter hoc non convenit ulterius justo dici: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii). Sed ^g si necesse

est audenter loqui, dicit justo Deus adhuc consistenti super terram: Cœlum es, et in cœlum ibis. Portat enim imaginem cœlestis. Igitur ut concludam, calix aureus inebriat omnem terram, id est, omnes ab eo inebriamur quamdiu terra sumus. *De* [Al. a] *vino ejus biberunt gentes, propter hoc commotæ sunt.* Sicut in his, qui bibunt istum, qui in usu est, vini liquoris, si super sitim, et super mensuram biberint, videmus ebrii ^h corporis motum, vacillantes pedes, caput ac tempora **767** prægravata, os dissolutum, linguam significantem sermones ebrii, et hærentibus labilis verba præcisa: similiter est videre eos, qui de calice aureo biberint Babylonis, quomodo moveantur, quomodo instabiles gressu sint, quomodo debilitata mente, et fluctuante cogitatu [Al. coactu] nihil firme [Al. firmi] teneant, sed semper inurbationibus agantur incerti. Quamobrem Scriptura divina de istius modi hominibus in alio loco ita ait: *Propterea commoti sunt.* Interponamus aliquid mysterii, quid de peccatore dicatur Cain. Cum egressus est a facie Dei, habitavit in terra Naid, contra Edem (Gen. iv). Naid in Græca lingua interpretatur *commotio*. Qui enim derelinquit Deum, qui deserit sensum de eo jugiter cogitandi, iste in terra Naid hodieque habitat, id est, in tribulatione mali cordis, et mentis commotione consistit. *Biberunt gentes, propterea commotæ sunt, et subito cecidit Babylon, et contrita est* (Luc. xvii). Quando dicit repente cecidit Babylon, videtur mihi prophetizare consummationem mundi subito futuram. Quomodo [Al. quando] enim diebus diluvii comedebant, et bibebant, emebant, et vendebant, plantabant, et ædificabant, donec venit [Al. veniret] diluvium, et tulit omnes, et subito venit inundatio: similiter autem, et in diebus Loth, sic et consummatio mundi non per partes fiet, sed repente. Huic conferendum existimato [Al. æstimo], id quod scriptum est in Jesu Nave (Josue vii), quando a voce sola tubæ, Jerico civitas corruens subito disperit: et juxta hanc similitudinem Babylonem quoque in consummatione sæculi castram esse, et subito conterendam, et hæc quidem de consummatione dicta sunt. Si vero veneris ad adventum Domini mei Jesu Christi, et videris ejus magnum opus, quomodo subverterit omnia gentium de idolis dogmata, ut credentes de erroris eximeret jugo, intelliges quia in tempore passionis ejus Babylon extemplo corruit et contrita est. Unusquisque nostrum consideret seipsum, et animadvertat Babylonem in suo pectore corruisse. Si autem et in alicujus corde non cecidit civitas confusionis, huic Christus necdum advenit. Veniente quippe eo, Babylon ruere consuevit. Propter hoc ad orationum præsidia

^a Subsequentem periodum pluribus locis misere deformationam, sensuque laborantem, ad Rabanicam lectionem exegimus, ac restitimus.

^b Penes Raban., qualem reliquerit, sed neutra satis aridet lectio.

^c Plenius apud Raban., in manu ejus fiet inebrians omnem terram. Iste calix aureus abylon inebriavit omnem terram.

^d Apud eundem, inebriamur, et mente excidimus amore, concupiscentiis, etc.

^e Item, quot ebrietas porrexerit calices.

^f Perperam Vulgati addunt te.

^g Si voculam Rabanus sufficit. Sunt vero ejusmodi multa, quæ, lectore non admonito, restitimus.

^h Lectum antea, corpus motum.

conficientes, petite ut veniat Jesus in corda vestra, et conterat Babylonem, et faciat ruere omnem malitiam ejus, **768** et reedificet pro his, quæ subversa sunt, et pro Babylone, quæ fuerat ante constructa, in ipso principali cordis vestri [Al. nostri] Jerusalem civitatem sanctam Dei. *Plangite eam, et accipite resinam correptionis ejus, si quomodo sanabitur.* Plangite, ait, Babylonem. Delude quia omnis anima recipere potest salutem, et neque una apud Deum est insanabilis, ideo consilium dat his, qui possunt transmigrare [Al. transmigrationis] in Jerusalem ad testimonium [Al. et testimonii] habere resinam ad emplastra faciendam, ut assumant medicamina, et quanto valent studio, sanitati restituant Babylonem. Hoc experiamur et nos facere, deprecantes Deum, ut de nobis resinam rationabilem [Al. rationalem], et de rationabili resina discamus ei malagma imponere, et oleum, et alligaturas, et imponentes alligemus vulnera Babylonis, imitantes Samaritanum, et [Al. ut] sanetur misera civitas, et curata desinat esse quod fuerat. Istud est, quod ait accipere; [Al. accipe] resinam correptionis ejus si quomodo sanabitur. Ubi sunt hæretici? ubi sunt, qui naturas quasdam introducentes, asserunt esse naturam [Al. materiam] desperabilem, quæ penitus non recipiat salutem? si est natura, quæ pereat, quæ alia talis erit ut Babylon? Attamen neque istam despiciat Deus. Præcipit enim medicis Deus ut recipiant resinam super Babylonem, si quomodo sanetur. Quidam igitur eorum, qui mandatum acceperant, accipientes resinam correptioni [Al. corruptioni] Babylonis, si quomodo sanetur, fecerunt quod fuerat imperatum, repperunt [Al. acceperunt] resinam ad correptionem [Al. corruptionem] ejus, audientes posse fieri, ut Babylon reciperet sanitatem. Et quia quod putaverunt non effecerunt [Al. repperunt], Babylon quippe in pristina [Al. proposita] malitia perseverans, noluit se curari, satisfaciunt boni medici, et dicunt; *Curavimus Babylonem, et non est sanata. Relinquamus eam.* Vide autem, homo, ne quando angelis præcipiat Deus, ut ad languorem animæ, tuæ medicaminum emplastra conficiant, si quomodo possis ab ægrotatione sanari, et respondeant angeli: Curavimus Babylonem, istam ostendentes a passionibus confusam animam suam [Al. tuam], et non est sanata. Non scientiam artis suæ, neque resinæ vim criminantur; sed te, qui præceptis eorum obsequi noluisti, dicentes: *Curavimus Babylonem, et non est sanata. Relinquamus eam.* Steterunt medici sub **769** magno medico angeli Dei, volentes curare imbecillitates nostras, volentes animam liberare de vitis, sed nos ipsi repellimus eos, dum consiliis eorum non acquiescimus. Vident se operam perdere, cum loquantur invicem, et dicunt: *Relinquamus eam, et abeamus unusquisque in terram suam.* Hoc

^a Penes Raban., domesticum et proprium negotium. Care.

^b Antea erat, Sic et his similiter in, etc.

^c Legebatur antea medicamina non cessant.

^d Apud Raban., in humiliatione ejus iudicii, quod

A est, credita nobis est a Deo medicina, ut animam curarem humanam: adhibuimus adiutorium, medicinam [Al. medicamina] imposuimus: multum contumax est, non vult observare, quod dicimus, stadium nostrum non sequitur effectus. *Relinquamus eam, et abeamus unusquisque in terram suam, id est,* ^a domesticum locum, et proprium. Cave, homo, ne quando relinquat te medicus, sive Angelus Dei, sive quicumque hominum, cui credita est cura sermonum ad salutis medicinam deferendam [Al. medicamina deferenda]. Si enim te dereliquerint et dixerint: *Abeamus unusquis, ne in terram suam, quia appropinquavit in cælum iudicium ejus,* manifestum est quia abscessio eorum condemnatio tua sit, ut irremediabilis, volentisque curari. Cum autem te deseruerint **B** [Al. deseruerunt], quid tibi aliud eventarum est nisi quod solet his accidere, qui a medicis desperantur, utentes voluntate morbi sui, ut ad pejora demergantur? ^b Fiunt his similia et in consuetudine istius vitæ a prudentibus medicis. Accedit aliquis eorum ad languentem, **770** quantum ars patitur, et industria ^c medicinæ non cessat: sed si aut ægritudo tanta sit, ut repugnet curationi, aut ipse invalidus per impatientiam doloris contra faciat quam jubetur, relinquit medicus, desperans [Al. desperat] hujusmodi hominem, et recedit ne inter manus suas exspirans, causam interitus ejus ad se retorqueat. Si ergo et nos, ne in sanctorum angelorum manibus, qui ad nos curandos a Domino destinati sunt, moriamur, relinquunt nos desperantes animam nostram, et aiunt: **C** *est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas, quia appropinquavit in cælum iudicium ejus. Et elevatum est usque ad astra.* Qui parvum habet peccatum, non usque ad cælum et sidera iudicium suum effert [Al. ejus affertur]. Passillum enim, et humile est. Qui vero crescit in scelere, crescit et in iudicio, simulque cum vitis augetur et poena: et quia intantum delinquit [Al. delinquit], ut iudicium ejus usque ad cælestia sublevetur, et per impietatem suam resistens Deo ad superiora concendat, proferit Deus iudicium suum in ^d humiliationem ejus iudicii, quod colatum est a peccatore, et proferens iudicium suum, humiliat quidem peccatorem, retribuit autem justis digna vitæ ejus in Christo Jesu Domino nostro, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. **D** Amen.

HOMILIA TERTIA.

De eo quod scriptum est: *Et contritus malleus universæ terræ* (Jerem. I, 25).

769 Quomodo, ait, *contractus, et contritus est malleus universæ terræ? quomodo facta est in exterminium Babylon?* Quærendum ^a inter hæc quis sit malleus universæ terræ, quæve ejus contritio: unde ait propheta, quia ante contractus est quam contritus, ut congregantes ea, quæ alicubi de malleo scripta exaltatum est a peccato, et proferens iudicium suum, humiliat quidem peccatum, retribuit autem justo digna vita ejus, etc.

^a Penes Rab., Quærendum igitur quis sit spiritus malleus universæ terræ, quæve ejus contritio prophetata.

sunt, cum invenerimus nomen ejus, investigemus etiam nominis voluntatem ex his, quæ afferimus exemplis. Domus quondam componebatur Dei, **770** juxta tertium Regnorum librum (iii Reg. vi), et Salomon erat construens, et ædificans eam. Ubi-que quasi in laude dicitur de domo Dei, quia malleus et securis non sunt audita in domo Dei. Ergo quomodo malleus non auditur in domo Dei: sic quia domus Dei Ecclesia est, malleus in Ecclesia non auditur. Quis est iste malleus volens quantum in se est impedire lapides ædificationis templi, ut contriti non convenient fundamentis ejus? Vide ^a nunc **771** Zabulum, si non ipse est malleus universæ terræ. Ego autem pronuntiabo confidens, esse aliquem, qui non magnopere curet de malleo universæ terræ. Et quoniam exemplum ^b assumptum est de sensibili malleo, quæro materiam malleo fortiolem, quæ nihil ab eo percussa patiatur. Quam quidem quærens reperi [Al. reperiri] in eo quod scriptum est: *Ecce vir stans super muros adamantinos, et in manu ejus adamas*. Refert autem de adamante historia, quia fortior sit omni cædenti se malleo, incontritus et inconvincibilis permanens [Al. perseverans]. Licet supra stet malleus Zabulus, et suppositus sit draco, qui est quasi incus indomabilis, nihil tamen in manu Dei, et in conspectu ejus consistens adamas perpetitur. Duo itaque contraria sunt adamantini isti, malleus, et incus improducibilis. Jam quoddam est et apud nationes tritum vulgi sermone proverbium, ut de his, qui anxietatibus et ingentibus malis premuntur, dicant: Inter malleum sunt et incudem. Tu autem hoc refers ad Zabulum et draconem, qui istiusmodi semper in Scripturis pro varietate causarum nominibus insigniuntur: et dicis quia sanctus qui quasi murus adamantinus, vel in manu Domini adamas est, non curet neque de malleo, neque de incude; sed quanto plus cæsus fuerit, tanto plus ejus virtutem splendescere. Aiunt eos, qui mercimonia lapidum exercent, cum voluerint probare adamantem, ignorantes utrum sit adamas, an non sit, quamdiu malleum et incudem non invenerint: tunc autem persuaderi esse verissimum adamantem, si indomitus lapis, si [Dele alter si] inter incudem et malleum perseverat, si percussio desuper malleo, et incude supposita, durior lapidum natura compingit. ^c Talis vir est ante tentationes, ab his probare lapides nesciunt, ignoratur. Certissime autem novit adamantinorum lapidum naturam solus Deus plurimis ignoratam. Ego ipse adhuc nescio utrum, veniente malleo, et percussio me, confringar et conterar, convictus, quia non sum adamas, an certe verus adamas ostendar, si ingruentibus persecutionibus, periculis, tentationibus, tam contritus fuero ad ictus mallei, **772** quam probatus. Et tu ipse percurre Scriptu-

^a Emendamus ex Rabano nunc, pro quo erat mihi.

^b Pro assumptum, quod Rabani lectio substituit, manifesto antiquarii male veteres notas assecuti errore, tribus verbis erat in antea vulgatis libris, ad

ras, et quæres, si quod potes invenire vestigium, bene a Deo promitti, ut malleus percutienda percussat. Verbi gratia dictum sit (ad intelligentiam enim obscuriorum sumuntur exempla), si malleus non esset, non esset tuba productilis, quæ juxta Legem ad solemnitates Dei excutiat, quæ audientium animos clangore suo accendit ad bellum. Necessarius est malleus, ut tuba productilis fiat. Multa cooperatus est iste malleus tubæ productili Paulo, ut eum per varia tentamenta produceret, et approbaret, quia illæsus posset excudi, figuramque assumere tubæ magnisonæ, non incertam dans vocem in audientes, ut præparentur ad militiæ bellum. Et quoniam malleus invenitur contraria fortitudo, et draco incus producibilis, istius modi semper in Scripturis malleo, vel quacunque alia materia compositum nomen assumens, instabo sermone: Cain generavit filios, et de Cain ortus est faber æris et ferri. Ergo ut Zabulus, qui omnium tentationum operator est, malleus dicitur: ita qui ministrat, malleator est filius Cain. Quotiescumque enim in tentatione incidis, scito malleum Zabulum esse, et malleatorem eum, per quem te Zabulus insequitur. Velut in prodigione Salvatoris malleus Zabulus, malleator Judas fuit. Et multi erant malleatores in tempore illo, quo Dominus passus est, clamantes: tolle de terra talem: crucifige, crucifige eum. Omnia malleatoribus plena sunt. Quotquot enim in actu suo Zabulum suspiciunt, et ministrant ei ad probandum justum, et injustum coarguendum, omnes malleatores sunt. Idcirco si ^C heri malleator eras, et in manu malleum continebas, nunc discens, quia a Cain fratricida oriuntur malleatores, projice malleum de manu tua, et transmigra ad malleatorum, quæ spiritalis est, generationem, sicut Enos et reliquorum, qui Scripturarum laudibus efferuntur. Verumtamen finis confractio est atque contritio. Est sciendum quidem, quoniam prophetatus nunc malleus Zabulus sit, malleus non partis alicujus terræ, sed universæ terræ, pro eo quod in omni terra malitia ejus dispersa sit, et ubique **773** malleus iste malum operator. Est autem etiam hæc dicendum, Zabulum universæ terræ malleum esse, non cœli malleum. Neque enim tenuiori substantiæ convenit malleus, sed crassiori. Si portas imaginem terreni, malleus te, quia terrenus es, percudit; si peccas, et terra es, et in terram ibis, experieris malleum universæ terræ et in te operantem. Juxta istum intellectum, illud quoque animadvertendum est, universæ terræ malleum, quia adversum cuncta terrena potentiam suam exerceat, Zabulum esse: posse autem etiam minorem malleum intelligi; qui non universæ terræ sit malleus, sed illius, ut ita dicam, et illius partis terræ. Et siquidem una aliqua contraria fortitudo mihi repugnat, et coluctatur mecum, non valens cum universis simul ho-

sanctum Spiritum.

^c Hæc misere luxata sunt; Græcus quoque textus qui suppetias ferat, hoc loco desideratur. Uicumque resarcias si legeris, *Talis vir est, qui ante tentationes, ut ab his qui probare, etc.*

minibus congregari, ut Zabulus : tunc est quidem **A** malleus in me, sed non universæ terræ malleus; verum, ut ita dicam, meæ tantum malleus terræ. Confracto autem et contrito malleo universæ terræ, quid necesse est arbitrari de malleo partium terræ? Simulque existimo admiratione dignum, quoniam universæ terræ malleus sit comminutus. Quid enim magnum, si fractus fuisset, et contritus malleus partium terræ? Sed vere nunc admirandum est, quia universæ terræ malleus fractus atque contritus est. Post hæc quæro quis sit iste, qui universæ terræ malleum confregerit et contriverit: et dicam Moysen non potuisse confringere atque conterere malleum universæ terræ, neque ante eum Abraham, neque post eum Jesum Nave, neque aliam quemquam prophetarum. Quis ergo potuit talem, tantumque ^a malleum universæ terræ confringere, et conterere? Quis est iste? Jesus Christus confregit, atque contrivit malleum universæ terræ. Et hoc nunc admirans in Spiritu Sancto propheta ait : *Quomodo fractus, et contritus est malleus universæ terræ?* Primo fractus ^b est, deinde contritus. Et quoniam reperi Salvatorem esse, qui confregerit malleum universæ terræ et contriverit eum, veniam ad Evangelium, ut videam primam tentationem, quando dixit ei Zabulus : **774** *Ista omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me, et reliqua* : et dicam, quia in illo tempore non contrivit [*Al. contriverit*] Jesus malleum universæ terræ, sed tantum confregit eum. Cum vero recessit [*Al. secessit*] ab eo usque ad tempus, et tempore postea venit instante, tunc contritus est, non solum fractus ut primum, malleus universæ terræ. Et quia contritus est, qui fuerat ante fractus, malleus universæ terræ, idcirco per unumquemque nostrum confringitur quidem quando introducimur in Ecclesiam, et proficimus ad [*Al. in*] fidem. Conteritur autem, et comminuitur, quando ad ^c profectum venimus. Quod si dubites conteri Zabulum ad profectum venientibus nobis, audi Apostolum benedictione quadam benedicientem justum, atque dicentem : *Deus autem conterat Satanam sub pedibus vestris velociter (Rom. xvi)*. Animalis est iste malleus, fortasse nunc furit adversum nos, et quærit quia ista de eo pandimus, et conteritur a nobis (neque enim confringitur tantum, et non etiam conteritur per nos), confringere nos e contrario et conterere. Et multos quidem contrivit eos, qui non attendunt sibi, neque custodia servaverunt cor suum. Verum nos confidentes in Deo, credentes in Christum Dei, non timeamus Zabulum. Timor Dei facit nos non timentes Zabulum, nihilque ab eo perpeti, sed et dicere non tantum generaliter, verum et de nobis ipsis : *Quomodo fractus est, et contritus malleus universæ terræ?* Illo autem fracto, et comminuto, Babylon fit in exterminium : nec prius confusionis civitas dissipatur, quam malleus universæ terræ confringatur, et conteratur.

Unde et mirabiliter et præclaro ordine propheta usus est dicens : *Quomodo fractus est, et contritus malleus universæ terræ? Quomodo facta est in exterminium Babylon?* Quod primo factum est, primum enarravit : quod secundo consequenter exposuit. Et hoc oportet per singulos Scripturarum observare sermones. Quando itaque fit in exterminium Babylon? Quando exterminantur omnes confusiones de anima mea, neque ulterius me confundit mors filii, aut obitus uxoris : cum non est qui me irritet, et provocet ad tristitiam, ad iram, ad concupiscentiam, **775** ad voluptatem, quando maneo inconfusus, ac sumens rationem, quæ me confirmet, et roboret, tunc mihi accidit quod dictum est : *Facta est in exterminium Babylon*, hoc est universa confusio. **B** *Fiunt autem ista, id est, confringi, et conteri malleum omnis terræ, et demoliri Babylonem, cum gentes superponuntur malleo, et Babyloni.* Scriptum est enim : *In gentibus superponentur tibi*, hoc est, si qui de gentibus sunt superponentur tibi, o Babylon, superponentur tibi, o mallee, ut confringaris et conteraris. Quando ista facta sunt? In adventu Domini mei Jesu Christi, cum Evangelium cunctis gentibus prædicatum est, tunc superpositi sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus Babyloni, et malleo universæ terræ, et impletum est hoc quod scriptum est : *In gentibus superponentur tibi, et capieris, Babylon, et non cognoscis.* Utinam caperetur Babylon et per singulos nostrum. Ex anterioribus autem potest intelligi captivitas Babylonis, quando capta suffoditur, subvertitur, desolatur, nihil in nobis resideat confusionis. *Et capieris, Babylon, et non cognoscis; inventa es, et comprehensa, quia Domino restitisti.* Ergone sola Babylon Domino restitit, et non potius omnes gentes, dum, creatore deserto, idola veneratæ sunt; Domino restiterunt? An figuratiter dicit omnem animam contrariam Jerusalem, id est visioni pacis, Babylonem esse. Unde et Sancti in Jerusalem, peccatores in Babylone erant. Etsi peccabant Jerosolymitæ, mittebantur in Babylonem, et sic convertebantur ad poenitentiam in Babylone consistentes. Sancti vero regrediebantur in Jerusalem. Capitur ergo Babylon, et non cognoscit. Babylon quippe legi non subjicitur, neque enim potest non inventa Babylon comprehensa esse; sed ob id comprehensa est cum inventa est, quia Domino restitit. Deinde exordium alterius capituli. *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, quia opus Domino virtutum in terra Chaldæorum. Quoniam venerunt tempora ejus aperire apothecas ejus, scrutamini eam quasi speluncam, et disperdit eam, ne sint ejus reliquiæ. Exsiccate omnes fructus ejus, et descendat in occisionem. Væ eis, quoniam venit dies eorum, tempus vindictæ eorum (Jer. L).* Volens intelligere hoc quod dictum est : *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit*

^a Sic Rabanus restituit. In antea vulgatis erat, *talem tantumque virum, et universæ terræ malleum confringere, etc.*

^b Antea legebatur : *primo fractus, et contritus est deinde.*

^c Apud Raban., *ad profectum venerimus.*

776 *vasa iræ suæ*, quæro de alia Scriptura *vasa iræ Dei*, et invenio ad pleniorē comparationem istius Scripturæ Scripturam Apostolicam, ibique invenio Apostolum mihi subjicientem quæ sint *vasa iræ Dei*. Ait enim: Si autem volens Deus ostendere iram suam, et notam facere potentiam suam, pertulit in multa patientia *vasa iræ præparata ad perditionem*, ut ostenderet divitiis gloriæ suæ in *vasa misericordiæ*, quæ præparavit in gloriam, quos et vocavit non solum ex Judæis, verum etiam ex gentibus (Rom. ix). Generaliter Apostolus omnes homines divisit bifariam, dicens quosdam esse *vasa misericordiæ*, quosdam *vasa iræ*. Verbi gratia, Pharaonem et Ægyptios *vasa iræ*: rursus se qui primus misericordiam consecutus est, et eos qui in tempore de Judæis et gentibus crediderunt, *vasa misericordiæ* nuncupavit. Sunt ergo in thesauro Dei *vasa iræ*. Scriptum est enim: *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ*. Quis est iste thesaurus Domini, in quo *vasa iræ*veniuntur? Aliquis forsitan quæret, utrum in thesauro Domini tantum *vasa iræ* sint, et thesaurus Dei, qui est thesaurus omnium, non habeat [Al. habet] *vasa misericordiæ*: an aliud quid intelligi oporteat de thesauro Dei, unde efferantur *vasa iræ* ejus? *Thesaurum Domini* ergo confidens dicam esse Ecclesiam ejus, et in isto thesauro, id est Ecclesia, sæpe homines latitare, qui sunt *vasa iræ*. Veniet igitur tempus, quando aperiat Dominus thesaurum Ecclesiæ: nunc enim clausa est Ecclesia, et *vasa iræ* cum *vasis misericordiæ* inhabitant, et paleæ cum frumento sunt, et pisces perdendi ac projiciendi, cum bonis piscibus, qui in retia inciderant, continentur. Quam cum aperuerit iudicii tempore, et protulerit exinde *vasa iræ suæ*, dicit forsitan is, qui est *vas misericordiæ*, de egredientibus *vasis iræ*: *Exierunt ex nobis, non enim erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ideo egressi sunt a nobis, ut ostenderetur, quia non erant omnes ex nobis* (I Joan. ii, 19). In aliud quiddam cupit sermo prorumpere: quod autem audemus dicere, istiusmodi est. In thesauro Dei *vasa iræ* sunt, extra thesaurum *vasa peccantia* non sunt *vasa iræ*, sed *vasis iræ* minora sunt. Servi enim sunt ignorantes voluntatem Domini sui, et non facientes voluntatem **777** ejus. Qui autem ingreditur Ecclesiam, aut *vas iræ* est, aut *vas misericordiæ*. Qui extra Ecclesiam est, neque *vas misericordiæ* est, neque *iræ*. Aliud quoddam nomen ejus inquiri, qui extra Ecclesiam commoratur: et quomodo decerno confidens, non esse eum *vas misericordiæ*: sic econtrario ex rationis veritate communitus aperte promo sententiam, neque *vas iræ* posse eum dici, sed *vas* in aliud quiddam reservatum. Ergone poterō de Scripturis approbare, nec *misericiordiæ* eum esse *vas*, nec *iræ*: ut et secunda expositio aliquid nobis utile in præsentī loco interponat, et sane rursus audeat in id, quod jam dudum conatur, sermo prorumpere? Ait Apostolus: *In domo autem magna non sunt tantum*

vasa aurea et argentea, sed et lignea, et fictilia: alia quidem in honorem, alia porro in contumeliam (II Tim. ii). Si igitur quis mundaverit semetipsum ab his, erit *vas in honorem*, et sanctificatum, utile Domino, ad omne bonum opus præparatum. Putasne, magna domus in præsentī est, et in ea sunt *vasa in honorem*, et alia in contumeliam? An in illa quæ futura est domo, *vasa quidem aurea et argentea, quæ sunt in honorem*, inveniuntur *vasa esse misericordiæ: reliqua autem, id est, mediocres homines, qui extra thesaurum sunt, ne sint vasa iræ, seu misericordiæ, hi poterunt juxta dispensationem quandam profundam Dei vasa esse in magna domo, quæ mundata non sunt, sed sunt vasa testea in contumeliam, attamen necessaria domui? Vide autem si voluerit hoc ipsum exemplum ex alio Scripturæ testimonio comprobare. Inhonoratus est, inquit, Jechonias, quasi *vas* cujus nulla est utilitas (Jerem. xxii). Non ait, est quidem ejus utilitas, in contumeliam autem ejus est utilitas: sed quia erat ex domo Dei, et peccavit, in totum non est ejus utilitas. Habeo et aliam Scripturam, in qua dicitur de alio quodam peccatore: Et erit quasi *testa, in qua attrahes aquæ pusillum, et in qua carbonem bajulabis*. Et rursus affirmat non necessarium penitus, et ex omni parte esse *vas inutile*. Numquid non igitur nos qui in domo ista Dei sumus, quando aperire cœperit Dominus thesaurum **778** suum, incipiemus mundari, si tantum fuerimus *vasa misericordiæ*, projectis *vasis a nobis iræ*? An certe jam exordium est, oportere nos satagere, non solum ut non simus *vasa iræ*, sed ut ii qui sunt projectiantur a nobis? Tale enim quiddam est hoc quod Apostolus Paulus Corinthiis ait: *Intantum auditur inter vos fornicatio, quæ nec in gentibus, ut uxorem quidem patris aliquis habeat, et non magis plangitur, ut auferatur de medio vestrum, qui hoc opus gessit* (I Cor. v): quasi diceret, aperto thesauro Dei, egrediantur *vasa iræ suæ*. Aperuit siquidem Dominus thesaurum, et protulit *vasa iræ suæ*. Legi alicubi quasi Salvatore dicente: et quæro, sive quis personam figuravit Salvatoris, sive in memoriam adduxit, an verum sit hoc quod dictum est: *Ait autem ipsi Salvator: Qui juxta me est, juxta ignem est: qui longe est a me, longe est a regno* (Marc. vii). Ut enim qui *juxta me est, juxta salutem est, ita et juxta ignem est*. Et qui audiens me, et audita prævaricans, factus est *vas iræ, præparatum in perditionem*, cum *juxta me est, juxta ignem est*. Si vero quis cavens, quoniam qui *juxta me est, juxta ignem est, longe factus fuerit a me, ne juxta ignem sit, talis quidem longe futurus est et a regno*. Et quomodo athleta, qui non est in agone conscriptus, neque flagella metuit, neque exspectat coronam, qui autem semel nomen professus est, si victus fuerit, verberatur atque projectur; si vero vicerit, coronatur: eodem modo qui ingressus est Ecclesiam, o Catechumene, ausculta; qui accessit ad sermonem Dei, nihil aliud quam conscriptus est in certamine pietatis, et conscriptus si non legitime certaverit, creditur flagellis, quibus*

nou verberantur ii, qui non in principio conscripti sunt. Si autem contenderit fortiter ad fugienda verbera, et contumelias, non solum injuria liberabitur, sed incorruptam gloriæ accipiet coronam. *Opus Domino virtutum in terra Chaldæorum.* Juxta diversos intellectus terrenus locus multipliciter nominatur, et quomodo differenti inter se ^a notione plura Salvator habet vocabula, cum unus in ^b subjacenti sit, varius autem in virtutibus: sic et propter malitiam **779** generis humani: terrena negotia, cum unum sint in subjacenti, intellectus diversitate sunt plurima. Quod autem dico sic fiet manifestius, cum exemplum, quod a Salvatore assumpsi, edisserens, ad ea, quæ sunt subjecta, explananda, transcendero. Unum subjacens est Domino meo Jesu Salvatori. Hoc uno subjacente, alio intellectu medicus est, juxta quod scriptum est: *Non necesse habent sani medicum, sed male habentes* (Matth. ix; Luc. v). Alio intellectu pastor, secundum quod irrationabilibus præest. Alio intellectu rex, secundum quod rationabilibus principatur. Alio intellectu vitis vera, secundum quod inserti in eam homines uberrimos afferunt fructus, et ex culti a patre agricola, pinguedinem vitis veræ ex unius radices consortio assumunt. Juxta alium intellectum sapientia, juxta alium veritas, juxta alium justitia. Verumtamen subjacens unum est. Quomodo ergo in Salvatore, uno subjacente, plurimi intellectus sunt diversorum ejus nominum: sic et terrena negotia, juxta subjacens quidem unum sunt, juxta autem intellectum plurima. Frequenter allegorizantes Babylonem diximus negotia esse terrena, quæ semper confusa sunt vitis, Ægyptum similiter adigantia. Chaldæoram vero terram, ob id, quia ^c plurima, quæ gerantur in terris, stellis consecrent, et peccatorum nostrorum causas, sive virtutem eorum quæ accidunt nobis, ex eorum motibus asserant fieri, eos esse dicitur, qui talibus se superstitionibus dedicaverunt. Omnis igitur, qui his credit, in terra Chaldæorum est. Si quis vestrum mathematicorum deliramenta sectatur, in terra Chaldæorum est. Si quis nativitatis diem supputat, et variis horarum memoriarumque rationationibus [Al. rationibus] credens, hoc dogma suscipit, quia stellis tabitur, et taliter figuratæ factum homines luxuriosos, adulteros, castos, aut certe quodcumque eorum, iste in terra Chaldæorum est. Jam quidam existimant ex astrorum curibus Christianos fieri. Quotquot autem ista sapitis, quotquot, stelis istis creditis, in terra Chaldæorum estis. Comminans ergo Deus, qui in terra Chaldæorum sunt, his spirititater **780** comminatur, quæ ipsos genealogiis et fato consecraverint, asserentes tunc, quæ inter mortales sunt, aut ex asserentium motibus, aut ex facti necessitate pendere. Sed

A Deus Abraham promovens ad meliora dixit ei: *Ego sum, qui te educo de terra Chaldæorum* (Gen. xv). Potens est enim Deus, qui et nobis tribuat de terra Chaldæorum exire, ut nullum alium absque eo esse credamus, qui dispensans universa, et regens vitam nostram pro qualitatibus meritorum, accidentium diversa moderetur. Neque enim micans aliquod sidus, vel Phaetontis, ut aiunt, vel corrupti ^d catamiti stella nostrorum causam continet negotiorum. Et juxta unum quidem argumentum in terra Chaldæorum est, qui supradictis rationationibus credidit; juxta aliud vero ascendit quis super tecta, et veneratur militiam cœli. Invenimus autem in Jeremia multam et his fieri comminationem, qui libant militiæ Dei. Opus ergo Domino virtutum in terra B Chaldæorum quia venerunt tempora ejus. *Aperite apothecas ejus.* Manifestum est, ^e quia terræ Chaldæorum. Sunt autem apothecæ Chaldæorum, doctrinæ nativitatum. *Scrutamini eam quasi speluncam, et disperdite eam.* Qui respuit supputationem natalium: qui veritatis sermone vitur adversum eam: qui ostendit nihil eorum, quæ mathematici dicunt, verum esse: qui docet inscrutabilia judicia Dei, nec ea posse ab hominibus comprehendi: qui [Al. quia] asserit, quia sidera non sunt causæ eorum quæ sunt super terram, minus artem eorum, quæ nobis Christianis accidunt, iste exsequitur præceptum Domini dicentis: *Disperdit eam.* Quid autem sic hoc quod sequitur, *Non fiant ei reliquæ*, querendum est. Ne aliqua, inquit, rescindatis Chaldæorum, aliqua reservetis. Ob id jubet, ne pusillum quidem relinquatur in ea. *Excucate omnes fructus ejus.* Quis ita beatus est, et possit excucare omnes fructus terræ Chaldæorum, et descendant in occisionem? *Væ eis, quia venit dies eorum, et est tempus vindictæ eorum.* Post hæc rursus alterius capituli continetia: *Vox fugientium, et resalvatorum de terra Babylonis, 781 ad annuntiandum Domino nostro in Sion vindictam.* De his nunc propheta, qui aures patrios relinquentes, ^f et leges gentium, et incredulitatem veterum, veniunt ad sermonem Dei. Tale enim quiddam significatur in eo, quod dicit: *Vox fugientium et resalvatorum de terra Babylonis.* Ultimam et nostra, Catechumeni, vox fugientium esset de Babylone, fugientium vitia, fugientium peccata. *Vox enim fugientium et resalvatorum.* Non sufficit fugere de terra Babylonis, sed et resalvari ex terra Babylonis ad annuntiandum in Sion vindictam Domino Deo nostro, ut fugientes de terra Babylonis veniatis ad Sion, speculatorium [Al. speculatorum] ^g Belestam Dei. Ad annuntiandum in Sion, id est, Ecclesiam, vindictam a Domino Deo nostro. *Vindictam populi ejus sanantiate in Babylone multis, omni intendenti arcum.* Signi-

^a Cum Babeco legitur notione, cum minus recte nota: esse ratione.

^b Subjacens, quod et Genebrardo notatum est, appellat subjectum sive suppositum.

^c Ferrus rectius apud Raban. legas, quia plurimi ea qua gerantur in terris, stellis consecrent, et sive pos-

catorum nostrorum, sive virtutum eorum, quæque accidunt nobis, ex eorum motibus asserant fieri, etc. Item persuasitibus pro superstitionibus.

^d Raban. de nomine vocat Ganimedis.

^e Idem, manifestum qui sinit in terra Chaldæorum.

^f Interserit Raban. et gentes.

ficenter positum est, multis; multi enim sunt, qui in Babylone sunt, in Jerusalem vero pauci. Non enim idcirco, ait, dilexit vos Dominus Deus vester, quia multi eratis, vos quippe estis pauci **782** ab omnibus gentibus. Et bene his, qui ex parte Dei erant, dictum est: *Pauci estis ab omnibus gentibus*. Intellige porro et hoc: *Pauci sunt qui salvantur*. Sed et illud: *Contendite intrare per angustam portam. In lata autem et patenti multi incedunt* (Mat. vii, 11). *Annuntiate in Babylone multis, omni intendenti arcum. Non sit ex ea qui salvetur: disperdite, interficite omnia Babylonis*. Nuper diximus de ^b parvulis Babyloniois, de viris Babyloniois, de semine Babylonio. Non sit et qui resalvetur de semine Babylonis, retribuente ei juxta opera ejus, secundum omnia quæ fecit, et facite ei, quia Domino restitit, et adversum Dominum Deum Sanctum Israel [Al. sanctum Deum Israel]. Quamdiu habes in te cogitationes nequam resistentes pietati et fidei veræ, habes in te Babylonios. Sed fac vindictam, et interfice omnes peccatores terræ, quæ in te est, id est, omnes Babylonios, ut possis mundatus in Jerusalem transgredi civitatem Dei in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA QUARTA.

De eo quod scriptum est: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas non cum judicio. In medio dierum ejus derelinquent eum, et novissimis suis erit insipiens*. Jerem. xvii, 11.

781 *Thronus gloriæ exaltatus ab initio locus,*

^a Verba multi incedunt ex Rabano sufficimus. Deerant vero ante: manco imperfectoque sensu: quin potius contra orationis seriem sic perperam hæc jungebantur, in lata autem et patenti annuntiate in Babylone, etc., perinde atque unum esset Scripturæ testimonium.

^b Hunc quoque locum Rabanus castigat, substituens parvulis, pro quo vulgati libri alii præferebant parabolis.

^c Origenes in Catena Græca, quam Ghislerius suis in Jeremiam Commentariis atlexuit: ἐν τῇ περὶ ζῴων ἱστορίᾳ λέγεται κακοχθίστατος εἶναι ὁ πέρδιξ· περὶ τοὺς ποδάς γὰρ στρεφόμενος τοῦ θηρεύοντος, καὶ τοῦ αἰοῦν ἐπιπὰ διδοῦς, ἀποσπᾷ τῆς καλίας ἑαυτὸν, καὶ ὅταν στοχάζεται περιυγῶτας τοὺς νεοττοὺς, καὶ αὐτὸς ἀφινδῶς ἀριπτάται· ἐστὶ δὲ καὶ ἀκάθαρτον (γρ. ἀκάθαρτος) ὥστε τοὺς θηρεύοντας (γρ. χηρεύοντας) μονομαχεῖν ἑλλήλοις περὶ τῆς μίξιως, καὶ ἄρρηνα μετὰ νίκην ἐπιβαίνου τοῦ ἄρρητος. In historia animalium fertur vaserrimu esse perdix: circum pedes enim venatoris voluta, et sui capiendæ spem dans, se nido subducit et removet; et cum pullos aufugisse conjicit, ipsa quoque repente avolat. Impura quoque et illa est, adeo ut quæ conjuge sua viduata sunt, singulari certamine invicem pro concubitu decerent, et mas post victorium marem ineat. Quem locum ex eane quam tractamus Origenis homilia deproimperit Carenx concinnator, et pro ejusmodi consarcinatorum more recoxerit, an aliunde integrum transtulerit, incertum est. Id autem ex Aristotele petitum est, lib. ix Histor. Animal. cap. 8: ὅταν δὲ τις θαρρήν περιπεσῶν τῇ νεοττία, προκλινοῦται ἢ πέρδιξ τοῦ θηρεύοντος, ὡς ἐπιπτεῖ οὐσα, καὶ ἐπισπᾷται, ὡς ληψόμενον, ἐφ' ἑαυτὸν, ἕως ἂν διαδράσῃ τῶν νεοττῶν ἑκαστος· κατὰ δὲ ταῦτα ἀνακτάσα αὐτὴ, ἀνακαλεῖται πάλιν. Et mox: ὡσπερ δὲ ἱεραται, κακοχθίς τὸ ὄρειον ἐστὶ καὶ πανούργον. um aliquis venando in nidum incidit, provolvit sese

A sanctificatio nostra, sustentatio Israel. Domine, omnes qui te dereliquerunt, confundantur decedentes, super terram scribantur, quia dereliquerunt fontem vite Dominum. Sana me, Domine, et sanabor; saluum me fac, et salvus ero, quoniam gloriatio mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me: Ubi est sermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te, et diem hominis non concupivi: tu scis. Ad famosam venimus **782** quæstionem, inspicere quid sit perdix de quo Scriptura nunc loquitur: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas, non cum judicio. In dimidio dierum ejus derelinquent eum, et in novissimis suis insipiens erit* (Jer. xvii, 12 seqq.). Ex natura volucris dignum quamdam historiam commemorare, ut animal cognoscentes, scire possimus utrum ad bonam, an malam partem nunc nominati perdicis intelligentiam referamus. Dicitur ^e autem hoc esse **783** animal malignum, frauduleatum, callidum, multumque decipiens venatores. Sæpe quippe ante pedes aucupis volvitur, et in medio ejus conatu, quasi jam apprehendendus elabitur. Prædam sui ex vicinitate promittit: et hoc agit, ne ad nidum fœtum ejus citus venator occurrat. Cumque jam senserit fugisse pullos suos, tunc et ipse illuso hoste discedit. Sed nequitiam ejus vincit ^d impuritas. Ambigendum non est de eo quod dicturi sumus, quod ex iis qui mansueti in casis nutriuntur, veritas approbat: masculus in masculum consurgit, obliviscitur sexum libido præceps, pugnatur ad coitum, et una palma victoris est polluisse quem vicerit. Si igitur

C *perdix ante venatorem, quasi jamjam capienda ut, et sic hominem ad se, sui capiendæ spe, allicit, donec singuli pulli profugerint: interea avolat ipsa, et pullos rursum revocat, et mox: Quemadmodum autem dictum est, vasra est hæc avis, et astuta. Eadem hauserunt indidem Plinius lib. x, cap. 33, et ex Plinio Solinus cap. 7, Ælianus lib. ix de Animal. cap. 16, Athenæus lib. ix; Commentarius in Hexaem. Eustathio tributus; Phile in Iambis, et Aristophanis Scholiastes in Avib. ΠΥΓΙΣΤΟΣ.*

^d Auctor quoque Aristoteles loco laudato: ὅταν δὲ ἀποδράσῃ ἐπωάξῃ, οἱ ἄρρητος κενράγαται, καὶ μάχεται συνιόντες· καλοῦσι δὲ τοὺτους χήρους· ὁ δὲ ἄρρητος μάχόμενος ἀκολουθεῖ τῶν νεοτταντι, ὑπὸ τούτου ὀχευόμενος μόνου· ἂν δὲ κρατῆθῃ τις ὑπὸ τοῦ δευτέρου, ἢ ὀποιουσῶν, τούτος λάθρα ὀχεύεται ὑπὸ κρατιστεύοντος. Cum autem effugit, ut ovis incubet, clamitant mares, et inter se decertant. Hos viduatos vocant. Qui vero fuerit in certamine inferior, victorem sequitur, ab eoque solo initur. Quod si a secundo etiam, vel alio quovis, vincatur aliquis; ab eo quoque victore clam subigitur; et lib. vi, cap. 8: καὶ τοὺς νεοττοὺς, ὅταν πῶρον ἔξῃ, ὀχεύει αὐτοὺς ὁ ἄρρητος. Pullos etiam, cum primum foras educit, mas iuit. Antigonus Carystius in Paradoxo cap. 110, de Perdicibus: καὶ τοὺς νεοττοὺς ὅταν πῶρον ἔξῃ, ὀχεύει αὐτοὺς, τοὺς δὲ πρὸς ἀλλήλους μάχεται: et pullos, cum primum educunt, subigere ipsos; simulque decertare. Quem locum non intellexit Xylander. Eadem hæc habent Plinius, Solinus, Ælianus, Athenæus, et Phile locis proxime laudatis, et ex Origene Hieronymus in eundem hunc Jeremix locum, et præter eos Isidorus lib. xii, Orig. cap. 7. At non perdices solum, sed galli etiam fœdam hanc inter se libidinem exercent; nam qui victoriam reportavit, non victi solum conjuges, sed ipsam etiam gallum subigit. Idem.

malignam, si immundum, si dolosum hoc animal est, impium videbitur ^a ad meliorem partem hujus referre nomen, et ad Salvatoris nostri Jesu Christi intelligentiam temperare. Magis autem convenit mala Zabulo adjungere, et super adversario lectionem intelligere præsentem: si tamen **784** totius capituli nos secuta fuerit interpretatio. Incipiamus ergo ab eo quod scriptum est: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit*. Non ^b proprias creaturas congregat Zabulus, non ea colligit quæ ipse generavit; sed cum clamaverit, alienas congregans creaturas, facit eas suas. Clamavit perdix per Valentinum, clamavit per Basilidem, per Marcionem, per omnes ^c qui alienæ a Deo gloriæ cupiditate rapti sunt. Nullus enim eorum sonare poterat vocem Domini Jesu: *Mæe oves meam vocem audiunt* (Joan. x, 27). Sed erat vox Christi in Paulo, erat in Petro; propter quod Paulus dicebat: *An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus* (II Cor. xiii, 3)? Vox autem congregantis quæ non peperit perdicis, in illis est qui simplices quosque fidei iam laqueo hæreticæ factionis impediunt. *Clamavit itaque perdix, congregavit quæ non peperit, facere delicias suas non cum judicio, dives factus est perdix*. Ecce ejus quanta sunt millia, ingens turba, multi sunt populi captivorum, et **785** facit divitias suas, non cogitans judicium, neque habens in corde justitiam, sed omnia sine lege gerens; merito arguitur non cum judicio fecisse divitias. Meus autem Jesus facit divitias suas cum judicio. ^dExaminata est et delecta ejus opulenta. *In medio*

A [Al. dimidio] *dierum ejus derelinquent eum* (Jer. xvii, 41). Nos omnes qui quondam fuimus sub clamantis potestate perdicis (clamavit quippe non solum per eos quos supra memoravimus, sed per omnes generaliter ^e qui quasi ad pietatem et ad religionem vocantes, sub contrario veritati dogmate clamaverunt) nos, inquam, universi in dimidio dierum ejus dereliquimus eum. Et omnes quidem ^f dies ejus, dies hujus sæculi; sed quia eruit nos ex instanti sæculo nequam Dominus Jesus, idcirco in medio [Al. dimidio] dierum ejus dereliquimus eum. *Et novissimum ejus erit insipiens* (Jer. xvii, 41). Quando autem sapiens fuit, ut novissimum ejus merito insipiens fiat? Sed dicamus eum fuisse sapientem: *Serpens quippe sapientior erat omnibus bestiis super terram, quam* [Al. quas] *fecit Dominus Deus* (Gen. iii, 1). Sapiens fuit juxta id quod scriptum est: *Adducam super sensum grandem principem Assyriorum. Dixit autem: Violentia mea faciam, et sapientia intellectus auferam fines Gentium, et virtutes eorum* **786** *depaucam, et commovebo civitates inhabitatas* (Isai. x, 12, 13). Si quis potest, intelligat, quomodo novissimum ejus erit stultum. Iste ab eo quod fuit sapiens male (sapientior enim erat omnibus bestiis super terram) fit ^g e contrario, eo [Al. fiet contrario ei] quod sapiens fuit, male insipiens. Intelliges vero quid sit: *Novissimum ejus erit insipiens*, si scias quomodo etiam tibi per Apostolum præcipiatur, ut pro salute tua insipientiam recipias: *Si quis, inquit, videtur sibi sapiens esse in vobis in isto sæculo, stultus fiat* (I Cor. iii, 18). ^h Solvit qui ante clamavit: stultus esto et

^a Epiphanius tamen, in Physiologo cap. 9, hominem pium perdici comparavit. *Idem*.

^b Pertinet id ad aliam perdicis proprietatem ab Origene hoc loco neutiquam commemoratam. Ferunt siquidem alienæ eam ova furari, et incubare, ac fovere. Ita Hippolytus martyr in Catena in Jerem., Epiphanius in Physiolog. cap. 9, Ambrosius l. vi Hexæm. cap. 3, et Epistol. 49, Philastrius Præfat. in lib. de Hæc., Phile in Jambis. Hieronymus in hunc Jeremiæ locum, Augustinus contra Faust., l. xii, cap. 12, Isidorus lib. xii Orig. cap. 7, et Rupertus Abbas lib. i in Deuter. cap. xiv. Ita et Chaldaeus Paraphrastes, Jerem. xvii, 41. Quæ cum apud auctores τὸν ἔξωθεν, qui physica tractarunt, non compareant, verisimile est ex hoc Jeremiæ loco profluxisse, ubi **קָדִישׁ** perdicem reddiderunt LXX, ex iisque reliqui: quia cum vocem nullam haberent, qua avem illam Europæis ignotam appellarent, quam simillimæ, et specie proximæ avis nomen subsidio asciverant, perdicis videlicet, ejusque non propriæ dicte, sed quæ Rustica, seu Rusticula, et *ἄγρια*, et ab Aristotele *σκολόπαξ* nuncupatur. **קָדִישׁ** enim illam præ-

longum rostrum gerere, brevibus esse pedibus, colore viridi, edulem, montanam, infra columbæ magnitudinem, pluviam prænantiam Hebræi et Arabes scribunt, locupletes auctores, quorum in regionibus ea avis frequens est. Atque hæc omnia fere utrique communia sunt. In eo præterea utrique convenit, quod a rostri longitudine nomen traxerunt; nam quemadmodum ἀπὸ τοῦ σκόλοπος dicitur σκολόπαξ: quod pali simile rostrum gerat; ita Hebraice **קָדִישׁ** est σκόλοψ, unde **קָדִישׁ**. At non coloris solum viriditate ea a rustica perdice discrepat, sed eo etiam quod aliena ova foveat, id quod de rusticula nemo prodidit. Hoc porro, aliaque permulta eximie eru-

C ditionis laude cumulatissimo viro Samueli Bocharto debere me profiteor. Id ipse argumentum in luculentissimo de Scripturæ animalibus opere fusius pertractat. Ad hæc nos illud quoque adjiciemus, quæcumque de **קָדִישׁ** Hebræi et Arabes tradunt, universa fere Pico, quem *δρυσκολάπτειν* appellant, convenire: nam et longiusculum gerit rostrum, et est eximii roboris, utpote quo arbores tundit, et excavat; brevibus est pedibus; viridi colore est: corporis mole columbam non æquat; montanus est; edulis est; pluviamque inter reliquas aves præcipue prænuntiat. Quodque animi diversione dignissimum est, vel a **קָדִישׁ**, *fodit, effodit*; vel a **קָדִישׁ**, *trabs, stipes, truncus, lignum*, Pico **קָדִישׁ** dictum non inepte quis arguari possit, cum rostro truncos perfodiat; unde et *δρυσκολάπτειν* Græcis dicitur. Quod si alienorum ovorum curam, et incubitum Pico tribuisset auctor aliquis, vocem **קָדִישׁ** eum significari non dubitarem. *Idem*.

^e Pessinie id interpretatus est Hieronymus: *per omnes qui alienæ a Deo gloriæ cupiditate rapti sunt*. **D** *ἑτερόδοξος* apud Ecclesiasticos auctores opponitur ὀρθόδοξω, et vertere debuit: *per omnes qui perversis opinionibus adhærescunt*. *Idem*.

^d Vitiose legebatur, *Exinanita est et deleta*, ab ipso, quod mirum est magis, Huetio, quem adversa columna Græci textus, ubi est *καὶ κερκίμνος ἵστιν ὁ πλουτὸς καὶ ἐκλεγεμνός*, de mendo admonere debuisset. Nos post Rabanum ad Græcum exemplar locum emaculavimus, rescribentes *Examinata est et delecta*. ^e Vocolam qui contextui necessariam, Rabanus supplet.

^f Hic quoque voces *dies ejus*, quas pridem Huetius desiderari suboluit, ex Rabano suffecimus.

^g Penes Raban., *depaucam et vires eorum*.

^h Pro *Solvit qui ante clamavit*, Rabanus legit, *Attende, quia non solum non clamavit, etc.*

latuus, ut sapiens fias [Al. fiat]. Si itaque est quaedam sapientia culpabilis, iuxta quam filii sæculi hujus sapientiores sunt filiis lucis in generatione ista, bonus est Deus qui contrariis diversa subvertit, ut faciat compleri id quod dictum est: *Novissimum ejus erit insipiens*. Quanda novissimum ejus erit insipiens, oportet Christum regnare, usque dum ponat omnes inimicos ejus Deus sub pedibus ejus. Cum autem omnia ei subjecerit, novissimus inimicus destruetur mors; cum destructa fuerit

Et paulo infra, ἐδάδε θλιβε καὶ ἡ δευτέρα περιπέσει, quod ita reddidit Hieronymus: sic finita est etiam secundi capituli circumscriptio; et Homilia in Jeremiam, juxta Latinam dispositionem, tertia: Deinde exordium alterius capituli: *Aperuit Dominus thesaurum suum*, etc. Idem in Isaia xxxii, 9: *Hebraei capitulum superius, in quo legitur: Væ qui prædatis: nonne et ipse prædaberis, et reliqua usque ad finem*, etc. Quod capitulum dixit Hieronymus, aliquando eommia unum est, sive versus unus recentioris illius, quam hodie sequimur, divisionis; aliquando plures: hic certe Origenem interpretans, quod περιπέσει dixit Origenes, ipse capitulum reddidit, quo versus 45 et 44 capituli xvii Jeremie continetur. Observatum est a nobis ad Homil. in I Reg. περιπέσει illic appellasse Origenem, quæ in hodierna et recepta distinctione pro capitulis habentur: et Homil. 48 in Jerem. μίαν περιπέσει appellat, quidquid habetur a septimo versu ad duodecimum. Sed hæc quæ clariora fiant, rem altius repetemus. Biblia sacra non ita olim fuisse secta ac distincta, quemadmodum nunc sunt, notum est eruditis; sive Judaica exemplaria intelligas, sive τῶν Ὁ, sive Vulgatæ editionis. Ac primum de Judaicis. Scribit Elias Levita universam Legem versum unum olim fuisse. Hieronymus Præfat. in Josue, et Paralip. et Isaiam, interpretationes suas novo scribendi genere sese distinxisse testatur: unde proclivis conjectura est ab Hebraicis codicibus ejusmodi partitionem abfuisse: hæc vero ab Hieronymo per cola et commata divisionem, vitandæ confusioni, et sensuum barbariei, adhibitam fuisse, testis ipse est. In synagogarum autem usum distributi sunt libri Moysi, idque non uno modo. Cum enim quotis quibusque sabbatis pars aliqua Legis ac prophetiarum populo prælegenda esset, juxta sabbatorum numerum Lex in lectiones distributa est, quæ פסוקים appellantur, et ad Mosem a nonnullis, ab aliis ad Esdram referuntur. Talis videtur fuisse, quam περιπέσει τῆς γραφῆς appellat Luc. Act. viii, 32. Distinctiones ad hæc invexerunt quasdam, quas Apertas et Clausas dixere, פתוחות et סגורות; indeque librorum suorum pram his litteris פ et ס insignant. Ac demum in פסוקים, sive versus, jam inde ab antiquis temporibus Lex divisa est, ab ipso Mose juxta nonnullos, ab Esdra juxta alios, a Masorethis juxta reliquos; eorumque versuum Thalmudistæ meminerunt. Horum omnium, sed et singularum etiam litterarum collectum numerum in fine describebant, hodieque describunt. Quem in se laborem ספריים recipiebant. Prophetæ quoque in הפסוקים et versus jam olim secti fuere. Naphthararum inventionem ad Antiochi Epiphanius tempora; versusum etiam ad antiquorem Christo ætatem, sed levibus argumentis referunt. Addendum id quoque, quod ex Origene refert Eusebius lib. vi Histor. c. 25, librum Regum primum et secundum unicum apud Hebræos volumem constituisse; ac unum item, tertium et quartum, et unum quoque Paralipomenon utrumque, unum etiam, Esdræ primum et secundum; Jeremie item prophetiam cum Lamentationibus et Epistola, unum. Quod ad LXX Senum interpretationem pertinet, cum in Synagoga Judæarum Hellenistarum prælegeretur, probabile est hos eam in usus suos distribuisse, sed ita tamen ut in synagoga so-

mors, tunc extrema perditio erunt, et novissimum ejus fiet insipiens. Hæc de perditio. Principium vero capituli secundum istud lectum est: *Thronus gloriae 787 exaltatus ab initio locus, sanctificatio nostra, sustentatio Israel. Damna, omnes qui se dereliquerunt, excundantur, doedentes, super 788 terram scribentur, quia dereliquerunt fontem vite Domini (Jerem. xvii, 13). Dixit Isaias (Cap. vi), beatus propheta videns Dominum, et regnum 789 ejus: Vidi Dominum Sabaoth sedentem super*

lum divisiones illæ obtinerent. Exemplaria duo antiquissima LXX interpretum editionis, quorum alterum Romæ habetur; alterum ab Hæsychie, ut videtur, emendatum, Alexandria Constantinopolim a Cyrillo Lucare patriarcha Constantinopolitano translatum, ad Carolum deinde Britanniarum regem transmissum in Angliā servatur, utrumque annos mille supra ducentos exaratum, nullam capitulum, aut versuum, immo ne verborum quidem distinctionem præ se fert, exceptis solam libris στήχοις, quæque per versus primum ab ipsis auctoribus commixtos fuisse credibile est. Job dico, Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, et Canticum. Cum hac autem interpretatione maxima Patrum Græcorum pars, dum Scripturam sacram commentariis illustraret, utebatur, unusquisque contextum sacrum, quem ἄσπε appellabant, pro arbitrio et captu distinxit: unde nullam tum fuisse distinctionem præ cæteris probatam, ac vulgo receptam apparet. Neque in capita solum, sed in versus etiam, pro capitulo suo vetusti illi Patres Scripturam distribuunt. Origenes Hexapla sua in cola discreteverat, ut est apud Euseb. lib. vi Histor. cap. 16. Id in duodecim prophetis fecisse se testatur Hæsychius presbyter Jerosolymitanus, eumque morem ab antiquis ductum temporibus tenuisse. Videtur tamen Origenes Prolog. in Cantic. aliquam in ipso Cantico titulo distinctionem jam receptam, et inolitam observasse: sed vereor ne de suo Rufinus, interpres fluxæ fidei, id adjecerit. Quod si genuinum est locus, vetusta atque codice, suis distinctionibus instructo, et Symmachii fortasse Bibliotheca deprompto, usum Origenem fuisse dicendum est. Ordo ille quo dispositos habemus Psalmos LXX Senum diligentia debetur, si Hilarium Pictaviensem audimus. Scribit enim ille psalmos primum dispersos et inordinatos, ab Esdra deinceps in unum volumen fuisse collectos, et a Septuaginta denum interpretibus in numerum et ordinem fuisse reductos. Hæc si sit, post Esdræ tempora in quinque libros partitum fuerit Psalterium ab Hebræis, quemadmodum factum refert Epiphanius lib. de Ponder. et Mens. cap. 5. Id commentum refellit Hieronymus in Præfat. in Psalmos juxta Hebraicam veritatem, ad Sophronium: *Nos, inquit, Hebræorum auctoritatem secuti, et maxime Apostolorum, qui semper in novo Testamento Psalmarum librum nominant, unum acerrimus Psalmarum volumem. Conculcabitur uterque, si in quibusdam Hebræorum codicibus hæc obtinuisse distinctionem dicamus, secus in aliis. Nec quicquam omnino Hieronymus hæc arguente, nec cum esse Psalmarum volumem: scilicet quippe Epiphanius unicum esse volumem, et in libris quæque distributum. Quamquam in Psalterio Latino divisionem obtinuisse sua ætate satis indicat Hieronymus initio epistolæ 24, ad Marcellam; ea vero cum apud fuerit, incertum est Notandum istud Hieronymi ex proœmio Commentariorum ipsius in Psalmos: *Psalmi, inquit, qui præstituti esse non videntur, apud Hebræos pro uno psalmo habentur*. Præter quintuplicem istam Psalterii divisionem, in viginti partes socium illud exhibent veteres Græcorum Liturgiæ et Euchologia. Partes illæ adiquæ appellatur, quasi dicat Sessiones. Nec Latina Veteris Testamenti editio certam habuit divisionem. Ea quæ nunc usurpatur per versus disti-*

sedem excelsum et elevatam. Vidit et Jeremias quomodo Deus regnat, propter quod glorificans eum

A ait : *Thronus gloriae, exaltatus ab initio locus, sanctificatio nostra.* Sive de Christo volueris ista intelligere,

ciò recentissima est, et hodie vel heri nata: antiquior distinctio per capita. Prior illa in Latinos primum inducta libros, Hebræos, Græcosque pervasit; posterior hæc a Latinismo, an Græcis profecta sit, non liquet. Ex antiquis Patribus nullus plane Scripturæ loca desumptens, versuum vel capitum hodie receptorum numerum notavit, Augustinus quidem ita Bibliorum versus videtur distinxisse, ut sex dictiones unusquisque versus contineret; sed id Augustiniano codici videtur fuisse peculiare, non omnibus commune. Libros Scripturæ plerosque, et fortasse omnes per versus distinxit Hieronymus, sed hodiernæ distinctionis nulla apud eum exstant vestigia. Quod si recentis per capita divisionis, quæ tota inedit Biblia, aetatem quæras, ante sexcentos annos repertam eam responderim. Eam certe tenuit Theophylactus, qui ante undecimi sæculi finem floruit, ut declarat *Index*, quæ Evangelii præfixit; et illam etiam hæc ætate vetusti præferunt manuscripti. Hieronymo tamen recentiorē putamus. Eamdem fere ac Hebræi in dividendo Veteri Testamento rationem servarunt Syri, Samaritani et Copti, sed peculiarior quam sibi distinctionem habent. Genesis in 1554 versus distribuunt Hebræi; Syri in 4509. Samaritanorum, et Coptitarum divisionem notavit Kircherus in Prodro-mo Capto. Dixi de Veteri Testamento, accedamus ad Novum. Vetustissimam Novi Testamenti Græci divisionem eam esse reperio, quæ est per Titulos, qui et *ἑπιγραφαί*, et *ἑλίματα*. Tituli dividuntur in *κεφάλαια*, seu *περιόπας*, *περιόπας* in *στίχους* seu *κομμάτια*, seu cola, quæ et incisa et cæsa. *Στίχοι* autem, seu versus sensu fere definiuntur, ita ut breviores essent nonnulli, alii longiores, et semina demum *στίχων* in fine libri collecta, quemadmodum et *ἑβραῖοι τῶν λαμπρῶν* initio, annotabatur. Quod in variis autem codicibus *στίχομετρίας* variant, ex eo evenit, quod pro captu suo librarum sententias utro, citrove defluerent, et interducta distinguerent. Titulus integram aliquod argumentum complectebatur; *κεφάλαιον* certum aliquam argumenti hujus partem; *στίχος* periodum ab aliâ distinctam, determinatamve sententiam. Falluntur multi, qui quosdamque *περιόπας* aliquam designant Patres, ad divisionem temporis vulgo receptam eos respexisse putant: sæpissime enim timentata a relicto contextu, ad libitum ac pro tempore divisa hæc voce nuncupabant. In vulgatis codicibus certiorum tituli in aliquo capita distributi, quæ capita versusum numerum determinatum exhiberent. Rem exemplum illustrabit. Matthæi liber divisus est in titulos LXVIII. Hi Tituli *κεφάλαια* quoque ab Euthymio, et Eusebio, aliisque appellantur, et in manuscriptis, et excusis quibusdam libris suo ordine editi exstant. Primus est *περὶ τῶν μέγνων*, alter *περὶ τῶν ἀναρθεμένων παιδῶν* et reliqui demum: *κεφάλαια* autem habuit CCCIV, juxta Ammonium, Eusebium, et Tatianum. Suidas, *Ματθαῖος ἔχει τίτλους ξη', κεφάλαια τρι'*. *Στίχων* autem varium numerum varii representant codices; alii *β'*, alii *ββ'*. Neutiquam ergo audiendus Casaubonus, qui Veteribus idem fere *κεφάλαιον* fuisse docet, ac nobis hodie versiculum. Quamvis enim *κεφάλαιον*, et capitulum aliquando pro versu uno sumatur, vel si proprie loqui deceat, versum unum complectatur, ejusmodi tamen *κεφάλαια* hic non intelligit Casaubonus, sed illa in quæ Novi Testamenti tituli distributi sunt: nostrorum autem versicularum numerus antiquorum *κεφάλαιων* numerum tripla circiter superat. At Veterum *στίχοι* hodiernis breviores erant. Eustathius Antiochenus libro De Engastrimytho a Joann. viii, 39, ad x, 34, *στίχους* numerat 135, cum recentior partito 72 solum habeat. Origenes apud Eusebium scribit posteriores duas Joannis Epistolas centum versicu-

los vix absolvere, cum partitio hodierna 29 tantum versus complectatur. At Novi Fœderis *στίχομετρίας* secundæ Epistolæ triginta, tertiæ quatuor et triginta tribuunt. Recentior vero divisio e Latinis codicibus profecta Græcos demum occupavit. Sane tota hæc distinguendi ratio ex Auctorum, librorumque arbitrio pependit. Libri quidam peculiarem nobis repræsentant Evangeliorum distinctionem. Luca Evangelium in 85 capita distribuit Euthymius; Ammonius in capita 345; distinctio Latina vetus in capita 107; hodierna in 24; Ambrosius in titulos 164; Beda in capita 193. Receptissima tamen et vetustissima distinctio ea fuit quam invenit Ammonius, quæque apud Suidam expressa est, eam quippe Cæsarius Nazianzeni frater, et Epiphanius agnoscunt. Eadem quoque in reliquorum Novi Testamenti librorum distinctione varietas reperitur. Latina porro Novi fœderis distinctioni cæcava videtur. Id vero Latinis moris fuit, ut longiora Novi Testamenti capita in septem partes, breviora in quatuor distribuere: easque partes litteris alphabeticis signarent: id quod in excusis etiam Novi Fœderis libris sæpe servatur. Dixi *στίχομετρίας* librorum Novi Testamenti colligi fuisse solitam et ascribi. Hoc in Veteri quoque Testamento a Syris, Samaritanis, Judæis, Græcis, et Latinis factum est. Nec in sacris solum libris, sed in exoticis etiam Græcis et Latinis usurpatum. Id erudite probat Salmasius in Prolegom. ad Solin.; id quoque declarat lemmata præfixa Asconii Pedionii commentationibus in Cornelianam, aliasque Tullii orationes; declarant et præfationes Digestorum Justiniani Aristotelis, Zononis, Chryssippi, aliorumque libros per versus fuisse distinctos ex Laertio notum est. Traditam sibi a Judæis dividendorum versusum, et colligendorum rationem Arabes quoque retinuerunt. Alcoranus per capita et versus divisus est; versusum et litterarum numerus in fine collectus et ascriptus: sed prior ille variat, nec eandem semper codices præ se ferunt. Quamquam id fere ab illis observatum videas, ut in *ἑκατόντῳ* singuli versus designant, nulla æqualitatis illorum ratione habita. Hic autem magno Salmasio neutiquam assentiri possum, qui post Henricum Stephanum et Casaubonum, Hebræos et Arabes versus suos sensu determinasse, et ejusmodi versusum numerum in fine subduxisse scribit; Latinos autem et Græcos sententiam unam in plures, paucioresve lineas pro codicis angustia disposuisse, *στίχους* vero seu versus appellasse, non totam illam sententiam, sed singulas lineas, proindeque nec scire se addit quid emolumenti Græci, Latiniq; ex hac linearum collectione cepissent, cum pro angustis codicibus variaverint. Mirandum profecto foret illud, si ita esset; quod certe non est: nam ut versusum lineam aliquando significare fatear, summe certe illæ versusum, non lineas singulas, seu ductus, seu sulcos librorum, sed totas sententias complectebantur: id quod ipse agnovit tandem Salmasius in Epistola ad Saravium, sive mutata priore sententia, sive obli-vione data: *Interdum quippe, inquit, duas, interdum tres, aut plures lineas singuli versus occupabunt. Græci στίχους appellant. Opera autem ipsa numerabantur per versus, quorum summa in fine libri subducta notabatur. Inde πολὺ στίχων βιβλίον, etc.* Hæc non eo commemoro, quod de viri supra fidem eruditi, ac de me oim optime meriti laude quicquam deminutum velim, nam

Ἄλλοτε ἐσθλοῖς τὸ δ' ἀποθαίεται ψῆλον.

Una ergo fere fuit Hebræorum, Arabum, Græcorum et Latinorum, cum in sacris, tum in exoticis libris, versusum subducendorum, et notandorum ratio. Quod cum omnes tamen non facerent, immo libros suos una serie nonnumquam scriberent, ii post-

non peccabis, sive de Patre, non impie senties : A est enim thronus gloriæ [Al. claritatis] excelsus, et a principio Salvator est. Thronus gloriæ est propter quod ^a excelsum regnum ejus. Sanctificatio nostra Christus est : *Quia et iste sanctificans, et nos sanctificati ex uno omnes sumus* (Hebr. II, 11). *Sustentatio Israel*. Sicut ipse justitia Christus, ipse veritas, ipse sanctificatio, similiter est ipse etiam sustentatio. Et non est aliquid justum ^b sine Christo, neque sanctum sine eo, neque patiens, quod in se non habet Christum : ipse est enim sustentatio Israel. Si autem ad Patrem et hoc retuleris, non impie intelligis. *Domine, omnes qui te derelinquunt, confundantur discedentes* (Jer. XVII, 13). Unusquisque nostrum quando peccat, per ea quæ peccat, Christum relinquit : relinquens autem Filium, reliquit et Patrem. Injustus a justitia longe est, pollutus a sanctimonia, bellator a pace, et qui sub potestate inimici esse incipit, a redemptione fit alienus, et qui extra sapientiam **790** Dei est, sapientiam ^c Dei derelinquit. Docens itaque nos propheta, quid de omnibus, qui Dominum deserunt, sit futurum, ait : *Universi qui te derelinquunt, confundantur discedentes*, hoc est, quantum deserunt, tantum confundantur discedentes. *Super terram scribantur*. Omnes homines describuntur, sancti in cælo, peccatores super terram. Dicit ad discipulos Jesus : *Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cælis* (Luc. X, 1). Igitur oportet lætari si talis quis fuerit, ut nomen ejus scribatur in cælis. Et quomodo justorum nomina in superioribus conscribuntur, sic e contrario eorum qui conversantur terrene, qui non pertranseunt terram Edom, sed agros terræ Edom et vineas possident, scribuntur nomina quasi relinquentium Deum super terram. *Confundantur discedentes, super terram scribantur*. Quo enim metro mensi sunt, remetietur eis ipsis (Matth. VII, 1). ^d Sibi unusquisque causa est, ut scribatur super terram, si non cælestia requirat in terra, si semper anima ejus de istius mundi negotiis æstuet, quæ videntur sæculo bona. Si vero audiens Jesum loquentem : *Nolite vobis thesaurizare thesauros super terram, ubi tinea et vermes exterminant, et ubi fures effodiunt et furantur, sed thesaurizate vobis thesauros in cælo* (Mat. VI, 19) : qui the-

modum in capita ab indoctis librariis distracti sunt ; unde immanes sæpe optimis auctoribus errores, spissæque tenebræ affusæ sunt. Quin et eo audaciæ sunt progressi, ut ineptissima lemmata capitibus affingerent. Atque hæc labes maximam bonorum scriptorum partem pervagata est. Sed hæc sunt alterius loci. Nunc redeamus ad propositum. Patet ex supradictis frustra in hodierna Scripturæ divisione rationem queri περιχοπῶν Origenis, et Capitulorum Hieronymi. Περιχοπῆν dixit Adamantius certum aliquod Scripturæ inembrum ad libitum determinatum et circumscriptum. Capitulum eodem sensu usurpavit Hieronymus ; nempe pro eo quod Gallice dicimus : un passage. Ita sexcentis locis accipitur apud Rufinum : velut cum ait in interpretatione Apologiae Pamphili : *In tuis præcipue (libris) in quibus plures unius capituli interpretationes exponit*. Et mox : *Ponemus exemplum quod illi superiori conveniat ex eo*

saurizaverit **791** sibi in cælo, ipse sibi causa est, ut scribatur in cælis. Hæc propter id quod scriptum est : *Super terram scribantur* ; causamque commemorat : *Quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum*. (Jer. I, 13). Et in principio ipse propheta ex persona Domini dicit : *Me dereliquerunt fontem vitæ : et nunc : Quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum*. Dicamus ergo et nos, si nolumus derelinquere fontem vitæ Dominum, voce proximorum Jesu Christi discipulorum, qua locuti sunt ad magistrum, cum eis diceret : *Numquid et vos vultis recedere*. Quid igitur dicemus ? *Domine, ad quem ibimus ? verba vitæ tu habes* (Joan. VI, 68). Sic finita est etiam secundi capituli circumscripcio. Sequens oratio est ista continens : *Sana me, Domine, et sanabor, salvum me fac, et salvus ero : quoniam gloriatio mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me : Ubi est sermo Domini ? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te et diem homini non concupivi, tu scis* (Jer. XVII, 10, 15, 16). Soli, qui propter male habentes venit, medico dicunt : *Non indigent sani medico, sed male habentes* (Matth. IX, 1), dicendum est confidenter ab eo qui ægrotantem suam animam vult salvari : *Sana me, Domine, et sanabor*. Etenim illa in Evangelio mulier sanguinem fluens, omnem substantiam suam expendit in medicis (Luc. VIII, 43), nec potuit a quoquam eorum sanari : ad nullum quippe ex eis dignum erat dici : *Sana me, domine, et sanabor*, nisi ad solum cui sufficit vestimenti tantum fimbriam tangere, cui ego uni dicam : *Sana me, Domine, et sanabor*. Tunc siquidem medicinam sanitas sequitur, si Christus curare dignetur : *Salvum me fac, et salvus ero. Falsus equus in salutem* (Psal. XXXII, 17). Propterea ei dicam : *Salvum me fac et salvus ero*. Et hoc ita gaudebo loqui, si omni renuntians gloriæ sæculari potero et reliqua dicere : *Quoniam gloria [Al. laus] mea tu es* : aut cum complevero mandatum in quo præcipitur : *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in virtute [Al. fortitudine] sua, neque dives in divitiis, sed in isto gloriatur qui gloriatur, intelligere et scire, quia ego sum Dominus* (Jer. IX, 23). Beatus itaque qui renuntiaverit omni **792** gloriæ quæ deorsum est, veluti super nobili genere, super pulchritudine et corporalibus bonis, super divitiis

D libro quem in Epistolam Pauli apostoli ad Titum scripsit, de eo capitulo, in quo dicit Apostolus : *hereticum hominem post trinam correptionem devota, sciens quia perversus est, et peccat, qui est a semetipso damnatus*. Nec aliter Pallasius Har. 45 : *Quæ autem quasi de homine dicunt Scripturæ, ea accipit capitula : et Har. 50, Isti utuntur capitulis Scripturarum, quæ de Christo, velut de homine edocent*. HUETIUS.

^a Legimus cum Rabano : in aliis editis sub diversa interpunctione et sensu erat, propter quod regnum ejus, et sanctificatio nostra. Christus est : *Quia, etc.*

^b Deerant hæc verba, sine Christo, neque sanctum sine eo, quæ nos ex Rabano suffecimus, cogente ipso Græco textu, χωρὶς Χριστοῦ, οὐκ ἄγιον χωρὶς αἰσθῶν.

^c Raban. Dei nomen hic non agnoscit.

^d Idem paulo concinnius, Ipse sibi unusquisque.

^e Desunt in Genebrardi editione verba, et nunc, quia dereliquerunt fontem vite.

et jactatione. Beatus qui, ^a contempta vana gloria, A (Gen. III); necessariam habemus fortitudinem Dei, dicit ad Dominum: *Quoniam gloriatio* [Al. laus] *mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me: Ubi est sermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te* (Jer. XVII, 15, 16). Jesus tibi dixit: *Tolle crucem tuam, et veni, sequere me* (Mat. XVI, 16). Et: *Qui non reliquerit patrem aut matrem, et secutus fuerit* [Al. non fueris] *me, non est dignus meus esse discipulus* (Luc. XIV, 26). Si igitur talis fueris, ut semper Christum sequaris quanto plus secutus fueris, tanto minus laborabis. Non enim lassitudo erit in Jacob, neque apparebit dolor in Israel. Propterea dixit, ut non laboremus ulterius, laborantes antequam incœperimus eum sequi: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. XI, 28). Si laborantes venerimus ad Jesum, et eum B *fuerimus secuti, tunc dicere poterimus: Ego autem non laboravi subsequens post te, et diem hominis non concupivi. Est quædam dies hominis: est quædam dies Domini, id est, dies resurrectionis, quam omnis sanctus desiderat, non illam de qua scriptum est: Væ eis qui desiderant diem hominis. Nam dies ista est tenebræ, et non lux* (Amos V, 18). Quis est qui possit dicere: *Et diem hominis non concupivi?* Explanatio verbi convincit nos, quia diem concupiscamus hominis. Frequenter quippe ægrotantes, cum in phantasmate esse febrium cœperimus, et mortis limine urgeri, ad eos qui nos visitant fratres lassas manus attollimus, orantes eos, ut pro nobis Domini deprecetur, atque dicentes: *Roga mihi aliquod vitæ spatium, roga ut aliquantisper in hac luce permaneam.* Ista memorantes, non diem sanctum Domini, sed diem hominis desideramus. Quapropter, longæ vitæ amore deposito, et desiderio humanæ diei quæramus illam diem videre, in qua participes ejus beatitudinis, quæ in Christo est, efficiamur, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA QUINTA.

De eo quod scriptum est: *Qui fecit terram in fortitudine sua.* (Jerem. X, 12.)

793 Tres quodammodo virtutes assumens propheta fortitudinem, sapientiam, atque prudentiam, unicuique earum propria opera distribuit: fortitudini terram, sapientiæ orbem terrarum, prudentiæ cælum. Audi quippe Scripturæ ordinem: *Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, et erexit orbem in sapientia sua et in sua prudentia extendit cælum.* Et nos igitur in D *nostra terra* (dictum est quippe ad Adam: *Terra es*

^a In Græco ἀπροσμέτρος. Vertit Hieronymus: *qui contempta vana gloria*; quod ipsum habet unus Regiæ Biblioth. codex. Alter habet: *qui contentens vanam gloriam.* Quid si legamus: *qui contentus una gloria?* Sane id oratio Græcæ postulat, et facile inde Vulgata lectio detorta est. HUETIUS.

^b Vulgati *inhabitat.* At sequiori genere Rabanus juxta Græcum, ut et Origenem et Hieronymum continuo acceperisse infirius constabit.

^c Penes Raban. *quod habitata, id est, orbis terrarum in sapientia Dei fabricata sit.* Nec valde abundat R. mss. penes Huetium, *orbis terrarum in sapientia Dei fabricatus sit.* Concinit Rabanice imple-

mis lectioni Græcus, τὴν οἰκουμένην οὐκ ἄλλως γινόμενῃ ἢ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ.
^d Rabanus *super deceni potestatem habentes in civitate,* pressius ad Græcum, ὑπὲρ δέκκι εξουσιάζοντας, τοὺς ὄντας ἐν τῇ πόλει.
^e Expunximus hinc vocem *anima,* quam vulgati libri contra auctoris mentem interserebant. *Habitatam nostrum* vocat Origenes mundum nostrum, nec inficior proprie mentem, sive animam debere intelligi, aio autem, neque in Græco haberi ψυχὴν, neque in Latina Hieronymi interpretatione lectum a Rabano *animam.*
^f Harum vocem *anima* hinc amovimus; quam

quæ habitatus est orbis terrarum in sapientia fabricatus eum. *Sapientia quippe auxiliabitur justo super decem potestatem* ^d *habenti civitates* (Eccl. VII, 20). *Sapientiam autem et disciplinam qui abjicit, infelix est, et vana spes ejus: et labores ejus insensati, et inutilia opera ejus* (Sap. III, 11), ait Sapientia, quæ titulo inscribitur Salomonis. Idecirco quantum possumus, laborare [Al. labore] nitamur, ut habitata ^e nostra a sapientia Dei erigatur. Cecidit quippe, et de sublimi corruit, vententibus nobis in locum istum miseriarum. Cecidit habitata ^f nostra postquam peccavimus, inique fecimus, injuste egimus, impie gessimus, et post ruinam indiget erectione. Si autem non vis ista sententia adduci, communem totius orbis quæramus ruinam, ut post casum ejus consequenter Deus erigens prædicetur. Quicumque est in isto orbe, ante erectionem cecidit. Si autem cecidit, consequenter erigendus fuit: nemo quippe sine casu sublevatur. Si autem erectus est, videamus quæ ruina præcesserit. Omnes

corruimus per peccatum in orbem [Al. orbe] terrarum. Et Dominus qui erigit elisos, elevavit nos jacentes (Psal. cXLIV). In Adam omnes morimur: atque ita corruit orbis terrarum, et indiget erectione, ut in Christo omnes vivificemur. Igitur duplicem intellectum de orbe tradidimus: unum quomodo singularæ animæ, aut habitæ sint, aut desertæ: alterum quomodo universus orbis **795** orbis pariter ceciderit. Et in sua prudentia extendit cælum. Non fortuito sapientia in cœli extensione [Al. ostensione] assumpta est: invenies et in Proverbiis dictum: Dominus sapientia fundavit terram, præparavit cœlos prudentia (Prov. III, 10). Est ergo aliqua prudentia Dei, quam nolo ut extra Christum requiras. Omnia quippe quæ sunt Dei, Christus est: ipse sapientia ejus, ipse fortitudo, ipse sanctificatio, ipse justitia, ipse sanctitas et redemptio, ipse, ut ad præsens veniam, etiam prudentia. Sed cum sit unum in subjacenti pro varietate sensuum diversis vocabulis nuncupatur. Aliud significat sapientia, aliud justitia. Quando enim sapientia^a dicitur, disciplina ista divinarum rerum humanarumque institutio, quando justitia, distributor et iudex meritorum significatur. Quando sanctitas illa virtus describitur, quæ credentes Deo efficit sanctos. Ita ergo^b mihi et prudentia ejus intelligitur doctrina et demonstratio bonarum ac malorum rerum, sive neutrarum, atque in hunc modum extendisse nunc dicitur cælum in prudentia. Quomodo autem extendatur cælum, extendente eum prudentia: Audi quoniam extendi verba, et non intendisti [Al. attendisti] (Prov. I, 24). Asserit quippe, extensionem quamdam esse verborum similiter ut nunc dicitur cœli; juxta illud quoque quod in alio loco scriptum est: Qui extendit cælum ut pellem (Psal. CIII, 2). Extenditur autem anima nostra, quæ prius fuerat contracta, ut possit capax esse sapientiæ Dei. Verum ut ad propositum revertamur, diximus quod prudentia^c ejus cælum factum sit, et nunc affirmamus eos qui cœlestem hominem portant, esse^d cœlos. Si enim ad peccatores dicitur: Terra estis, et in terram ibitis; quare non dicatur ad justum cuius est regnum cœlorum, Cælum es, et in cælum ibis? ^e Aut si propter choicum dicitur ei qui portat imaginem choici, **796** id est torroni; Terra es, et in ter-

neque Origenes, neque Hieron. juxta puriorem Rabani lectionem habet. Quid sit habitata nostra juxta Origenis sensum diximus.

^a Rectius penes Rabanum, quando sapientia dicitur, disciplinis te divinarum humanarumque rerum instituit. Græce est: ὅτι μὲν γὰρ σοφίαν, τὴν ἐπιστήμην λαμβάνεις τῶν θείων καὶ ἀνθρώπων, ad verbum: Quando sapientiam, disciplinam accipis humanarum divinarumque rerum.

^b Mss. R. teste Huetio, et Rabanus legunt: Ita ergo hic prudentiam ejus intellige cum doctrina est et demonstratio: omnino proprius ad Græcum et verius.

^c Antea incongruo atque Adictoris menti contrario sensu legebatur, quod prudentia hujus sæculi in malum sit. Lectionem, quam nos restitimus, quod prudentia ejus cælum factum sit, suppeditavit Raban. probatque unus apud Huetium Regius ms; alter enim paululum abludit, quod prudentia sæculum

ram ibis (Gen. III, 10), cur propter cœlestem, ei qui imaginem cœlestis portat, non conveniat dici: Cælum es, et in cælum ibis? Unusquisque autem nostrum, aut cœlestia facta habet, aut terrena: si terrena facta sunt, ad cognatam sibi terram deducunt eum qui thesaurizat ea in terra, et non in cælo. Rursumque hæc quæ juxta virtutem gesta sunt, thesaurizatorem suum ad proquinaquas sibi cœlorum regiones subvehunt. Et junxit: Educens nubes ab extremo terræ (Ps. cxxxiv, 7). Istiusmodi disputatio et in Psalmo nuper incidit, et dictum est a nobis quomodo Deus eduxerit nubes ab extremo terræ. Quod quidem nunc rursus cogimur retractare, ut hi qui audierunt, plenissime quæ sciunt reminiscantur, et hi qui non interfuerunt, aut obliiti sunt, textum sermonis agnoscant, quem tunc, prout valuimus, exhibuimus. Diximus autem sanctos esse nubes. Etenim hoc quod scriptum est: Veritas tua usque ad nubes (Ps. xxxv, 6), non potest referri ad inanimales nubes: sed veritas Dei usque ad illas nubes est, quæ audiunt mandatum Domini, et noverunt quo pluvias^f deferant, et a quibus eas suspendant. De his nubibus dictum est: Et mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem (Isai. v, 6). De his enim quæ ex denso [Al. densato] aere dicuntur constare, si non fuerit pluvia, non præcepit Deus ne pluant super vineam, aut quamcumque regionem imbrem: sed omnino non apparent, ut in tertio Regnorum libro legimus (III Reg. xviii): quando in tempore siccitatis nubes nulla apparuit, et postea juxta prophetiam Eliæ futuræ pluviae: signum in vestigio hominis ostensum est, atque ita post nubem conglobatam imber descendit ad terras. Istitis vero quasi subsistentibus nubibus [Al. nebulis] jubetur pluviam continere, cum indigna fuerit anima imbre cœlesti et dicitur: Mandabo **797** nubibus ne pluant super eam imbrem. Itaque [Al. Ita] unusquisque sanctorum nubes est. Moyses nubes erat, et quasi nubes loquebatur: Attende, cælum, et loquar, et audiat terra sermones ex ore meo. Expectentur [Al. Expectet] ut pluvia verba mea (Deut. xxxii). Si non fuisset nubes, numquam dixisset: Expectentur ut pluvia verba mea, et descendant ut ros eloquia mea. Quasi nubes dicebat: Ut imbres super gramen, ut pruina [Al. pluvia] super

factum sit. Evicit autem ita rescribendum cum orationis series, tum præcipue Græcus Origenis textus, λέγομεν περὶ τοῦ τῶν οὐρανῶν ἐν προνοίᾳ γερουσία.

^d Ita Rabanus, qui ipse etiam Origenes xai αὐτοὶ εἰσὶν οὐρανός. Falso antea legebatur, cœlestes.

^e Ist hæc verba, aut si propter choicum, quæ in vulgatis hactenus decerant, et Rabano suffocimus, cogente ipso Græco Adamantii textu, ἡ δὲ μὲν τῶ γὰρ τῶν. Paulo post glossema, id est terreni, rectius ad libri oram amandabis. Cætera etiam ejus periodi verba ex iisdem Rabano et Græco emendamus. Procur propter cœlestem ei, erat quapropter cœlesti ei: tum convenit pro non conveniat, sub interrogandi nota.

^f Vitiose penes Rabanum quod pro quo, et penes Huetium differant pro deferant; quæ ipsa menda de restituenda lectione nos monuerunt: optime vero Græcus τοῦ ἐκρίπτουσαν αὐτῶν.

funem, quia nomen Domini invocavi. Similiter et Isaias **A** ut nubes loquebatur: *Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est (Isai. 1)*. Et quia ipse nubes erat, et sciebat alias nubes compropheetantes sibi, ideo vaticinans aiebat: *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem*. Si autem jam didicimus qui sunt nubes, videamus quomodo Deus educat nubes ab extremo terræ: Ait Salvator: *Qui vult in vobis esse primus, sit omnium novissimus (Matt. 18)*. Servavit hoc mandatum Paulus, et fuit novissimus in hoc mundo dicens: *Puto enim Deus nos apostolos novissimos ostendit, quasi mortificatos; quia [Al. quasi] spectaculum facti sumus in hoc mundo angelis et hominibus (1 Cor. 17)*. Si quis ergo sanctus custodians præceptum Salvatoris factus fuerit in hac vita novissimus, iste sit nubes; et educit Dominus nubes non a primis terræ, non a consulibus, non a ^a ducibus, non a divitibus: *Beati enim pauperes, quoniam vestrum est regnum cælorum (Matth. 5)*. Vides quomodo ab extremis educat Deus ^b et corporei nebulas? Propterea si volumus nubes fieri, ad quas perveniat veritas Dei, novissimi omnium flamus, et tam affectu, quam opere [Al. ore] dicamus: *Puto enim nos Deus apostolos novissimos ostendit*. Quod si non sim apostolus, licet tamen mihi fieri extremum, ut educens nubes Deus ab extremo terræ, educat me. *Et fulgura in pluviam fecit (Ps. cxxxiv, 7)*. Aiant naturalium causarum scrutatores, quia fulgura ex nubium collisione generentur, in morem silicium duriorum, quos cum comploseris sibi, medius ex his elabitur ignis; atque ita cum fulgure pariter et tonitrua mugire; tonitruo scilicet sonitum indicante ^c concussus, et fulgure **798** excussi luminis claritatem. Si intellexisti exemplum: considera nunc nubes rationales. Moyses nubes erat: Jesus Nave nubes erat: isti si secum loquantur [Al. colloquantur], ex sermonibus eorum fulgura micant. Jeremias et Baruch nubes erant, sermocinentur invicem, et videbitis rutilare fulgura. Potes et tu ipse de Scripturis sanctis in hunc modum ^d invenire concursus, ex quibus ignis emittatur. Ut autem ad novum Testamentum veniamus, Paulus et Silvanus duæ nubes in unum convenerunt, et ecce totum mundum Epistolæ eorum fulgore illuminant: *Fulgura in pluviam fecit, et educit ventos de thesauris suis (Ps. cxxxiv, 7)*. Ergone hi venti qui super terram pluant in thesauris Dei sedet, et non horum est natura manifesta, quomodo et qua ratione subsistant? Sed sunt quidam ventorum thesauri, thesauri spirituum, Spiritus [Al. thesauri] sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et virtutis, spiritus scientiæ et pietatis, spiritus timo-

ris Dei, fortitudinis, et dilectionis et charitatis. Potes et ipse de Scripturis hos ventos congregare, et istorum spirituum invenire thesauros. Ubi sunt isti thesauri? utique ^e in quo sunt thesauri scientiæ absconditi: in Christo sedem habent. Inde oriuntur hi spiritus, ut alius sapiens sit, alius fidelis, alius eruditus, et alius aliud [Al. quodcumque] donorum Dei possideat. *Alii enim per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ juxta eundem spiritum alii fides in eodem spiritu (1 Cor., xii)*. *Eduxit ergo nubes ab extremo terræ, et fulgura in pluviam fecit, et educit ventos de thesauris suis, et juxta misericordiam Dei ad hos thesauros nos occursuros speramus [Al. putamus]*. Et quia plures sunt thesauri, forte juxta ordinem resurgentium erit et requies in thesauris Dei. Quod autem dico istiusmodi est: Resurrectio mortuorum in quibusdam ordinibus futura est. Ait quippe apostolus: *Unusquisque autem resurget in suo ordine (1 Cor., xv)*, et non ut libet miscentur ordines resurgentium: alius ordo erit in illo et in illo thesauro Dei, et alius ordo in alio et in alio thesauro Dei. Isti omnes thesauri unum habent **799** thesaurum, in quo sunt thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Coloss. 11, 3). Et quomodo possideo unam et pretiosissimam margaritam per plures alias margaritas: sic venio ad thesaurum thesaurorum, et Dominum dominorum, et regem regum, cum dignus fuero spiritibus in Dei thesauris commorantibus. *Eduxit enim ventos de thesauris suis (Psal. xiii)*. *Infatuatus est omnis homo ab scientia (Jer. xx, 14)*. Si **G** omnis homo infatuatus est ab scientia, et Paulus homo est, Paulus infatuatus est ab scientia. *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus (1 Cor. xii)*. Infatuatus ab scientia, videns per speculum, videns in ænigmate, portiunculam quamdam videns, et si sic expedit dicere, ipsius quoque portiunculæ partem minimam recognoscens. Econtrario autem ^f intelliges quid sit: *Infatuatus est omnis homo ab scientia*. Comparatione peccatorum Jerusalem, Sodomorum peccatum justitia est. *Justificata est enim, ait, Sodomam ex te (Matth. x)*. Quomodo ergo non habent justitiam Sodomorum peccata per se, sed ad collationem majorum scelerum justificantur: sic econtrario scientia Paull ad illam cœlestem scientiam, ad illum consummatum rationis [Al. lectionis] intellectum **D** stultitia reputatur. *Idcirco infatuatus est omnis homo ab scientia*. Tale quiddam Ecclesiastes, ut arbitror, deprehendens effatus est: *Dixi, & sapientia efficiar, et ipsa elongavit se a me longius quam erat, et [Al. o] alta profunditas, quis inveniet eam (Ecclesi. vii, 14)*? Volumus quiddam (si licet) audenter [Al. audenter

^a Hactenus obtinuit *judicibus*, dissentiente Græco à *ἰσχυμένον*, et vetere Rabani lectione.

^b Falso et incongruo sensu vulgati hactenus præferebant *has corporeas nebulas*, pro *et corporei nebulas*, quod ex Rabani testimonio nos substituimus clamante Græco *Adamantii xai σμασκοποι*, quod est, in corpus cogat, sive corporet.

^c Scilicet *concussionis*, sive *collisionis*. Rabanus concursus legit: antea erat *concussuum*; tum vero ma-

liam sonitu pro *sonitum*.

^d Haud male interserit Rabanus *nubium*. Alia est in Græco sententia.

^e Rabani. *utique in eo, in quo sunt thesauri scientiæ absconditi*.

^f Mss. Regii penes Huetium, *intelligeret*: ipse autem *intelligis* legit.

^g Penes Raban. *sapiens efficiar*. In Græco est *εὐφροσύνη*.

licet] dicere : quoniam hoc quod descendit in mundum, evacuavit seipsum, ut evacuatione ejus mundus compleretur. Si autem hoc quod descendit in mundum evacuavit se, evacuatio ipsa sapientia est : quoniam quod *fatuum est Dei, sapientius est hominibus* (I Cor. 1, 25). Si ego [*Al. ergo*] dixissem **800** fatuum Dei, quomodo aucupes sermonum meorum, et semper dediti ad criminandum, venenatas in me linguas vibrarent? Nunc vero Paulus quasi sapiens, et potestatem habens apostolicam, ausus est dicere, omnem sapientiam terrenam, quæ in se, quæ in Petro, quæ in cæteris apostolis erat, quæ in ipsum mundum descenderat, stultitiam esse Dei : ad comparationem quippe illius sapientiæ, quam terrenus non capit locus : ad illam sapientiam quæ cælestis est, quæ mundi limitem excedit, hoc **B** quod descendit ad homines fatuum Dei est. Verum id ipsum fatuum Dei sapientius est hominibus : quibus hominibus? non utique stultis, sed sapientibus : dicas licet ^a sapientes sæculi istius, sive principes, sive vates istis sapientibus sæculi, hoc quod exposuimus : *Fatum Dei sapientius est hominibus*. Mirabile quiddam volumus inserere : quoniam *sapientia mundi stultitia est apud Deum* (I Cor. 1, 25), et infatuavit Deus sapientiam mundi. ^b Nam in sapientia sua infatuavit sapientiam mundi : nec potest capere sapientiam Dei sapientia mundi, ut esse stultitia arguatur. Neque enim dignatur sapientia Dei ad mundi sapientiam ^c convincendam tota descendere, sed potius ^d modicum quod necessarium fuit, quod fatuum Dei erat, ut hoc parvo et fatuo Dei infatuaretur sæculi sapientia. ^e Non enim valebat sæculi sapientia magnitudinem in se venientis sapientiæ impotens sustinere. Verum exemplum interponamus, ut perspicue possit intelligi quomodo fatuum Dei stultam fecerit sapientiam mundi : fingam paulisper me, qui aliquid putor ^f nosse, cum insipiente aliquo, et inerudito conferre sermonem, qui nihil intelligat, nihil **801** acutæ disputationis interroget. Numquidnam opus mihi est ad illius stultitiam ^g arguendam, dialecticam calliditatem, et profundorum sensuum acumen adhibere? Nonne ad unius sermunculi jactum vilis et modici, qui tamen illius intelligentiæ

^a Sic præter Raban. mss. quoque Regii penes Huetium legunt : tametsi ille vulgatam lectionem retinuit, *sapientibus sæculi istius, sive principibus, sive vanis istis, etc.*, quæ ut in cæteris bene habeat, in eo certe falsa est, quod *vanis* pro *vates* legit. Optime enim Græcus textus, *κάν τους σοφούς ἐπὶ τῆς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐπεὶ ἀρχοντας ἐπεὶ προφίτας, τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, etc.*

^b Ist hæc pericope, *Nam in sapientia sua infatuavit sapientiam mundi*, in hactenus vulgatis deerat, estque in promptu arbitrari quod ob ejusdem mundi, in quam vocem desinit, recursum, ab Antiquario fuerit solemn lapsu prætermissa. Manifesto enim nedum Rabanus legit, sed et mss. Regii penes Huetium : quamquam hi gravius in sequentibus peccant. Expresse autem, quod rei caput est, in Græco scripsit Origenes, *ἀρα ἐν σοφίᾳ ἐμώρῳ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, καὶ οὐ δύναται χωρῆσαι τὴν σοφίαν, ἐν ἐλεγχθῆ μωρὰ εἶναι ἢ τοῦ κόσμου σοφία*. Quæ reddas *Lutine*, utique in *sapientia infatuavit sapientiam mundi, nec potest capere*

A videatur acerrimus, fatuum eum et insipientem esse convincam? Sic igitur ad mundi sapientiam stultificandam non est opus sapientiam Dei descendere, et cum ea colluctari, quæ deorsum est sapientia, **802** sed sufficit fatuum Dei : quoniam *fatuum Dei sapientius est hominibus, et infirmum Dei fortius hominibus*, et omnia contraria Salvator meus et Dominus assumpsit, ut contrariis dissolvat contraria, et nos confirmemur ab infirmitate ejus [*Al. Jesu*] et sapientes efficiamur a fatuo ejus, et in hoc [*Al. hæc*] introducti possimus ascendere ad sapientiam et virtutem Dei, Jesum Christum Dominum nostrum, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA SEXTA.

Sermo qui factus est ad Jeremiam a Domino, dicens :

Audi verba Testamenti hujus (Jerem., xi, 1); *Uque ad eum locum in quo dicitur : Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum* (Ibid., 40).

801 Juxta historiæ quidem veritatem non negamus præsentiam Domini nostri Jesu Christi corporaliter factam, et toti mundo illuxisse, quando *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Oportet autem nosse, quoniam et antequam corpus assumeret ad sanctos quoque descendit : et post hanc præsentiam corporalem ad cælos victor ascendens, rursus ad nos venit. Si vis hujus rei capere argumentum, ausculta quod dicitur : *Sermo qui factus est super Jeremiam a Domino, dicens : Audi, et reliqua*. Quis enim est hic sermo qui factus est a Domino, sive ad Jeremiam, sive ad Isaiam, sive ad quemlibet prophetarum? An ille est qui erat in principio apud Deum? Ego nescio aliud verbum Domini præter ipsum, de quo dicit Evangelista : *In principio erat Verbum* [*Al. sermo*], *et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan., 1, 1). Hoc autem scire debemus, quia hæc sit utilitas credentium, si sermo ad singulos quosque fiat. Quid mihi enim prodest si descendat in mundum, et ego ipsum non habeam? E diverso autem etiam si ad universum mundum non veniat, et ego similis fuero prophetarum, habeo ipsum. Dicam autem, quia et ad Moysen, et ad Jeremiam, et ad Isaiam, et ad singulos quosque sanctorum **802** idem sermo commeaerit :

D *sapientiam* (suppl. *Dei*) *ut stultitia esse arguatur, sapientia mundi*. Quamobrem et mox suffecimus ex eodem Rabano voces *sapientiam Dei*, quæ deerant, incommodo sensu atque hiulco : nunc præter Rabani testimonium Græcique textus auctoritatem ipsa orationis series optime restitutum locum probat.

^c Corrupte in vulgatis obtinebat *commiscendam*, pro *convincendam*, quod ex Rabano restituius, clamante Græco textu *ἵνα ἐλεγχθῆ*.

^d Mss. Regii penes Huetium, *sed potius modicum, hoc est, incarnationis sacramentum. Quid necessarium fuit*.

^e Sufficiunt hæc verba quæ in antea vulgatis deerant imperfecto aut nullo sensu : *non enim valebat sæculi sapientia*, post Rabanum mss. quoque Regii penes Huetium, Græco ipso textu suffragantur.

^f Antea legebatur *esse*, dissentiente Græco *εἰδέναι*. Rabanus castigat, *nosse*.

^g Apud Raban. *ad illius stultitiam congruendam dialecticæ artis et profundorum, etc.*

et illud quod a Domino discipulis dictum est : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xviii*), opere servatum est ante adventum suum, quem omnibus manifestavit. Erat quippe cum Moyse, cum Isaia, cum omnibus sanctis. Quomodo enim poterant effari sermonem a Dei sine ipsius sermonis adventu? Hæc autem nos qui Ecclesiastici sumus, magis debemus advertere, qui volumus eundem Deum esse legis, et Evangelii, ipsum Deum et antiquitus, et nunc, et in omnia sæcula sæculorum, Amen. Sunt quidam qui opinione sua veterem divinitatem ab ea quæ in Christo annuntiat, dividant. Nos unum novimus Deum, et in præterito, et in præsentem, unum Christum et tunc et modo similiter, et unum Spiritum sanctum, cum Patre, et Filio sempiternum. Hæc propter hoc, quod lectum est : *Sermo qui factus est super Jeremiam a Domino dicens* : quid ergo dicat, et nos audiamus. *Audite verba testamenti hujus, et loquimini ad viros Juda, et inhabitantes* [Al. *inhabitantes*] *Jerusalem*. Viri Juda nos sumus propter Christum, nec dubium est, quod [quia] Dominus noster ex Juda ortus sit. Nomen quoque ipsum Juda si juxta Scripturas probavero ad Christum referri, ^b viri **803** Juda non erant increduli Christo Judæi, sed nos qui in Christo credimus. *Juda, te collaudant fratres tui : manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum* (*Gen. xlviii, 8*). Te laudant. Non illum Judam filium Jacob fratres sui laudaverunt, sed nunc Judam laudant fratres sui. Ait quippe iste Judas : *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiarum c* *cantabo tibi* (*Ps. xxi, 23*). Dicitur ad illum Judam : *Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum*. Ubi reperitur ille Judas super dorsum inimicorum suorum manus suas posuisse? Historia nihil de eo tale conscripsit. Si autem consideres adventum Domini mei [Al. nostri] Jesu Christi, destruenti Zabulum, exspoliantis principatus et potestates (*I Cor. xv, 24*), ostentat eos facientis, et triumphantis in ligno, videbis quomodo super istum Judam completa sit prophetia dicens : *Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum*. Et nunc cum ad viros Juda sermo sit, nulli dubium est quin ad Christianos sermo fiat propter Christum, qui ex tribu Juda natus est. Fit quoque sermo et ad inhabitantes Jerusalem, scilicet ad eos

qui in Ecclesia habitant. Hæc est civitas magni Regis, hæc est visio pacis. Pax quippe in nobis, si tamen filii pacis sumus, multiplicatur et cernitur. *Audite ergo verba testamenti hujus, et loquimini ad viros Juda, et inhabitantes Jerusalem, et dicetis ad eos : Hæc dicit Dominus : Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus, quod mandavit patribus vestris* (*Jer. xii, 2, 3*). Quis magis audit verba testamenti, quod mandavit^d Deus patribus? Nos qui in Christo credimus, an illi qui nec Moyse crediderunt, dum in Christo non credunt? ad quos Salvator ait : *Si crederetis Moyse, crederetis utique et mihi, de me enim ille scripsit : Si autem litteris illius non creditis, quomodo verbis meis credituri estis* (*Joan. v, 46*)? Itaque illi Moyse [Al. Moysen] non crediderunt, nos vero credentes in Christo, credimus testimonio, quod traditum est per Moysen, et ad nos dicitur, ne maledicti fiamus : *Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus, quod mandavit patribus vestris*. Ergo illi maledicti sunt, neque enim audierunt testimonium, quod mandavit Deus patribus : *In die, inquit, qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea*. ^e Et nos eduxit Deus de terra Ægypti de fornace ferrea : maxime juxta intelligentem id quod scriptum est in Joannis Apocalypsi, quia locus, ubi crucifixus est Dominus, vocetur spiritualiter Sodoma et Ægyptus. Si enim spiritualiter Ægyptus quispiam nominatur, et non est Ægyptus secundum intelligentiam corporalem : haud dubium est, quin si intellexerit Ægyptum spiritualem, et exierit de ea, tu sis egrediens ex terra Ægypti de fornace ferrea, et tibi dicatur. *Audite vocem meam, et facite juxta hæc omnia*. Deinde repromissio Dei est ad audientes, si fecerint quæcumque præceperit Dominus dicens : *Et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum* (*Jer. xi, 4*). Non omnis qui se populum Dei dicit esse, populus Dei est. Judæorum populus populum se venditans Dei, meruit audire, *Quia non populus meus vos* : et dictum est ad eum : *Non populus meus*. Et rursum iste populus vocatus est ^f non populus : *Ipsi enim æmulati sunt me, inquit, super non Deum* (*Deut. xxxii, 21*). De illis dicit : *Irritaverunt me in idolis suis, et ego æmulabor eos super non gentem. In gentem autem insipientem irritabo eos*. Nos igitur in populum Dei facti sumus, et annuntiat justitia po-

^a Vulgati hactenus manco atque imperfecto sensu, sermones sine Dei ipsius adventu : nos, sermones Dei, sine ipsius sermonis adventu restitimus, faciem præferentem Græco textu, πῶς δὲναται ἑαυτοὶ λόγον Θεοῦ ἀπαλατίναι, τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπιδημησάντος αὐτοῦ; et Rabano totidem verbis repositam lectionem approbante.

^b Supplevimus vocem viri, quæ deerat, tum ex Rabani lectione, et Græco, ἀνδρες ἰουδα, cum ex ipsiusmeti Huetii conjectura.

^c Penes Rahan., *hymni sacrificabo te*, leg. fort. uno verbo *hymnificabo*, ad Græc. ὑμνήσω.

^d Deerat nomen Deus, quod Raban. et Græc. supplevit. Leviam quædam id genus sæpe alibi restitimus.

^e Verba, *Et nos eduxit Deus de terra Ægypti, de fornace ferrea*, cum in Huetiana vulgata deessent.

^d duæ periodi, nullo constante sensu, in unam coaluerant. Recursus ejusdem vocis ferrea, ut quæ inter utramque sunt verba Antiquarius solemni errore præteriverit, in causa fuit. Verum ut nihil de aliis Editoribus dicam, Huetium saltem monere debuerat Græcus, quem in adversa columna excudit, textus, καὶ ἡμᾶς ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς, μάστιγα κατὰ, etc. Quæ totidem verba Latine sonant, *Et nos eduxit Deus*, etc. Nos ex Rabano præterea fecimus : et superius quoque Scripturæ testimonium pristinae integritati reddidimus.

^f Nihil dubitavimus ad rei veritatem, et S. Doctoris mentem, quin ipsum quoque Origenem in Græco εὐλαὸς, quæ deerat, negandi particulam, non populus, hic supplere : tametsi illam in Latinis codicibus non invenierimus.

pulo, qui nascetur de genibus. Iste enim populus subito nascitur: et in propheta scriptum est: Si natus est gens in semel. Quando Salvator accendit ad cælos, et crediderunt una die quinque millia (Act. iv, 4), et alia die addita sunt tria millia: verò tunc fuit cernere populum in semel natum sermone Dei, et repente sterilem, parturientem, ad quam dicitur: *Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpit et clama quæ non parturis: quia plures filii deserte magis quem ejus quæ habet virum* (Gen. iv, 27). Deserta Ecclesia a Lege, deserta a Deo erat. Habens autem 805 virum synagoga Legem habebat et Deum. Quid ergo pollicetur Deus? *Eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum*. Non est omnium Deus, sed eorum tantum quibus se largitus est, quomodo patriarchæ illi ad quem dicit: *Ego sum Deus tuus* (Gen. xvii, 1): et rursum alii: *Ego Deus ero Deus tuus* (Exod. xxix, 45): necnon de aliis: *Ero, inquit, Deus eorum*. Putasne aliquando consequimur id quod per singulos dico, ut Deus omnium fiat Deus noster. Si autem vis plenius dissecro, quorum sit Deus, et quibus vocabulum sui nominis largiatur: *Ego, inquit, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. iii, 6): idque ipsum exponens Salvator ait: *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum* (Luc. xx, 38). Quis est mortuus? Utiq; peccator, qui non habet dicentem: *Ego sum vita* (Joan. xi, 25), qui habent mortua opera, qui necdum penitentiam egit ab operibus mortuis: de quo [Al. quibus] Apostolus ait: *Non rursus fundamentum jacentes penitentem ab operibus mortuis* (Hebr. vi, 1). Si ergo Deus non est Deus mortuorum, sed viventium: et scimus esse viventem eum qui conversatur in Christo, ut fiat particeps ejus: et si volumus ut et Deus noster sit, renuntiemus operibus mortuis, ut pollicitationem suam in nobis compleat dicens: *Et ero vobis in Deum, ut statuat* [Al. suscitum testimonium, etc.] *juramentum meum, quod juravi patribus vestris dare* [Al. daturum me] *illis terram fluentem lac et mel* (Jer. xi, 4). Observa quid dicat: *Statuat juramentum, quod juravi patribus vestris, dare illis terram fluentem lac et mel*. Hæc enim non est terra de qua Salvator docuit dicens: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Mat. v, 4). Deinde ad hæc quæ dixerat Deus, propheta respondit, id est ad id quod ait: *Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus* (Jer. xi, 3): et dicit: *Et respondi, et dixi: Fiat, Domine*. Quid est quod ait: *Fiat, Domine*? Utiq; id quod pronuntiavit Deus: *Maledictus homo*

^a Antea legebatur continuis serie quasi Scripturæ testimonium, et his, qui foris sunt. *Audite verba divina provocantia nos ad salutem*: sive, *Legimus verba divina provocantia eos ad salutem*, cui lectioni Græcus cum primis textus hic refragatur. καὶ τοῖς ἔξω ἀναγινώσκουσι τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ, προσκαλοῦνται αὐτοὺς ἐπὶ σωτηρίαν, τοὺς λόγους τῆς διαθήκης, etc. Favet vero, simulque cum Græco huic concinit quæ repositivus unus ms. R. penes Huetium: *Etiam his qui foris sunt, legimus verba divina, provocantes eos ad salutem. Verba Testamenti hujus, etc.* Male alias

A *qui non audierit verba testamenti hujus. Et dixit Dominus ad me: Lege verba ista in civitate Juda, et extra Jerusalem* (Jer. xi, 6). ^a Et his qui 806 foris sunt, legimus verba divina, provocantes eos ad salutem. *Verba testamenti hujus, et facite illa. Et dixit Dominus ad me: Inventa est colligatio in viris Juda et in habitantibus Jerusalem*. Si peccaverimus nos qui propter Christum ^b Christiani vocamur, et inventi fuerimus in numero peccatorum, et de nobis dicitur: *Inventa est colligatio in viris Juda, et in habitantibus Jerusalem* (Jer. xi, 9). Cum in Ecclesia Dei tales sunt in quibus reperitur laqueus iniquitatis, et vincula peccati, in tantum ut id quod de peccatore dicitur, eis valeat convenire: *Vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur* (Prov. v, 22), tunc dicit

B *Deus: Inventa est colligatio in viris Juda*. Verum non inveniatur colligatio in nobis. Quomodo autem non inveniatur colligatio in nobis, si usque ad hæc horam colligatio in quibusdam est. Sed: *Solve omne vinculum iniquitatis, dissolve obligationes violentarum commutationum, omnem conscriptionem iniquam dissipa. Frange esurientibus panem tuum* (Isai. lviii, 6). Inventa est ergo colligatio in viris Juda, in habitantibus Jerusalem. *Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum* (Jer. xi, 10). ^c *Conversi sunt ad iniquitates*. Quorum? Non ait simpliciter, *patrum*, sed cum additamento, *patrum suorum priorum*. Diximus hæc de nobis dici, et his qui in nobis sunt peccatores. Quomodo igitur qui inter nos sunt

C *patrum suorum priorum? Duplices habemus patres, et una species est pessimorum patrum*. Siquidem antequam crederemus, diabolus pater noster fuit, ut sermo Evangelicus ostendit, dicens: *Vos de patre Zabulo nati estis* (Joan. viii, 44): cum autem credidimus, facti sumus filii Dei. Si ergo post hæc peccaverimus, convertimur ad iniquitates patrum non simpliciter, sed patrum priorum. Ad probationem autem hujus rei, quia duplices habemus patres, utimur et David testimonio, in quadragesimo quarto psalmo ita dicentis: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, 807 et obliviscere populum tuum, et domum patris tui* (Ps. xlv, 11). Quasi pater quippe cepit: *Audi, filia*. Ergo duplices nostri patres sunt. Sed obliviscere, inquit, domum patris tui prioris. Si igitur oblitus domum patris tui prioris rursus fueris ad peccata conversus, incidisti in id quod nunc dicitur peccatum. *Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum*. Dicebamus dudum Zabulum patrem nostrum fuisse, antequam Deus factus sit pater, si quoque erat, eodem Huetio teste: *Etiam et his foris sunt. Audite verba divina provocantia vos ad salutem, verba testamenti hujus, etc.*

^b Mss. Regii penes Huetium, *viris Juda vocamur: et inventi fuerunt in nobis nonnulli peccatores*: cui lectioni fere propriæ eam Græcus textus.

^c Quæ hinc subsequuntur ad finem usque perperam non in Isaiam Homiliæ, quæ Hieronymum interpretem mentiuntur, suntque a nobis in Appendice quarti Tomi editæ, subjuncta sunt eisdem verbis ad ejus mutilationem suppleandam.

tamen nunc non habemus etiam Zabulum patrem quod etiam de Joannis epistola approbamus, in qua ita scribitur: *Omnis qui peccatum facit, ex Zabulo natus est* (Joan. III, 8). Toties ex Zabulo nascitur, quoties peccamus. Infelix iste qui semper generatur a Zabulo. Rursumque multum beatus qui semper ex Deo nascitur. Neque enim semel dicam justum ex Deo natum, sed per singula virtutis opera semper justus nascitur **808** ex Deo. Hoc autem ut plenius possit probari, etiam de Salvatoris nostri quotidiana nativitate dicamus, liquido id in justis obtinentes quod in Domino præcesserit. Salvator noster splendor est gloriæ, splendor autem non semel nascitur, et deinceps desinit nasci: quotiescumque ortum fuerit lumen ^a, ex quo splendor oritur, toties oritur et splendor gloriæ. Salvator noster sapientia est Dei. Sapientia vero splendor est lucis æternæ. Sic igitur Salvator semper nascitur, et idcirco dicit: *Ante omnes colles generat me*, non, ut quidam male legunt, *generavit*. Si semper ex Patre nascitur Dominus, etiam tu in similitudinem ejus tantum adoptionis scriptum habens, semper generaris a Deo per singulos intellectus, per singula opera, et efficeris filius Dei in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA SEPTIMA.

De eo quod scriptum est: *Exterminata est exterminio omnis terra*; et in istud: *Cinctorium* (Jerem. XII, 11, et XXIII, 1).

807 Quis est iste qui dicit: *Propter me exterminata est exterminio omnis terra*? Christus hæc loquitur: nam ante adventum ejus multa quidem peccata fuerunt in populo Israel, sed Dominus veniens prohibuit talia, ut penitus relinquerebantur, et in longam traderentur captivitatem. Quando autem compleverunt mensuram patrum suorum, et addiderunt ad occisionem prophetarum, persecutionemque justorum, et Salvatoris interfecionem, tunc completum est: *Dimittetur vobis domus vestra deserta*. Et quia iste ab eis, quæ in Evangelio scripta sunt, passus est: idcirco nunc dicitur: *Exterminio exterminata est omnis terra*. **808** Quod si subtilius volueris intelligere: *Propter me exterminata est exterminio omnis terra*: considera eam quæ in te est quomodo exterminata sit terra, et tunc videbis,

^a Eadem, annotante Huetio Origenianorum lib. 2, num. 24, utitur similitudine Tertullianus Apologet., cap. 21: *Etiã cum radius ex sole porrigitur, portio ex summa. Sed sol erit in radio, quia solis est radius, nec separatur substantia, sed extenditur. Ita de Spiritu spiritus, et de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum: manet integra et indefecta materia matrix, etsi plures inde traduces qualitatis mutueris. Ita et quod de Deo profectum est, Deus est, et Dei Filius, et unus ambo. Quibus hæc adsonant e libro contra Praxeam cap. 9, Pater tota substantia est. Filius vero derivatio totius et portio, sicut ipse profitetur: Quia Pater major me est. Unde liquet quo sensu dixerit: Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius esse substantiæ, et unius status, et unius potestatis, et Filium non aliunde deducere se quam de*

A post adventum Jesu Christi impleta esse quæ dicta sunt mortificatis membris nostris super terram, cum jam non operetur [A]. operatur] terra opera sua, non sicut apud justum ea, quibus antea caro fovebatur, non fornicatio, non immunditia, non ^b ultra luxuria, non idolorum servitus, non beneficia. Dominus loquitur: *Quid putatis, quia veni pacem mittere super terram? Non veni pacem mittere, sed gladium* (Matt. XXIV). Vere antequam ille descenderet, non erat gladius super terram, neque caro concupiscebat **809** adversus spiritum, neque spiritus adversus carnem. Quando autem venit, et edocti sumus, quæ carnis quæve sint spiritus, et doctrina ejus quasi gladius immisit divisit carnem, id est terram a spiritu, et exterminavit eam (II Cor. IV, 10), quia mortificationem Jesu Christi circumferimus in corpora nostra, et non vivimus ultra juxta carnem, vivit autem spiritus, et seminamus non in carne, sed in spiritu, ut non metamus corruptionem de carne, sed de spiritu vitam æternam (Galat. VI, 8). Dicitur autem peccatoribus: *Seminatis triticum, et spinas metitis* (Jer. XII, 13). Qui enim neque juxta voluntatem Scripturarum, neque juxta fidei veritatem profert eloquia Dei, seminat triticum, et metit spinas. Hoc hæretici faciunt qui legunt Scripturas, et spinas non de libris sanctis, sed de propriis sensibus metunt. *Cleri eorum non proderunt eis*. Hæc ante me alii exposuerunt, et quia non improbo interpretationem eorum, consentiens eamdem profero, non quasi ipse repererim, sed reperta jam repetens, et mihi pariter, vobisque conducat: si tamen quæ dicenda sunt, intentus animus excipiat. Nos qui putamur aliquid esse, id est, qui in clericatus vobis ordine præsidemus, intantum ut quidam de minori gradu ad hunc locum cupiant pervenire, nosse debetis non statim in eo esse salvandos, quia clerici sumus; multi enim et presbyteri pereunt, et laici beatissimi reperiuntur; sed si ordinem clericatus et mereamus pariter, et habeamus. Quia igitur sunt quidam clerici non ita viventes, ut et ipsi ex ordine capiant fructum, et ornamento suæ sint dignitati: idcirco aiunt qui exposuerunt prophetam ^c nunc dicentem: *Cleri eorum non proderunt eis* (Jer. XII, 13); utilitas quippe clericatus non in eo est, si aliquis in agmine sedeat presbyterorum, sed si juxta locum suum, et juxta præcepta Domini dignus incedat. Verum, cha-

substantia Patris. Augustinus ipse comparatione eadem generationem Verbi explicat lib. VI de Trinit. ipso initio, sed non eadem inde colligit: *Ipse Arius, inquit, dixisse fertur: Si Filius est, natus est: si natus est, erat tempus quando non erat Filius; non intelligens, etiam natum esse, Deo sempiternum esse, ut sit coæternus Patri Filius, sicut splendor, qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coævus illi est, et esset coæternus, si esset ignis æternus.*

^b Pro ultra luxuria, quod ex Rabano hic rescriptimus, vitiose in vulgatis obtinebat, *adulterii luxuria*. Dissentiebat vero et Græcus, οὐκ ἀσέλγεια, ipsaque orationis series ratio concinnior.

^c Mss. Regii apud Huetium, *qui exposuerunt ea, quæ propheta nunc dixit*. Rabauus, *qui exposuerunt prophetam hunc, dixit*.

risissimi, nolite putare hoc **810** tantum de nobis esse dictum; et nos, et vos commonet divina majestas, ut juxta Scripturarum præcepta vivamus, et si sic expedit dicere: *Potentes potenter tormenta patientur* [Al. *patiuntur*]. Plus a me exigitur quam a diacono [Mss. Reg. Zacono], plus a diacono quam a laico. Qui vero totius Ecclesiæ arcem ^a obtinet, pro omni Ecclesia reddet rationem. Propter hoc apostolus Paulus (videlicet ut is cui fuerant multa commissa) aiebat: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores sacramentorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inventatur* (I Cor. iv, 4). Intantum rarum est bonum dispensatorem invenire, ut Jesus, qui antequam orientur ea quæ erant futura cognoverat, loqueretur: *Quis putas est fidelis dispensator et sapiens, quem constituit Dominus super familiam suam, dare in tempore cibaria conservis suis?* (Luc. xii, 42.) Et post pusillum causatus de quibusdam dispensatoribus intulit dicens: *Si autem incipiat malus servus dicere: Moratur dominus meus venire, et cæperit cædere servos et ancillas, et comedere, et bibere, et inebriari, venit dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividit illum, et partem illius cum infidelibus ponit* (Luc. xii, 45, 46). Hæc in eo quod scriptum est: *Cleri eorum non proderunt eis*. Videamus autem et reliquis necessariam correptionem, quam, ut mihi videtur, in morali loco debemus accipere: *Confundimini a gloriatione vestra, ab opprobrio in conspectu Domini* (Jer. xii, 13). Multa sunt in quibus gloriantes insipientiam nostram ostendimus. Verbi gratia, si qui in multis possessionibus gloriantur, dicitur eis: *Confundimini a gloriatione vestra*. Si qui gloriantur in generis nobilitate, dicitur ad eos: *Confundimini a gloriatione vestra*. Si qui jactabundi incedunt [Al. quis lætabundus incedis] super pretiosissimis vestibus, super domo multis exornata divitiis, aliena est quippe ^b hæc gloriatio a gloriatione sanctorum, dicitur ad eos: *Confundimini a **811** gloriatione vestra*. Verum hoc parum est. Audi quid loquatur in Jeremia sermo divinus, jubens ut ne in sapientia quidem nostra gloriemur: *Ne gloriatur,*

^a Placet disserentis in hunc locum Huetii verba describere. Loci, ait, quidem illius, in quo perorabat, episcopum, vel metropolitam Origenes videtur significasse. Illas autem homilias Cæsareæ Palæstinæ fuisse recitatas verosimile est. Ita vel Theoctistum episcopum Cæsariensem, vel certe Babylam Antiochenum patriarcham designavit. Quamquam Tyrumne jam tum concesserit, certum non habeo. Id vero Hieronymum convertisse verosimile est ad Romanum pontificem (ut ejus verba indicant) quem summum sacerdotem appellat præf. in Evan. ad Damasum, et de cujus potestate multis disserit in ep. ad eundem. *Quamquam*, inquit, *tui me terreat magnitudo, inritat tamen humanitas. A pastore præsidium ovis flagito. Facessat invidia: Romani culminis recedit ambitio: cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communionem consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comedenti, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit,*

inquit, sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis; sed in isto gloriatur qui gloriatur, intelligere et scire quia ego sum Dominus (Jerem. ix, 23, 24). Vis gloriari, et gloriabundus non audire? *Confundimini a gloriatione vestra*. Gloriare ut apostolus [Al. additur Paulus], et dic: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per* [Al. propter] *quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14). Vis gloriari et non audire: *Confundimini a gloriatione vestra*, audi Paulum gloriantem, et discite cum loquitur: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*. Audi quæ sint gloriæ, in quibus se ^c vir efferat: *In laboribus abundanter*. Quis hoc potest dicere: *In carceribus supra modum, in mortibus sæpe, a Judeis quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium passus sum* (II Cor. xi, 23-25)? Discamus differentias gloriarum, et nonnullos esse qui super his gloriatur, quæ rubore digna sunt, quorum gloria est in confusione. In his quippe gloriantur, quæ cum faciunt, latebras, et secreta perquirunt (Phil. iii, 19). Post hæc consideremus quid de cinctorio præceptum sit. *Hæc dicit Dominus: Vide et accipe tibi cinctorium lineum, et circumda lumbos tuos, et per ^d aquam non transibis. Et accepi cinctorium secundum verbum Domini ad me dicens: Accipe cinctorium, quod circa lumbos tuos est, et vade ad Euphratem, et absconde illum in caverna petræ* (Jer. xiii, 4). Post dies venit propheta, et accepit cinctorium de loco ubi infoderat illud, et ecce computruerat, quod nulli usui esset. Et ne quis juxta voluntatem animi sui de hoc loco sibi præsumeret intellectum, datus Dominus interpretationi occasionem, addidit dicens: *Sicut enim adhæret cinctorium circa lumbos hominis, sic agglutinavi ad me domum Israel, et omnem domum Juda, ut ferenet mihi in populum nominatum, et in exultationem, et gloriam, et non obaudierunt me* (Jerem. xiii, 11). Igitur propheta in loco pro Deo accipiatur, circumdans lumbos suos cinctorium lineum, id est populum Deus. *Agglutinavi quippe, ait, ad me domum **812** Israel, et quodammodo cincto-*

rit, peribit regnante diluvio. Similia habet Ambrosiaster in cap. iii ep. I ad Tim.: *Ut cum totus mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus ejus dicatur, cujus hodie rector est Damasus: Romanum itidem pontificem a Rufino designari probabile est, cum ait in interpretatione homiliæ 17 Origenis in Genes.: Non deficiet princeps ex Juda, id est, hic qui post resurrectionem ejus (Christi) Ecclesiarum princeps ordinatur*.

^b Voces hæc gloriatio ex Rabano suffecimus, consentiente Græco textu, ἀλλοτρία ἰσχυρὰ ἢ χαυχασίς χαυχασίως ἐπίων. Tum dicitur ex iisdem repositivis pro dicit. Rabauus præterea eum pro eos coherenter legit.

^c Mss. Regii penes Huetium, quibus se vir sanctus efferbas.

^d Annotat Huetius haberi apud LXX, ὡδ δὲ ἀδύρατον. Vulg., et in aquam non inferes illud, quod ἡβρο consonat. Hæc eodem recidunt, nam si cinctu revinctus aquam subeat, subire quoque cinctum ipsum necesse est.

rium Dei homo justus efficitur. Quæres quam ob causam? Lege Ezechielem, et intellige quomodo Deus videatur in corpore, et quamobrem a lumbis ejus usque ad pedes ignis appareat, et a lumbis usque ad caput electrum (*Ezech. 1, 27*): tunc poteris etiam præsentis Scripturæ invenire rationem, quamobrem inferiores Dei partes igneæ sunt. Renes generatione, et lumbi igne censentur. Omnia quippe quæ ex coitu, et voluptate sunt, indigent purgatione, et ipsa purgatio immixta est supplicio. Ea vero quæ a renibus in superiora consurgunt, libidinis opera sæ virtute transcendunt, quasi quædam materia prior ad electri similitudinem referuntur. Dicitur quippe electrum auro esse pretiosius. Quid igitur exemplis Scriptura utitur, ut ostendat supernum Dei corpus esse magnificentum, et inferius vilius? Idcirco nunc introduxit ^a Dominum ex igne et electro subsistentem. Ex quo unusquisque nostrum juxta exordium nativitatis suæ ad ignem refertur: juxta studium vero et profectum, Dei corpus efficitur illud superius, illud ex electro, ab igne nobis, a penis, a cruciati abscedentibus. Adjunge ergo circa lumbum tuum cinctorium lineum. Cur? ut ostendatur populus regnum esse Dei. Adversum eos quippe qui volunt Dei accusare providentiam, resistit et protegit Dei sui opera, nec sinit aliquid indecens de majestate ejus narrari. Sed cum peccaverimus, ut cinctorium illud propheta deposuit, et abjecit illud in Euphratem fluvium, ut ibidem computresceret: sic et nos abjiciet a lumbis suis Deus, et projectos relinquet ad Euphratem fluvium Mesopotamiæ, ubi Assyrii habitant inimici Israel, ubi Babylonii, et ibi putrescemus. Cur enim tantis in toto orbe fluminibus prætermisissis, de Judæa ad Euphratem propheta transmittit, nisi ut sacramentum juxta vim nominis doceat intellectum? Post hæc quærimus quare cinctorium lineum dicitur. ^b Linum ex terra nascitur; nam cum semen ejus in humum fuerit abjectum, primum in gramine pullulat, deinde ut infinita præteream, demoussum transfertur domum, pectitur, lavatur, teritur, tunditur, et ingenti (ut ita dicam) opera excutitur, quo tale fiat ex quo **813** possit cinctorium ^c, aut aliud quid in usus necessarios operari. Et nos ergo universi qui generationem habemus ex terra, ^d qui in cinctorium Dei plectimur, multa cura indigemus, ut pectamur, ut lavemur, ut colorem terræ abjiciamus. Alius quippe

A color generationis in lino est, alius cum fuerit opera mundatus [*Al. opere mundatum*]. Generationis color obscurior est, et nigrior [*Al. et nigrum dicimus*], operis autem lucidior. ^e Tale nescio quid et nobis in exordio evenit: nigri enim sumus quando regeneramur, quando credimus, quando in Canticorum Cantico dicimus: *Nigra sum et speciosa (Cant. 1, 4)*. Æthiopicibus similem habemus animam ^f indecorem; abluimur ut flammis candidi, ut nitorem qui nobis insitus ex natura non fuerat, diligentia consequamur, juxta illud, quod in eodem loco scribitur: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata?* et efficiamur linum **814** candidum ^g purumque. Atque ita cum digni fuerimus societate Dei, in cinctorium ejus plicamur [*Al. plectimur*], neque ab eo aliquando deponimur, si tamen candorem, quem nobis concesserat, semper habeamus. Cum itaque Judæi, et omnis domus Israel indigni exstiterint Deo, et projecti sint ab eo, nobis pro illis accinctus est. Neque enim putandum est, cinctorium abjicientem mansisse inciuctum: statim ut illos projecit, alios sibi contexit. Hoc cinctorium Ecclesia est de Gentibus congregata: quæ scire debet, quia si prioribus non pepercit Deus, nec sibi parceret, si eum dereliquerit, si non fuerit digna lumbo ejus, si non adhærens Domino, unus spiritus fuerit in Christo Jesu, cui est gloria, et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA OCTAVA.

De eo quod scriptum est: *Notum fac mihi, Domine, et cognoscam (Jer. xi, 18)*, usque ad eum locum in quo ait: *Ite, congregate omnes bestias agri (Jer. xii, 9)*.

813 Si Dei eloquia sunt in Lege et Prophetis, Evangeliiis et Apostolis, oportet discipulum Dei divinorum sermonum magistrum Deum ascribere. Qui enim *docet hominem scientiam (Ps. xciii, 10)*, secundum Psalmistam, Deus est. Salvator quoque perhibet testimonium, nullum debere super terras magistrum nuncupari, dicens: *Et vos, nolite vocare magistrum super terram. Unus quippe est magister vester, Pater qui in cælis est (Math. xxiii, 8)*: Pater autem qui est in cælis, erudiet [*Al. erudit*] homines sive per se, sive per Filium, sive per Spiritum sanctum: et ut ad minora veniamus, erudit per Paulum, per Petrum, per alium quemlibet sanctorum: tantum Dei [*Al. Deus*] spiritus, et Dei sermo descendat et doceat. Cur hæc diximus? videlicet quia propheta:

^a Mss. Reg., *introduxit Domini corpus ex igne et electro.*

^b Haud recte penes Rabanum, *Linum de terra pectitur*. Et paulo post de messe pro demoussum.

^c Mss. Regii, *cinctorium componi, aut aliud quid in usus necessarios coaptari, pro quo ultimo verbo Rabanus habet comparari.*

^d Hanc placuit, quæ et in vetustis eodd. obtinebat, lectionem ex Rabano reponere, qui in cinctorium Dei plectimur, utpote Græco Origenis textui consonam magis et commodiorem, *καὶ ἡμεῖς οὖν πάντες τὴν γῆν ἐχομεν, ὡς περιζώμα τοῦ Θεοῦ*, etc. Antea erat, *aut linum, quod in cinctorium Dei pectitur: unus ms. penes Huetium, ut linum quod, etc.*

^e Hic quoque Rabanus describere potius fuit: pro hisce enim verbis, *nescio quid et nobis, una erat in Vulgatis vocula quid*. Luculenter vero Græcus textus τοιοῦτον οὖν τι καὶ ἐπὶ ἡμῶν.

^f Vocem *indecorem* rectius hinc amoveas, neque enim aut Rabanus novit, aut in Græco est textus. Pro uno autem verbo subsequenti, *abluimur*, legit Rabanus *deinde cur eluimur?* Græcus fere concinit εἶτα ἀποσπυγόμεθα.

^g Legebatur antea, *purumque aqua. Ita cum, etc.* Nos ad Rabani lectionem expuncta voce *aqua*, quæ abundat, neque est in Græco, exordimur, *Atque ita, etc.* Sic et Origenes εἶτα καὶ.

Notum suo mihi, ait, Domine, et cognoscam. Neque enim scire possum, nisi tu mihi revelaveris. Sin autem, demonstrante te, §14 potero [Al. potuero] nosse, quod nescio, tunc videbo cogitationes singulorum, et cognoscere quid unusquisque gerat, et cuius sit voluntatis [Al. voluntas]. Hæc propheta. Deinde videamus quid Salvator loquitur in propheta: Ego ut agnus innocens ductus ad immolandum, et nesciebam. Adversum me cogitaverunt consilium dicentes: Venite, mittamus lignum in panem ejus, et contremamus eum a terra viventium, et nomen ejus non magnificabitur amplius (Jer. xi, 19). Isaias quoque, quod Christus ut ovis ad victimam ductus sit, et ut agnus coram tendente se sine voce, sic non aperuit os suum, pronuntiat: et ibi quidem ille de Christo, hic vero de se ipse Christus: Ego inquit, ut agnus innocens ductus ad immolandum, et nesciebam (Isai. LIII, 7). Nec addit quæ non cognoverit. Non enim dixit: Non cognovi mala, non cognovi bona, non cognovi peccatum, sive injustitiam; §15 verum simpliciter, non cognovi. Tibi igitur dereliquit, ut quæras, quod nescierit. Lego Apostolum: Qui cum peccatum non cognovisset, pro nobis peccatum fecit (II Cor. VIII, 21). Peccatum quippe nosse, peccare est: ut justitiam nosse, juste est agere. Ex quo manifestum est, eum qui justitiam prædicat, et non agit juste, nescire justitiam. Adversum me cogitaverunt consilium dicentes: Venite, mittamus lignum in panem ejus. Crucifixum esse a Judæis Dominum, nulli dubium est: et cum hoc tota libertate prædicamus, quemadmodum aptabimus ei, quod dicitur: Adversum me cogitaverunt consilium dicentes: hoc quod inferunt: Venite, mittamus lignum in panem ejus, nimis difficultatis est. Panis Jesu quo nutriamur, sermo ejus interpretatur. Quia igitur docente ea, voverunt quidam scandalum ponere doctrinæ ejus, crucifigentes eum dixerunt: Venite, mittamus lignum in panem ejus (Jerem. xi, 19). Cum enim verbo Jesu et disciplinæ ejus conjungitur magistri crucifixio, in panem lignum mittitur. Et illi quidem insidiantes dicant: Venite, mittamus lignum in panem ejus. Ego vero admirabile quiddam inseram. Lignum missum in panem ejus, panem fecit meliorem. Exemplum accipe de lege Moysi. Sicut lignum, quod missum est in amarum aquam, fecit dulcem: sic lignum passionis Christi missum in doctrinam ejus, fecit panem illius dulciorem. Ante enim quam immitteretur lignum in panem ejus, quando tantummodo panis erat, et non erat lignum, in universam terram non exierat sonus ejus: postea vero quam assumpsit fortitudinem per lignum, tunc in universum orbem passionis ejus disseminatus est sermo. In cuius figura et aqua in

Veteri Testamento ad tactum ligni dulcis effecta est. Ego quippe aio, Legem non intellectam, amarum aquam esse. Cum autem venerit lignum Jesu Christi, et sermo Salvatoris mei descenderit in eam, tunc dulcoratur, et fit suavissimi saporis, intellecta patet et lecta lex Moysi. Dicentes igitur: Venite, mittamus lignum in panem ejus, etiam hoc addunt, et contremamus eum a terra viventium, et nomen ejus non memorebitur amplius (Jerem. xi, 20). Sic enim illum interfecerunt, quasi nomen ejus penitus eradicarent [Al. eraderent]. Sed Jesus scit quare et quemodo moriatur. Propter quod ait: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, et ipsum solum manet; si vero mortuum fuerit, multum fructum offert (Jer. XII, 24). Ergo more Jesu Christi, apica frumenti facta est, septuplum et multa amplius restituens quam fuerat seminatum. Eungamus enim paulisper non fuisse eum crucifixum, neque post mortem ad inferos descendisse: sequitur ut solum granum maneat frumenti, et multi non nascuntur ex eo. Attonde diligenter eloquia divina, quid in se velit intelligi. Granum frumenti si non cadens in terram mortuum fuerit, non multum fructum offert (Joan. XII, 24). More Jesu istos omnes fructificavit. Si autem more tantis vult fruges, resurrectio ejus futura est ubertatis? Bemine virtutum, judicans iusta, probans reos, et corde, videam quæ ex te est, vindictam de eis (Jer. XI, 20). Prophetice orat, ut videat vindictam de eis apud Patrem; circumdata est quippe ab exercitu Ierosalem, et appropinquavit subversio ejus, et id quod dictum ad eam fuerat: Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta (Matth. XXI, 32), completum est. Videam ergo quæ ex te est, vindictam de eis; quia et te revelavi justificationem meam. Preoptata hæc dicit Dominus in viros qui sunt in Anathoth, qui querunt animam meam, qui dicunt: Non prophetabis in nomine Domini, alioquin morieris in manibus nostris. Ecce visitabo ego in eis; juvenes eorum gladio cadent, et filii eorum et filie morientur in fame, et reliquis eorum non erunt. Quoniam inducam vobis super inhabitantes in Anathoth, in anno visitationis eorum (Jerem. XI, 21-23). Figuraliter nunc [Al. ipse] populum Anathoth assumptum. Totum autem Judicium sacramentum in eo est. Interpretatur quippe Anathoth, obedientia: Quia ergo obedientia Dei in illo populo fuit, sicut regnum ejus: et factum est de regno id, quod novimus prædictum: Auferetur a te regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (Matth. XXI, 43): nunc quoque viri qui sunt in Anathoth, §17 hæc est in obedientia, querunt animam, non Jeremie, neque enim hoc historia ulla

* Ad hunc modum ex Rabavi lectione emendandivimus, insidiantes dicunt, cum hæc omnia turpi sane mendo obtineret, nisi dantes dicitur. Græcus quoque archetypus ita monuit restituendum; habet enim, δεινοί μὲν εἰς ἐπιβολὴν τοῦ ξύλου ἐν τῷ πᾶσι, etc.

† Depravit præidem istius sacri contextus verba, ipsum solum manet; si vero mortuum fuerit; legebatur autem, nisi granum frumenti cadens in terram mor-

tuum fuerit, non multum fructum offert. Nos e Rabano restitutum ipsoque, ut ab Origone hauritur, Græco textu, αὐτὸς μόνος μανὲν ἂν διὰ τὸ καθῆναι, καὶ τὸν, etc.

† Vocem populo, quæ in antea vulgatis dicitur, ex Rabano susceperimus et Græco archetypo, in hæc in τῷ λαῷ. A hæc inferius, quæ levioris momenti sunt castigamus.

commemorat, quia viri Anathoth quæsierunt [Al. quærun] animam ejus. Habemus Regnorum libros: meminit ibi Scriptura Jeremiæ, nihil tale conscribitur. Habemus Paralipomenon, et ipsum, quod pugnè interpretatur volumen Prophetæ, nihil locuti sunt viri Anathoth: sed Christi quærun animam Domini mei, qui dicunt: Non prophetabis in nomine Domini. Legimus et hoc [Al. hic] a Judæis prohibitum, ne doceret Christus: Alioquin morieris in manibus nostris, Ecce ego visitabo in eis, juvenes eorum gladio cades, et filii eorum, et filie morientur fame (Amos viii, 1). Non Jeremiæ temporibus gladio occubuerunt, sed post adventum Domini: tunc et fames vepit in eos, non fames panis, neque sitis aquæ, sed fames audiendi sermonem Dei. Jam quippe apud eos ultra non dicitur: Hæc dicit Dominus Deus omnipotens. Ista fames est prophetiæ cessantis in eis. Sed quid loquar de Prophetis? Neque magistri, neque doctores in Judæa aliqui remanserunt: et licet sint innumerabiles, qui sibi sapientiam vendicent, non est jam sermo Dei in eis. Completum est enim illud vaticinium: Auferet Dominus a Judæa, et ab Jerusalem validum et validam, virtutem panis, et virtutem aquæ, gigantem et fortem, et hominem bellatorem, et judicem, et prophetam, et arbitrum, et seniores quinquagenarium, et admirabilem consiliatorem, et sapientem architectum, et intelligentem auditorem (Isai. iiii, 1). Jam non est apud eos qui possit dicere: Quasi sapiens architectus fundamentum posui (I Cor. iii, 10). Migraverunt ab eis architecti, venerunt ad Ecclesiam, posuerunt fundamentum Jesum Christum. Huic superædificant quicumque post eos crediderunt. In fame ergo ille populus derelictus est: Adducam quippe mala super inhabitantes Anathoth, in quo visitationis eorum. (Jerem. xi, 23) Justus es, Domine, quia excusabo me apud te. Verumtamen judicia loquar ad te. Quid est, quod via peccatorum prosperatur? Abundaverunt omnes, qui spreverunt contempnentis (Jerem. xii, 1). Quæramus **SIS** an bonus sit Deus, qui Legem prophetasque largitus est, videntes viam impiorum prosperari, et nihil eos ab eo pro merito sustinere, Abundaverunt enim omnes qui spreverunt contempnentis, il qui adversum conditorem rabidis faucibus latrant, qui eum blasphemis sermonibus criminantur: Abundaverunt, plangati sunt, et radicem miserunt; procreaverunt filios et fecerunt fructus. Quantos fructus Marcion fecit procreans filios infidelitatis? quantos Basilides? quantos Valentinus? De his quippe næ, prophetat

A dicens: Procreaverunt filios, et fecerunt fructum. Prope es tu ori eorum, et longe a retribus eorum (Jerem. xii, 1). Nominant Jesum, et non habent eum, neque enim illum consentunt ut Christum. Et tu, Domine, nosti e, et probasti cor meum in conspectu tuo. Sanctifica illos in die interfectionis eorum (Jerem. xii, 3). Quid faciam ut hæc exponam? Tormenta sanctificationem vocat eorum qui torquentur. Sanctifica quippe eos, ait, in die interfectionis eorum, id est, per hæc, quod interficis eos, sanctifica eos. Quem enim diligit Dominus corripit; flagellat autem quem suum filium quem recipit (Hebr. xii, 6). Quousque lugabit terra, et fenum omne agri arecet a malis habitantibus in terra? (Jerem. xii, 4.) Quasi animal sit terra, sic nunc loquitur propheta, dicens lugere eam **P** quando mali sunt habitatores, qui in ea commorantur. Per unquamque enim nostrum terra, aut lætatur in virtutibus accolarum, aut lugeat in vitiis. Si autem terra, consequenter et elementa cætera, ex quibus et aqua, id est, angelus qui super aquam constitutus est. Neque enim aliter passum lugentem terram exponere, seu lætantem; nec sensus recipit, ut insensibilibus corpore sentire credamus: nisi ut intelligamus, omnibus rebus angelos præsidere, tam terræ et aquæ, quam aeri et igni, id est, principari elementa, et hoc ordine pervenire ad omnia animalia, ad omne genus, ad ipsa quoque æstra cælestia. Alius angelus præpositus est terris; alius ita omnes ii angeli, cum quibus versamur in terra, gaudent quando juste agimus, quando peccavimus, lugent. **Lugabit **SIS** terra ab omnibus inhabitantibus in ea.** Eodem nomine angelum terræ appellant, quo ipsa nuncupatur. Quomodo enim hoc quod manufactum est cum maledicatur, maledicunt et ipso qui fecit illud, non quod maledictum sit, quod anima ac sensu caret, sed idem dicitur maledictus, qui assistet insensibili simulacro, eodem vocatus nomine, quo vocatur id quo manufactum est: sic et nunc terra appellatur is angelus qui præpositus est terræ. Nec hoc tantum accipias in terra; et aquæ etiam Angelus ejus vocabulo nuncupatur, juxta illud quod in alia loco dicitur: Viderunt te aquæ et timuerunt, turbate sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes, etenim sagittæ tuæ transierunt. Dereliqui domum meam, divisi hereditatem meam (Psal. lxxvi, 17). Dedi dilectam animam meam, in manus inimicorum ejus (Jer. xii, 7). Vide mihi eum qui in forma Dei consistebat in cælis. Vide domum ejus, Thronos, et excelsas quasque Virtutes. Si

^a Rectus cum Græco textu vocem, Deus, ignorat hoc loco Babanius.
^b Pater Babanius, fames est prophetica hæc cessantis, etc.
^c Sic et Rabanus habet, et Græca ipse alii Origene laudatus scriptus, γίγναται καὶ τὰ χόοντα καὶ ἄβυσσος πολεμιστήν.
^d Hujus interpretationis (inquit Huetius) rationem comminisci neminem possum, est omnia in Græco τὸν καὶ ἀβύσσους ἀβύσσους. Itaque Gorderius: Omnes qui procreantibus primigeniis.
^e Adhuc Origene, ut: tunc istud, εἶπε με: quam-

admodum et apud Rabanum, et in Vulgata legas, nosti me, vidisti me, et probasti, etc.
^f Huetius ait, Cum terram inanimatam esse designat hoc loco Origenes, animatam autem non aliter dici posse, quam per angelum, tanquam formam assistentem, non insensibilem, satis inde evincitur, non huic eum penitus adhesionem erroris, quod ei obijciunt Ilieron. in epistolis, ad Avitum et Pamphilium, et Justinian. epist. ad Menam, æstra videlicet non animalia solum esse, sed peccare etiam posse, ac saltem expectare.

autem vis aliquid sublimius intelligere propter hoc A quod ait: *Ego in Patre, et Pater in me*: vide domum ejus Patrem Deum. Relinquit patrem suum, et matrem suam cœlestem Jerusalem, venitque in hunc terrenum locum, et ait: *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam*. Illa erat hæreditas ejus, possessiones Angelicæ, et sanctarum ordo virtutum. *Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum meorum*. Tradidit animam suam in manus inimicorum suorum, in manus Judæorum interficientium eum, in manus principum congregatorum adversum se, in manus regum, quoniam: *Astiterunt Reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (Psal. 11, 1). *Facta est hæreditas mea mihi, sicut leo in silva* (Jer. 12, 8). Ista quæ super terram erat hæreditas ejus quam sibi B **820** elegerat in possessionem, quæ pars ejus fuerat, efferata est adversus eum, et facta est hæreditas ejus, id est, Judæi quasi leo in silva. Nō mirandum est si tam [Al. tunc] truci belluæ comparata sit: usque ad præsentem diem leones sunt in silva, anathematizantes Dominum Jesum, et blasphemantes illum, et insidiantes credentibus [Al. credentes] nomini ejus. *Facta est hæreditas mea mihi sicut leo in silva. Dedit super me vocem suam, ideo odivi eam*. *Numquid spelunca est hyænæ hæreditas mea mihi* (Jerem. 12, 8)? De sua hæreditate prænuntiat, quod spelunca hyænæ futura sit, beatæ rabidæ et ferocis, mortuorum cadaveribus viventis, quæ semper sepulcris et ossibus incubat. *Numquid spelunca hyænæ hæreditas mea mihi, aut spelunca in circuitu ejus?* C (Jer. 12, 9.) Quoniam tales sunt, impero vobis, angeli, ut eatis, et congregetis bestias, et tradatis eos ad dilacerandum. *Ite, congregate omnes bestias agri, veniant, et manducant eos*. Venerunt bestiæ agri, devoraverunt populum Judæorum. Vide exesa corda omnium a fortitudinibus contrariis: Si illis Deus non pepercit, sed ait: *Ite, congregate bestias*, quanto magis nobis non parcat? Si non fecerimus legem ejus, si sermonem Evangelii neglexerimus, rursum dicet: *Ite, congregate bestias, et tradite eam*. Sed nos confidamus in Domino, et in oratione dicamus: *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi* (Psal. LXXIII). Agamus pœnitentiam super peccatis nostris, confiteamur delicta quæ fecimus, et bestiis non trademur: quin potius angeli veniant, qui nos in sinu suo gestantes, de terrenis locis ad cœlestia transferant, et de præsentem sæculo in perpetuam collocent æternitatem, in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA NONA

De eo quod scriptum est: *Omnis uter implebitur vino*

^a Antea, et tradite eos, dissentiente Rabano, et Græco textu, καὶ παράδοτε αὐτοῖν.

^b Interserit Rabanus, de utribus: idque verius ad Græcum saltem archetypum: ἀκολούθως αὐτοῖς περιτῶν ἀσπῶν ἐφόρμηθα, ὅτι ἀληθίς, etc.

^c Integrando textui, qui antea mancus erat, ex Rabano verba suffecimus, vinea eorum, et palmes eorum, quæ et in Græco Origenes laudat, ἡ ἀμπέλος

(Jerem. 12, 12), usque ad illud: *Et deducunt oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini* (Jerem. 12, 17).

Quod a Deo prophetæ jubetur ut dicat, debet dignum esse imperio Dei. Sed non videtur dignum, si maneamus in littera, et nihil altius requiramus, **821** intantum ut si quis rudis auditor exstiterit, dicat ineptum esse Scripturis aurem accommodare, et ea cognoscere quæ in eis lectitantur. Hoc est dictum animalis: *Animalis quippe homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim ei est* (I Cor. 2, 14). Consideremus ergo Dei sermonem quid jubeat: *Et dices ad populum sermonem istum: Hæc dicit Dominus Deus Israel. Quod dicit Dominus Deus Israel, dignum quæso sit Domino Deo Israel. Omnis uter implebitur vino. Eritque, si dixerint ad te: Numquid cognoscentes [Forte et] non cognoscimus [Al. cognoscemus], quia omnis uter implebitur vino? Hæc respondentes, si tantum litteram sequuntur, et dicunt nosse se, quia omnis uter implebitur vino, falluntur. Non enim necessario sequitur, ut omnes utres impleantur vino. Sunt utres oleo pleni: sunt alii a qualibet liquentis naturæ materia vacui, aut certe non pleni. Dominus autem dicit omnem utrem implendum vino: et populus respondit: *Numquid cognoscentes non cognoscimus [Al. cognoscemus] quia omnis uter implebitur vino? Quæ quidem juxta paupertatem ingenii mei sic poterunt interpretari, si prius vini differentias perspexerimus [Al. prospexerimus], ut tunc consequenter ^b tractemus, verum esse quod dictum est, quia omnis uter implebitur vino. Sive enim quis bonus est (ut ita loquar) inter utres, uter implebitur vino bonitatis suæ: sive malus juxta hoc, quod malus est, in malo vino implebitur. Quomodo ergo possumus de Scripturis accipere differentias vini? Super malo vino ista conscripta sunt: *De vinea Sodomorum, ^c vinea eorum, et palmes eorum de Gomorrah, uva [Al. uvæ] eorum uva [Al. uvæ] fellis, botrus amaritudinis in eis, venenum draconum vinum eorum, et virus aspidum insanabile* (Deut. xxxii, 32). De bono hæc dicuntur: *Calix tuus inebrians quam præclarus est* (Psal. xxii, 5)? Et sapientia convocat ad craterem suum, dicens: *Venite, manducate panes meos, **822** et bibite vinum, quod miscui vobis* (Prov. ix, 5). Est ergo vinum de Sodomis, et est ^d vinum, quod miscuit Sapientia. Rursumque: *Vinea facta est dilecto [Al. dilectio] in cornu, in loco uberi, plantata a Deo, quæ vocatur vinea Sorec, electa ^e quædam et inter omnes vineas mirabilis. Est autem alia vinea Ægyptiorum, quam percutit Deus, secundum id, quod scriptum est: *Percussit in grandine vineas eorum, et ficus eorum in gelu* (Psal. lxxvii, 47). Consideremus ergo omnes homines figuratiter capaces esse***

αὐτῶν, καὶ ἡ κληματαὶ αὐτῶν.

^d Deerat vox hæc altera, vinum, quam et Rabanus legit, et Græco textus.

^e Legebatur antea, electa quidem inter omnes vineas; mirabilis autem est alia, etc., dissentiente Rabani concinniore admodum lectione et Græco, ἐλεγκτι τῆς οὐσῆ καὶ θουμισσῆ: ἴσται δὲ τῆς καὶ ἀμπέλος, etc. ut minime ad Ægypti vineam mirabilis appositum, refe-

vini, nec aliud eis possumus nomen imponere, A eos qui penitus a pietate discedunt, et ex omni parte qui capaces vini sunt, quam utrium, et dicere religioni adversantur, [Al. religionem avversantur] in quia nequam homo plenus sit vino de vinea Sodomorum et Ægyptiorum, plenus vino inimicorum Israel: sanctus vero et is qui in virtutibus proficit, plenus sit vino de vinea Sorec, vino de quo scriptum est: *Calix tuus inebrians quam præclarus est (Psal. xii, 5)*, vino quod miscuit Sapia. Et hæc quidem intellecta ^b mihi sint secundum nequitiam atque virtutem, ut agnoscamus quomodo omnis uter implebitur vino. Si autem nequitia, seu virtutibus impleantur utres, consequens est, ut suppliciis impleantur ob nequitiam, benedictionibus ob virtutem. Exhibeant sacræ litteræ testimonium quo pacto tormenta seu repromissiones vinum nuncupetur [Al. nuncupantur]. *Accipe calicem vini meri istius et potabis omnes gentes, ad quas ego te mitto (Jerem. xxiii, 15)*. Jeremias autem hæc loquitur: super quod infert: *Et bibent, et voment, et insanient, et cadent*. Igitur supplicia in præsentī loco vinum meracum nuncupavit. Quidam ^d bibunt meraca vina, id est meracis cruciatibus digni sunt: alii autem bibunt supplicia: vina quidem non penitus meraca, sed ex parte aliqua temperata: *Calix enim in manu Domini vini meri plenus mixto, et inclinavit ex hoc in illud, verumtamen fæx ejus non est exinanita, bibent ex eo omnes peccatores terræ (Psal. lxxiv, 9)*. Si vis et benedictionis calicem ^e perspicere, **823** quem bibunt justī, licet sufficiat Sapientiæ testimonium, in quo ait: *Bibite vinum quod miscui vobis (Prov. ix, 5)*, tamen vide Salvatorem ascendente die Paschæ, grande cenaculum stratum atque mundatum, et agentem diem festum cum Discipulis suis, illumque eis calicem propinantem, de quo in Evangelio (*Luc. xii, 12*), ^f quod miscuerit eum, et ita tradiderit; Jesus enim lætificans discipulos meracum eis poculum propinat, et dicit: *Accipite et bibite: Hic est sanguis meus qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum (Matth. xxvi, 27)*. *Hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem (I Cor. xi, 24)*. Et: *Amen dico vobis, non bibam illud amodo, donec bibam illud vobiscum novum in regno Dei (Matth. xxvi, 28)*. Vides calicem novi Testamenti? vides calicem suppliciorum quem supra exposuimus, vini meri plenum esse? Est et alius calix, qui pro compensatione bonorum actuum, seu malorum tibi miscetur et traditur. Intellige [Al. Intelligis] enim mihi

^a Hic iterum vitiose lectum est hactenus, *quam capaces vini, quam utrem, et dicere, etc.* Veram lectionem restituit Rabanus, cui assentitur et Græca sententia, tametsi paululum abluat in verbis. Inferius quoque quædam alia levioris momenti restituumus.

^b Pro mihi, corrupte legebatur ibi, renuente Græco, *νοστήσω μοι κατά τὴν*, etc., et veterē lectione Rabani. Paulo quoque post imperfecto sensu, ut particula deerat, quam idem Rabanus suffecit, et Græcus *ἔνε*.

^c Perperam et venient legebatur pro et voment. Rabanus et Græcus uterque textus, *καὶ ἐξέμυσσανται*, restituerunt.

^d Mss. Reg. penes Huetium, *bibent meraca vina*;

PATROL. XXV.

eos qui penitus a pietate discedunt, et ex omni parte religioni adversantur, [Al. religionem avversantur] in tantum ut fortuito et pecudum more vivant, bibentes calicem vini meri quem de Jeremiæ libro protulimus: eos vero qui non penitus recesserunt, sed cum sint peccatores, et indigni judicentur calice novi Testamenti, et faciunt sæpe bona opera, sæpe contraria, bibentes calicem mero mixtum. *Inclinavit enim Deus ex hoc in illud*. Quid est quod ait, *ex hoc in illud?* duo pocula video. *Inclinavit ex hoc in illud, verumtamen fæx ipsius non est exinanita (Psal. xliii, 9)*.

^e Animadvertite calicem honorum tuorum operum in una manu Domini. Sin autem pateris aliquid me audacius dicere, sit in dextra manu ejus calix virtutum, sit in sinistra vitiorum. Cum igitur cœperis propter peccata torqueri, quia et bona opera fecisti, calix in manu Domini est vini meri plenus mixto, et inclinavit ex hoc in illud: id est de eo qui erat in dextera, in illum qui in sinistra continebatur. Neque enim potes honorum tantum calicem bibere, quasi bona tantummodo feceris: neque rursum peccatorum tantum, quia et bona aliquando gessisti. Idcirco inclinavit ex **824** hoc in illud, ut juxta compensationem operum tuorum misceatur tibi supplicium aequius, seu meracius, et secundum merita tua, aut obtundatur iræ divinx aculeus, aut exacuatur. Si vero bonus fueris, et Dei mandata servaveris, attende quid dicas: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv, 15)*. Omnis igitur uter, sive bonus sive malus, implebitur vino qualitatis suæ, nec oleum mittetur [Al. mittitur] in eum, aliudve quid liquens, nisi vinum Sodomorum, aut Sorec. Deinde docet, interim ut litteram sequamur, propter eos qui peccaverunt in Jerusalem, et in Judæa illo tempore morabantur, quali vino istiusmodi utres implendi sunt. Sequitur enim: *Si dixerint ad te: Numquid cognoscentes non cognoscimus, quia omnis uter implebitur vino? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Ecce ego impleo omnes inhabitantes terram istam, et reges, et filios David qui sedent super sedem ejus, et sacerdotes ebrietate (Jerem. xiii, 12)*. Nulli parci [Al. parci] qui puniturus est peccatores. Non quia propheta, non quia sacerdos quis vocatus est, a suppliciis liberabitur. *Hæc autem de illis commemorantur, ut ait Apostolus: scripta sunt propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt (I Cor. x, 11)*. Si quis ergo et in his Sacerdotibus, atque unus paulo post, *supplicia non penitus meraca*.

^f Vulgati, *Si vis ad benedictionis calicem respicere, minus recte ad Rabani lectionem et Græcum, et θήλις καὶ ποτήριον εὐλογίας ἰδέναι*.

^g Legendum omnino est contrario sensu, supplementumque ita: *de quo scriptum est, non quod miscuerit eum*. Cogit enim vero Græcus textus, *περὶ οὗ γέγραπται, οὐχ ὅτι ἐκράσεν*. Penes Rabanum autem tres integri versus subsequentes non habentur, legit enim: *de quo in Evangelio scriptum est: Accipite et bibite, etc.*

^h Sic et Rabanus et mss., Reg. penes Huetium legitur: erat tamen antea, *Amodo advertite: Græce est ὁρα*. Mox quoque addidimus ex iisdem, *tuorum quod deerat*.

in nobis dico presbyteris, sive in his qui circumstant populum Levitis, id est diaconibus [Ms. Zaonibus], peccaverit, sustinebit supplicium, quod nunc per prophetam Dominus comminatur: quomodo e contrario quaedam sunt sacerdotales benedictiones, de quibus, Deo tribuente, post istius loci expositionem, cum ad Numerorum librum ventum fuerit, disputabimus: ibi quippe de sacerdotibus quaedam scripta sunt: *Et sacerdotes igitur, et prophetas, et Judam, et omnes habitantes Jerusalem testatur Deus de vino inebriandos, et dispergendos virum a fratre suo, et patres a filiis (Jerem. xiii, 11, 19).* Quæ quidem (ut mihi videtur) sic sunt intelligenda: Justos quidem congregat Deus, et peccatores separat. Denique idcirco quamdiu non sunt commoli ab oriente homines, non sunt dispersi [Al. dissipati]. Quando autem sunt moti ab oriente, et ait homo ad proximum suum: *Venite, ædificemus civitatem, et* **225** *turrim, cujus caput pertingat usque ad cælum (Gen. xi, 4).* Deus locutus est, dicens: *Venite, descendamus, et confundamus ibi linguas eorum (Gen. xi, 7, 9).* Et post pusillum subinfert: *Et [Al. Ecce] dispersit eos Deus inde a facie omnis terræ.* Populus quoque Israel antequam peccaret, in Judæa erat, post peccata in universum orbem dispersus est. Tale mihi quiddam et de nobis omnibus intellige. Est quaedam Ecclesia primitivorum, eorum scilicet qui conscripti sunt in cælestibus, ubi mons Sion, et civitas viventis Dei Jerusalem cælestis. Beati qui illuc congregabuntur. Peccatores autem dividuntur ab invicem, ut etiam in hoc execratione pariter torqueantur. Scio quosdam reges, eos qui imperio suo insidiati sunt ad desertas insulas deportare solitos, et pro magnis suppliciis hoc jubere, ne in uno loco exsiliium poneriam [Al. penam] sustineant, sed in aliam partem orbis uxor, in aliam liberi exterminentur, ut ne in calamitatibus quidem suis perfruantur solatio, aut pater filii, aut mater filiarum, aut frater fratris. Simili modo et peccator per quamdam dispensationem Dei amariora [Al. majora] solitudinis tormenta perpetitur, si solus in exilium relegatur, ut emendatus in statum pristinum redeat. Et quomodo tu propinquos vel liberos tuos non fortuita, nec irrationabili ira, sed per verba reducere quaeris ab errore, in quem incubuerant: sic Deus eos qui non poterant [Al. potuerunt] sermone converti, detoribus et tormentis ad id retrahit quod fuerunt, se-

^a Apud Rabanum, *cujus sit caput usque, etc.* Græce, οὗ ἔσται ἡ κεφαλή ἕως τοῦ οὐρανοῦ.

^b Vitiose legebatur antea, et de bonis hominibus intellige, pro et de nobis omnibus intellige, quod resiliimus ex Rabani lectione, consentiente Græco textu, *ὅτι καὶ περὶ πάντων ἡμῶν.*

^c Antea editi libri, non in forti ictu et irrationabili, etc., quos Rabanus atque ipsi penes fluxum R. mss. castigant, non fortuita nec irrationabili, etc. Legit deinde Rabanus, sed per verba reducere cupis ab errore, pro per verba reducere quaeris. Græcus tamen idem in sensu est verbis tanisper absurdus.

^d Ita Rabanus legit proprius ad Gr. textum: erat tamen antea, *Justum quoque et commodum est ut, etc.*

^e Obtinuit hactenus sibilu explosenda lectio, qua-

cundum Scripturam dicentem: *Per omnem dolorem et flagellum emendabis Jerusalem.* Ut igitur crecet dolor poenæ corripientis, ii qui corripuntur, ab invicem separantur. Nam quodammodo levius sit supplicium, si plures in eodem loco constituti, mutuis se consoletur alloquiis. Si autem hoc esse est etiam quoque rationem divisionis malorum introducere, etiam haec exhibebimus. Mali cum simul fuerint, **226** ea quæ mala sunt cogitant, et in pristina nequitia perseverantes, augent peccata peccatis: quomodo e contrario boni cum simul fuerint, de honestis sermociuntur. Dissolvitur ergo, et ad nihilum deducitur nequam cogitatio, cum non habuerit allocationem alterius nequioris. Idcirco per dispensationem Dei providetur, pessimos a pessimis separari, ^d in suum quoque commodum, ut a pristinis sceleribus ipsa solitudine et penuria consortii aliquando desistant. Hæc de eo, quod dictum est: *Et dispergem illos, virum et fratrem ejus, et patres eorum, et filios eorum in idipsum, dicit Dominus: Non requiram, et non parcam, et non miserebor ab interitu eorum (Jer. xiii, 14).* His est istiusmodi sermonibus hæretici insurgunt dicentes: Videsne qualis sit Creator, prophetarum et legis Deus quid loquatur? *Non parcam, et non miserebor ab interitu eorum.* Quomodo potest iste bonus esse? Accipiam ergo exemplum judicis boni pro utilitate communi quibusdam non miseratis, ut perspiciere possimus, quomodo multis parens uni non parcat [Al. parcat] Deus: accipiam et medicum, ostendens enim vni membro non parere, ut **227** *membris omnibus parcat.* Verbi quoque gratia dictum sit: *Habeat judex propositum, quietem civitati, et pacem genti, cui præsidet, providere.* Huic si offeratur latro honesta forma, ætate satis integer, et alio latere mater expansis crinibus deprecatur, ut senectutis suæ misereatur, et ex alio uxor ne virum suum interficiat, lacrymabili voce deplorat, circumstant et parvuli liberi cito orbi futuri: quid faciet judex? miserabitur latronis, an non? et quid in commune expedit civitati? Si misertus fuerit, revertetur homicida ad pristinum scelus: sin vero in iudicialia severitate permanserit, unus homo interibit, et universo populo providebitur. Sic Deus si pepercit peccatori, et miserans ejus, noluerit cum parere pro scelere, **227** quis non accipiat licentiam ^d malorum? Qui nunc saltem propter supplicia terretur, nonne invadet tempus ut expleat quæcumque

lis sit error Prophetarum, pro qualis sit creator, Prophetarum et Legis, etc. Notum hoc fuisse Valentini et Basilidis blasphemum dogma, Creatorem ac veteris Testamenti Deum malum existitisse: idque est, quo de nunc Origenes loquitur. Rectissime adeo restituit Rabanus creator pro error, nam et in Græco est δημιουργός.

^f Præterit Rabanus, *admititida pro latro.* Græce etiam Origenes scripsit πορεύς. Tum illud, *ætate saltem integra pro integer.*

^g Rabanus, quod in commune expedit civitati exsequatur.

^h Antea erat, *quis non accipiat licentiam? quis malorum, qui nunc saltem propter supplicia terretur, non invadet, etc.*

vulneris, et princeps feratur in vitia? Hæc autem in A Ecclesia sæpe accidentia possumus considerare. Peccavit quispiam, et post peccatum postulat [*Al. postulat*] communionem. Si ei conceditur quod rogat, in incommodum omnium venia præcedit, et laxatis frenis, sceleribus panditur via. Sin vero cum rationabili deliberatione, non * ut immisericors, nec rarsus ut crudelis iudex, sed et quasi uni providens, et de omnium salute pertractans, consideraverit populi damnum in unius venia, laud dubium est ^b quin faciat ejici unum de Ecclesia, ut multos salvet incolumes. Age nunc considera mihi et medicum, si cessaverit a sectione ejus vulneris, quod secandum est, si non usserit id, quod indiget cauterio, videlicet propter dolores qui ex talibus remediis consequuntur, quomodo crescat infirmitas, B et in deterius ^c veterius exuberet. Si vero (ut ita dicam) temerarius ad ^d vulnus sector accesserit, et inusserit plagam, curat eum qui secatur et uritur, quia paululum severitatis assumpsit, licet visus fuerit ægrotantis ad horam non misereri. Ita et Deus non unum hominem, sed universum curat orbem, celestia atque terrena, et omnia ubique dispensat. Et cum hoc provideat, quod uni commodum sit, multo magis providet quid toti mundo conducat et hominibus universis. Providet quidem et ea quæ uni expediunt, verum ita, ne unius [*Al. illius*] utilitas omnium damno sit. Idcirco et ignis æternus preparatus est, et gehenna, et tenebræ exteriores: quæ omnia non tam ob eum qui puniendus est, quam propter universos homines constituta sunt. Si autem C vis hujus rei testem accipere Scripturam, quod in aliorum eruditionem, licet jam desperabiles sint peccatores, et a curatione penitus alieni, torqueantur, audi Salomonem in Proverbiis dicentem: *Pestilente flagellato, imprudens callidior erit* (*Prov. xix, 25*).

328 Non eum qui flagellatur dixit callidior futurum, et sapientior propter castigationem suam, sed insipientem a stultitia ad prudentiam converti propter supplicia pestilentis: hoc quippe ex ipso nomine calliditatis significatur, et converti eum a calliditate, dum alios cernit propter ea, a quibus ipse obnoxius est, peccata cruciari. Igitur prodest nobis, si ^e tamen digni sumus salute, ut alii in utilitatem nostram torqueantur. Et quomodo utile fuit peccatum Israel in salutem gentium, sic utilis est quorundam poena aliorum salui. Et ideo bonus et clemens Deus: *Non parcam, inquit, et non miserebor ab interitis eorum*. Circumscripto autem hoc capitulo, videam

mus subsequens Scriptura quid doceat: *Audite et auribus percipite, et nolite extolli, quoniam Dominus locutus est. Date Domino Deo vestro gloriam priusquam obscuret, et priusquam offendant pedes vestri super montes tenebrosos: [*Al.*] sustinebitis lumen, et illic umbra mortis, et ponentur in tenebras. Si non audieritis occulte, plorabit anima vestra a facie contumeliæ, et deducunt oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini* (*Jer. xiii, 13, 16, 17*). Eosdem vult audire, et auribus percipere, non contentus, neque auditione solummodo, neque aurium perceptione; propter quod ait: *Audite et auribus percipite, et quod his majus est, nolite extolli, et reliqua quæ sequuntur*. Quid est ergo audire, et quid est auribus percipere, ex ipsis sermonibus consideremus. Auribus percipere est (ut mihi quidem videtur) auribus quæ dicuntur audire. Quod autem præcedit, *Audite*, si ad distinctionem ejus præcepti dicitur, ^f quod postea infertur, *auribus percipite* hoc imperat ut in mentem et sensum ea quæ dicuntur, excipiant. Neque vero hoc solum in loco, sed in omni Scriptura sunt quædam et facilia et prompta ad intelligendum, quæ statim ut lecta fuerint, utilitatem legentibus tribuunt. Sunt alia secretiora ^g et ineffabilia, et (ut ita dicam) quibusdam obscuritatibus involuta. De his igitur **329** quæ latent, et expositione indigent, arbitror nunc dictum esse: *Audite*: de his autem quæ siue scrupulo interpretantis auditori commoda sunt: *Auribus percipite*. Percurramus universas Scripturas, et probati numularii effecti dicamus, hoc audire debemus, hoc auribus percipere. Denique cum audierimus et perceperimus auribus quæ dicuntur, non elevemur: *Omnis quippe qui se humiliat exaltabitur* (*Luc. xviii, 14*). Et Salvator noster, dicens: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem in animabus vestris* (*Math. xi, 29*): docet nos ne extollamur. Nam cum multis vitiiis genus vexetur humanum, hoc peccato vel maxime premitur. Nec unus est modus superbiæ. Alius irrationabiliter [*Al. irrationabili*], et stultorum more in iis effertur, quæ magis pudore digna sunt, aut certe modum elationis excedunt [*Al. excedit*]. Alius quasi ^h verisimili ratione seductus super iis elevatur, quæ sibi digna gloria putat, cum et in talibus periculosum sit gloriari. Exemplum assumam, quo fiat manifestius. Sunt D quidam in eo se jactantes, quia filii ⁱ ducum sunt, et nobili familia nati. Istiusmodi homines ne umbram quidem et imaginem elationis suæ possunt ostendere. Sunt alii qui de eo sublevantur, quia potestatem ha-

^a Econtrario Vulgati antea libri, non ut misericors: dissentit vero velus Rabani lectio, et cum primis Græcus, ἐνδελήμων.

^b Rabanus, laud dubium est quid faciat: *ejicit unum de Ecclesia, ut multos reseruet*, etc.

^c Duobus verbis erat, *vetus humor*, pro quibus ex Rabano et Regii penes Huetium mss. restituimus veterius.

^d Hic quoque vitiose legebatur, *cultus*, pro *vultus*, quod Rabanus castigat.

^e In Græco *ἴαν γε σωτηρίας ἄξιον γενόμεθα δι' ἄλλων κολαζομένων*, quæ Huetius fidus interpres red-

dit, *si modo per aliorum punitionem digni salute effici-mur*, Hieronymiana versione improbata.

^f Mss. Regii, teste Huetio, *ut postea inferat*, Rabanus, quod postea infert.

^g Rab., *sacriora*; forte *sacratiora*. Græc. *μυστικώτερον*.

^h Vulgati libri, quasi *verisimulatione seductus*. Concinnus apud Rabanum, quasi *verisimili ratione*, etc., et in Græco quidem est, *παρὰ πιθανότητος*.

ⁱ Pro *ducum*, quod nomen ex Rabano substitui-mus, legebatur antea *regum*, Græco ipso aschetype dissentiente: *νιοὶ ἡγεμόνων, filii ducum*.

bent occidendi homines, et, ut ipsi putant, ea fulti sunt dignitate, ut quorum velint, capita secent. Horum gloria in confusione sua est. Alii super divitiis sibi applaudunt, non his veris, sed iis divitiis quæ deorsum sunt. Alii superbiunt super domo splendida, super possessionibus multis: in quibus universis non est penitus gloriandum. Quod autem verisimile et dignum judicatur [Al. videtur], ut quidam putant, ^a gloria, illud est, cum aliquis ob sapientiam suam elevatur, aut conscius sibi est, quia decem jam annis ^b res veneras non tetigerit, sive ab infantia integer, castusque permanserit. Rursumque alius erigitur, quia vincula pro Christo portaverit. Recta quidem videntur hæc **830** omnia, et ^c subjicientia quamdam persuasionem ad gloriandum; sed ne in his quidem (si tamen sequimur veritatem) rationaliter quis effertur, quia et in rebus bonis ^d gloriari, non est sine discrimine. Paulus habuit materiam elationis [Al. gloriationis], habens in se visiones, revelationes, signa, virtutes, propter labores quos Christi causa perpessus est, propter Ecclesias quas constituit, contendens, ubi Christus non erat nominatus, ibi jacere fundamentum. Hæc omnia materiæ erant gloriationum, et si sic expedit dicere, verisimilis causa quæ honestam subjiceret jactationem. Sed quia ne in talibus quidem sine periculo est sublevari, benignus et providus Pater quomodo ei largitus est revelationes, et gratias diferentes, sic ad tuitionem donorum suorum tradidit Angelum Satanæ (II Cor. xii, 7), ut eum colaphizaret [Al. colaphizet], ne extolleretur, et propter hoc ter Dominum rogavit, scilicet ut ab eo discederet Angelus Satanæ, qui juxta dispensationem ei appositus fuerat. Sed respondit ei Dominus (dignus quippe erat responsione Domini Paulus) et dixit ad eum: *Sufficit tibi gratia mea; virtus enim in infirmitate perficitur* (II Cor. xii, 9). Super nullo igitur gloriandum est. Sequitur quippe ruina jactantiam, Scriptura dicente: *Ante contritionem elevatur cor viri, et ante gloriam humiliatur* (Prov. xviii, 12). Et hæc quidem dicta sunt de eo quod ait: *Audite et auribus percipite, et nolite extolli, quoniam Dominus locutus est* (Jer. xii, 15, 16). Videamus autem et cætera. *Date Domino Deo nostro gloriam, priusquam obscuret, et priusquam offendant pedes vestri super montes tenebrosos, et sustinebitis in lumen.* Eum qui daturus est gloriam Deo, vult dare

^a Perperam in hæcenus impressis, *gloriandum est.* Nos Rabani lectio de mendo monuit. Constat vero ex sensu, ipsaque orationis serie restituendum, uti fecimus, duobus verbis, *gloria* (scilicet, quod dignum judicatorum) *illud est*, etc.

^b Legit Rabanus, *mulieres pro res veneras*: in Græco autem proprie est, *ὄχι ἤφατο ἀρροδισίων*: non tetigit res veneras: seu, veneræ abstulit.

^c Antea erat minus recte, *subjicientia quamdam persuasionem.* Optime econtrario vim Græci textus, *παυρότης μὲν ἔστιν ἐν ταῦτα ὑποβάλλουσα, ὅτι εὐλόγως τις ἐπαίρεται*, et Latine interpretationis germanum sensum hæc refert, quam ex Rabano substituimus, lectio, *subjicientia quamdam persuasionem ad glo-*

A in lumine, quasi jam non possit gloriam prædicare, cum tenebræ ortæ fuerint. Quando tenebrescit, et quando non sunt tenebræ? Operamini donec lumen est in vobis. Lumen in te est, si habes in te dicentem: *Ego sum lumen mundi* (Joan., viii, 12). Quamdiu tibi lux ista oritur, clarifica Deum, **831** sciens quia futuræ sunt tenebræ. Nec tibi expedit; ut eas opperiaris; sed antequam fiant, da gloriam Deo. Forsitan intelliges præsens capitulum, si de Evangelio sumpseris exemplum, quod ita contextitur: *Operamini donec dies est, venit nox quando nullus potest operari* (Joan. ix, 4). Diem tibi sæculum istud nuncupavit, et necessario apposui *ibi*. Scio quippe in aliis locis dissonantia præsentibus ex diei vocabulo significari. Diem itaque nuncupavit **B** sæculum istud, tenebras vero et noctem, consummationem mundi, propter supplicia quæ futura [Al. ventura] sunt. Ut quid enim nobis desiderare diem Domini? *Et ista est tenebræ et non lux* (Amos v, 18), Amos inquit propheta. Si consideres post consummationem mundi lugubre illud, quod passurum est universum pene hominum genus pro his quæ peccavit, videbis quomodo tenebræ occupatæ sint omnia, et nullus possit in illo tempore glorificare [Al. clarificare] Deum. Si quidem et justis in Isaia jubetur: *Vade, populus meus, in promptuaria tua intra, claude ostium tuum, et abscondere pusillum quantum, donec ira Dei transeat* (Isai. xxvi, 20). Simul autem et in his qui potest observet, quare dixit pusillum quantum: ^e quippe hoc quantum quod pusillum est, non est pusillum hominibus. Et debemus inspicere quomodo singulis aut parum sit aliquid, aut magnum. Ad quod probandum etiam exemplo utimur. Unicuique animalium pro natura et modo corporis sui, aut parvus est cibus, aut magnus; et quod alii pusillum est, æque id ipsum alii multum est. Quid de animalibus loquar? in ipso quoque homine rerum differentia sunt. Quod viro parum est, hoc infanti superfluit. Atque in hunc modum omne tempus vitæ humanæ, etiamsi centenariam excedat ætatem, ad comparisonem æternitatis breve est: unde pusillum Dei nobis multum est, et vicissim universa sæcula ad Deum relata brevissima sunt. Sic ergo dicitur: *Vade, populus meus, intra in promptuaria tua, claude ostium, abscondere pusillum **832** quantum.* Quantum pusillum illud non ad illius naturam refertur, qui

riandum, etc. Eadem mox recurrit sententia.

^d Contrario, sive potius nullo sensu editi libri ferebant, *gloriandum est sine, etc.* Clamat res ipsa, hanc fuisse scriptoris mentem, ut inferret, neque in bonis rebus gloriari, esse sine periculo. Sic et paulo post, *ne in talibus quidem sublevari, sine periculo est.* Hanc adeo lectionem ex Rabano reposuimus: in Græco enim textu nihil est, quod huic sententiæ respondeat. Levia quædam inferius castigantur.

^e Unus ms. Reg. penes Huetium, *Quantulum pusillum quippe hoc, quantum pusillum est Domini, non est pusillum hominibus.* Alius: *Quantulum pusillum est? non est pusillum hominis.*

in promptuaria sua jubetur intrare, sed ejus qui jubet, cui pusillum est hoc omne quod grande est. Si enim donec pertranseat ira Dei, oportet quosdam intrare promptuaria sua; sunt autem alii, quibus non sunt dimittenda peccata, non solum in præsenti sæculo, sed etiam in futuro, manifestum est, pusillum ad ea referendum quæ diximus. *Date itaque Domino Deo vestro gloriam (Jer. XIII, 16)*. Quomodo damus Domino Deo nostro gloriam? non verbis et vocibus tantum glorificandus est Dominus: glorifica [*Al. clarifica hic et infra*] eum in castitate, et justitia, et beneficentia: glorifica eum in fortitudine, patientia, pietate, sapientia, cæterisque virtutibus. ^a Sic autem est glorificandus Deus, si contraria intulero, nolo me arbitremini blasphemare. Exhibeo quippe Scripturam sensus mei testem, quomodo castus glorificet, luxuriosus inhonoret Deum ^b: Templum enim ejus, quasi Nabuchodonosor, destruit atque corrumpit, et secundum Apostolum per prævaricationem legis, Deum inhonorat (*Rom. II, 23*). Igitur glorificat Deum justus, contumeliis afficit quicumque peccator est. Nam et illud quod quidam dubitant, an sit providentia Dei, nullam aliam ob causam nisi ob vitia nascitur. Aufer ea, abstulisti pariter et causas providentiæ destruendæ sursum ac deorsum. Qui adversum providentiam disputant, hæc dicunt. Quare tanti adulteri? quare tanti molles? quare tanti sacrilegi? quare tanti irreligiosi sunt? Atque ita contumelias in providentiam, et offensas in Deum, et criminationes in Creatorem peccatores generant. Ex quibus liquido apparet alios dare Deo gloriam, alios concivium facere, dum passionibus et vitiiis servant. *Date gloriam Domino Deo vestro antequam tenebrescat, et antequam offendant pedes vestri in montes tenebrosos (Jer. XIII, 16)*. Sunt alii montes tenebrosi, alii lucentes. Verumtamen quia utrique montes **833** sunt magni, montes lucentes sunt angeli Dei et prophetæ: Moses famulus ejus, apostoli Jesu Christi, de quibus arbitror dici: *Fundamenta ejus in montibus sanctis (Ps. LXXXVI, 1)*. Montes tenebrosi sunt qui eriguntur adversus scientiam Dei (*II Cor. X, 5*). Zabulus mons tenebrosus est. Principes sæculi hujus qui destruuntur, montes sunt tenebrosi. Dæmonium lunatici, mons erat et tenebrosus: mons erat de quo Salvator ait: *Si dixeris monti huic (Mat. XVII, 19)*: de lunatico quippe dæmonio sibi quæstio incididerat: et dicentibus discipulis: *Non potuimus ejicere illud*; respondit Salvator: *Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis*

A monti isti, de quo quæstistis, de quo proposuistis: dicetis monti huic: Transmigra hinc, et transmigrabit, id est ab homine ad locum definitum sibi. Qui ergo offendunt, non offendunt super montes lucentes, sed super montes tenebrosos; si fuerint cum zabulo, et angelis ejus montibus tenebrosis. *Et sustinebitis in lumen*. Potest quidem aptari huic quod dicitur: *Date gloriam Domino Deo nostro (Jerem. XIII, 16)*, hoc quod modo infert: *Et sustinebitis in lumen*. Si dederitis Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri super montes tenebrosos, haud dubium, quin etiamsi contenebrescat, et sustineatis lumen, vos suscipiat. Alius vero dicat, nescio utrum recte an perperam, quia et hi qui offendunt super montes tenebrosos, expectant aliquando misericordiam lumen. Hoc enim videtur ostendere: *Et sustinebitis in lumen*. Si autem quis venerit ad montes tenebrosos, vide quid ibi inveniat. Est illic umbra mortis, ibi tenebrosi montes, ibi umbra mortis ex ipsis montibus procreata. *Et ponentur in tenebras. Et nisi audieritis occulte, gloriabit anima vestra a facie contumeliæ (Jer. XIII, 17)*. De his qui audiunt, quidam occulte audiunt: quidam vero cum audiunt, non occulte audiunt. Quid est itaque occulte audire? nempe illud: *Sed loquimur sapientiam Dei in mysterio absconsam: quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram (II Cor. II, 7)*. Et rursum alibi dicitur, quia *plura operum Dei sunt in absconsis (Eccl. XVI, 22)*. Si audio legem, aut occulte audio, aut non occulte. Judæus quia Legem non audit occulte, in manifesto circumciditur, nesciens **834** eum qui in manifesto circumciditur, Judæum non esse, neque eam quæ in palam est in carne circumcisionem. Qui auditor est autem circumcisionis occultæ, et in occulto circumciditur. Qui audit Legem occulte de mysteriis Paschæ, ove vescitur Christo; *Pascha quippe nostrum immolatus est Christus (I Cor. V, 7)*; sciens carnem Verbi Dei vere cibum esse, vescitur ea. Occulte quippe de Pascha audit. At vero miserabilis Judæus idcirco Dominum Jesum interfecit, et usque in præsentem diem reus est mortis ejus, quia non audit occulte Legem et prophetas. Si quando leges de azymis potes audire occulte, potes audire manifeste. Quicumque de vobis (prope quippe est Pascha) azyma celebraverit, id est, azyma hæc ^c corporalia, non audit mandatum dicens: *Nisi audieritis occulte, plorabit anima vestra*. Et de sabbato quædam mulierculæ non audientes

^a Præponendam si conjunctionem suspicatur Huetius, ut hæc subsemiti jungatur sententiæ, estque revera in Græco: *si δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ οὕτω δεξιῶν τις τὸν Θεόν, ἐὰν εἴπω τὰ ἐναντία*, etc. Rabanus autem aliter dividit, legitque: *sic autem clarificandus est Deus. Si contraria intulero, nolo me arbitremini clarificare, sed blasphemare. Exhibebo quippe Scripturam*, etc.

^b Expunximus hic vocem qui, sane contextui relicto incommo- dam, totamque periodum ad Rabanicæ lectionis exegimus normam, atque ibi cum- primis, ubi legimus: *per prævaricationem legis Deum*

inhonorat, cum antea esset, *prævaricator et Deum inhonorat*. Præsto autem fuere post Rab. testimonium mss. quoque Regii, quos laudat Huetius, quique in eo tantum a Rabani lectione ablundant, quod vocem legis non agnoscunt. Sed præ cæteris Græcus concinit textus: *τὸν γὰρ κἀν τοῦ Θεοῦ ὡς Ναβουχοδονόσορ καταστρέφει, καὶ φθείρει... καὶ διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἐτιμάζει; λίξις ἐστὶ καὶ αὐτὴ ἀποστολική*.

^c Corrupte antea legebatur *corpora*. Græc. *σωματικά*.

prophetam, non audiat occulte, sed palam die sabbata lavante; se, et iterum revertentes ad egressa, et infirma elementa, quasi nondum descenderit Christus, et nos baptismo suo laverit a Legalibus initiis in Evangelicam perfectionem. Ideo diligentius attendamus, si quando Legem legimus, et prophetas, ne incidamus in maledictionem, quae nunc dicitur: *Nisi audieritis occulte, plorabit anima vestra a facie contumelie*. Quicumque jejunium Judaeorum, quasi ignorantes redemptionis diem post adventum Jesu Christi observatis, non auditis redemptionem occulte, sed tantummodo palam. Absconsa quippe est propitiationis auditio, scire quomodo posuerit Jesum Deus propitiationem pro peccatis nostris, et quia ipse est propitiationem pro peccatis, non solum nostris, verum etiam totius mundi (II Joan. II, 2). Parabolae quoque eum leguntur in Evangelio, et est auditor extraneus, non potest eas occulte audire. Si vere auditor fuerit Apostolus, et unus eorum qui ingrediuntur domum Jesu, accedit ad eum, interrogat de obscuritate parabolae, et si interpretatus est sit quae auditur, intelligens Evangelium audit ea occulte, ut non pleret anima ejus. Eorum quippe, qui occulte non audiunt plorabit anima. Quam admirande non ait: Plorabitis, nisi occulte audieritis, verum: *Plorabit anima vestra*: 835 est quippe solius animae fletus, et forsitan iste sit, de quo Salvator ait, *Ibi erit fletus et stridor dentium* (Mat. vi, 25). Haec quoque comminatio, qua ridentibus lectum lacrymasque denuntiat, de hoc fletu est, quem commemorat propheta b nunc, dicens: *Nisi audieritis occulte, plorabit anima vestra a facie contumelie* (Jer. xiii, 17). Cum enim fueritis passi contumeliam, tunc plorabitis, et deducant oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini. Si consideramus statum, c in quo modo sunt Judaei, et comparemus illum antiquae felicitati, videbimus quo pacto contritus sit grex Domini. Fuit quippe aliquando hic grex Domini, et quia indignos se judicaverunt salute, conversus est sermo Domini ad Gentes. Si ergo grex ille contritus est, nos olestat, qui contra naturam inserti 836 sumus in bonam olivam Patriarcharum (Rom. xi, 24), nonne plus debemus vereri, ne et iste grex Domini conteratur? Futurum quippe est ut aliquando et iste grex conteratur, juxta illud quod a Salvatore dictum est: *Cum multiplicata fuerint iniquitates, tunc refrigescet charitas multorum* (Mat. xxiv, 12): de quibus enim hoc dicitur, *refrigescet charitas multorum*? nonne de his qui nun-

a Penes Raban. Et notandum,] quam admirando, etc.

b Illud nunc quod et in Graeco sonat, et apud Rabanum, in antea vulgaris libri deest.

c Legebatur antea, quomodo sit, Judaeorum. Nobis verior visa Rabani est lectio, quam reposuimus, et quae propius accedit ad Graecum, *ἵνα ἴσῃ ὡς τὰ τὰ Ἰουδαίαν*, etc.

d Ita rescripsimus ex Rabano, *efficiamur perfecti*, cogente Graeci archetypi verbo *τελειοθῶμεν*. Antea lectum vulgo est, *efficiamur grex Domini*, quas duas voces grex Domini annotarat Huetius in Reg. mss.

A cupantur Christiani? de quibus hic sermo est: *Verruntamen veniens Filius hominis, putas inveniet fidem super terram* (Luc. xviii, 5)? nonne de nobis? Ideo provideamus attentius, ut per singulos dies iste grex Domini melioretur, convalescat, integer perseveret, ut [Al. et] omni contritione ab animabus nostris [Al. vestris] recedente, d efficiamur perfecti in Christo Jesu, cui est gloria et Imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA DECIMA

Quis parcat super te, Jerusalem? etc. (Jerem. xv, 5 et seq.).

835 Ea quae ad Jerusalem cum ingenti comminatione dicuntur, volumus intelligere, ita se habentia. Quis parcat super te, Jerusalem? aut quis constabitur super te? Quis convertetur rogare ea quae in pacem sunt tibi? Aversata es a me, dicit Dominus, Retro ambulabis, et extendam manum meam super te, et disperdam te, et ultra non animam te, et dispergam illos in dispersione. Dixi: Sine filia effectus sum: egestas tenuit me. Exemplum accipiam: Hostia quippe e ac perduellia contra Imperatorem hujus terrae iudicatus [Al. adjudicatus] est: ab hoc omnia misericordia aufertur; scilicet ne dum damnato quis miseretur, incipiat offendere condemnantem. Sunt etiam [Al. autem] nonnulli qui adjiciunt ad severitatem, ut ne [Al. non] contristentur quidem super eo, id magnopere devitanes, ne per merorem i vultus monstrentur iudicio regis offendi. Si intellexisti, c considera mihi propter peccata multa 836 a Deo condemnatum peccatorem, et vide quomodo innumerabilibus angelis humano generi praesidentibus, ne ab uno quidem misericordia dignus iudicetur. Singuli b quippe angelorum perspicientes, quia Deus est qui condemnavit, quia Creator est qui aversatur, et tale esse peccatum, ut misericors et clemens i Deus quodammodo necessitatem passus sit super [Al. ut super] eum sententiam promere [Al. promeret], non parcunt, non contristantur, neque miserentur, non revertuntur, ut rogent pro eo pacem. Jerusalem igitur, quae [Al. quae] ad priora cetera etiam hoc adiecit, ut crucifigeret Dominum meum Jesum, et in tantum surrexit scelus, ut de ea diceret Salvator: *Jerusalem, Jerusalem, quae occidis Prophetas, et lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos, quasi gallina congregans pullos suos sub alas, et noluitis? Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta* (Mat. xxiii, 37; Luc. xiii, 34), idea dimissa est, et usque

penitus non inveniri, legique continenter, *efficiamur in Christo*, etc.

e Intersecit Rabanus, *rebellis*.

f Apud Rabanum, *ne per errorem vultus patitur iudicia regis offendi*. Unus ms. Reg. penes Huetium, *ne per merorem, Iudicium regis offendant*.

g Idem addit, *exemplum*: tum legit, *considera tunc ob peccata*, etc.

h Editi, *singuli quidem angelorum praesipientes*. Paulo quoque post, *aversatur pro aversatur*.

i Vocem *Deus*, quae deest, Rabanus Graecusque textus restituit.

837 ad prærens tempus destituta. Angeli quippe qui semper auxiliabantur ei, per quos etiam lex Moysi tradita est, *disposita per Angelos in manu mediatoris* (Galat. iii, 19), deseruerunt eam, et dixerunt: Multis facinoribus oppressa est, Jesum interfecit; et in Dominum nostrum misit manus. Quamdiu minora peccavit, potuimus rogare pro ea, potuimus obsecrare Dominum, potuimus parcere ei: ^a super isto vero quis peccat? Si peccans peccaverit vir in virum, exorabitur pro eo; si autem peccaverit in Deum, quis orabit pro eo? Grande piaculum commisit Jerusalem, grande perpetravit nefas, ideo in commatione facta est (Thr. i, 8): Et dicitur ad eam: ^b Quia peccet super te, Jerusalem, aut quis contristabitur super te? Nos non contristamur [Al. contristabimur] super Jerusalem, et calamitatibus ejus, et omnis populi illius. Illorum quippe delicto salus nobis facta est ad emendandum eos. Et quia sic peccaverit ut voce Domini diceretur: Quis parcat super te, Jerusalem? ego quoque dico ad interfetricem Domini mei: Quis parcat super te, Jerusalem? et quis contristabitur super te? Transcendam autem ad spiritalem intellectum ab humilitate litteræ, viam mihi pandente ratione, ut [Al. ei] videam quomodo unaquæque anima, digna pace Dei Jerusalem pungetur. Post disciplinam quippe divinam ^c facta es, Jerusalem, quæ prius fueras Jebus. In historia refertur, quod nomen loci istius fuerit Jebus, et postea, commutato vocabulo, nuncupata sit Jerusalem. Jebus autem Hebræorum posteris tradunt interpretari, *Conculcatam*. Jebus ergo [Al. autem] conculcata a fortitudinibus contrariis anima nostra transmutata est, et facta Jerusalem, *Visio pacis*. Si itaque post demutationem [Al. diminutionem] a Jebus in Jerusalem peccaveris, et sanguinem testamenti, sicut quidam, et tu communem existimaveris, dicitur [Al. dicitur] et de te: Quis parcat super te, Jerusalem, et quis contristabitur super te? Quis enim contristabitur, si talis fueris ut tradas Jesum? Unusquisque nostrum, ^d quando peccat, **838** maxime quicumque peccat ingentia, in Jesum peccat. Si autem et recesserit a fide, hæc facit spiritaliter Christo, quæ corporaliter fecit Jerusalem. Quamobrem quanto plus arbitrâmini deteriora mereri supplicia eum, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti [Al. novi Testamenti] pollutum duxerit in quo sanctificatur [Al. sanctificatus est], et spiritui gratiæ contumeliam fecerit (Hebr. x, 29)? Si conculcasti Jesum Filium Dei, ^e fecisti convicium

spiritui gratiæ, quis pareat super te? quis contristabitur super te? quis revertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi? Ipsum Jesum qui rogabat pariter, et præstabat ea quæ erant in pacem, proddit anima peccatrix, quis potest ultra rogare, conversus ad ea quæ sunt in pacem tibi? Scientes ergo quia impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustaverunt etiam donum cælesti, et participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, renovari rursus ad penitentiam, iterum crucifigentes in semetipsis [Al. sibimetipsis] Filium Dei, et habentes ostentui (Hebr. vi, 4), omni labore nitemur, ne et de nobis dicatur: Quis parcat super te, Jerusalem? aut quis contristabitur super te? aut quis revertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi? Ad reliquam autem interpretationem, quod sequitur capienti: Tu aversata es me, *dispositi Dominus, retro ambulabis* (Jerem. xv, 6). Quia aversata es Filium Dei, et per hoc etiam a Deo Patre recessisti, retro ambulabis. Quid autem necesse est manifesta replicare? Jerusalem quæ quondam in Judæa erat, a qua figuratiter universi Judæi intelliguntur, quia aversata est Christum, ideo retro ambulat. Fuit quippe tempus quando non ambulaverunt retro: nunc vero ambulant, et conversi sunt corde in Ægyptum, ut retro ambulent [Al. ambulant]. Quid autem sit, retro ambulare, sive extendi in priora, considera. Justus eorum quæ retro sunt obliviscentis, in priora extenditur (Philip. iii, 13). Peccatorum posteriorum meminit, priora non appetens. Qui autem **839** posteriorum meminit, prævaricatur in legem Jesu dicens: Ne convertatur retrororum tollere vestimentum suum (Mar. xiii, 26); Inobediens est dicto ejus: Memento te *maris Loth* (Luc. xvi, 52), et contemnit imperium Salvatoris dicens: Nam mittens manum super aratrum, et respiciens retrorum aptus est regno Dei (Luc. ix, 62). In Legè quoque scriptum esse reperimus, angelus ad Loth egradientem de Sodomis dixisse: Ne respexeris retro, et ne steteris in tota regione: in monte saluum te fac, ne forte comprehendaris (Gen. xvi, 17). Habes et hunc intellectum dignum spiritu Dei: Ne, inquit, respexeris retro, id est in priora, extande. Dimisisti Sodomam, ne revertaris in Sodomam. Dimisisti vitia atque peccata, ne regrediaris ad ea. Ne steteris in tota regione. Etiam præcedens imperium custodieris, de quo **840** dicitur: Ne respexeris retro, non tibi sufficit ad salutem, nisi et consequens observaveris: Ne steteris

^a Minus recte vulgati antea, *super ista quis*, etc. Rabanus emendat, et Græcus ἐπὶ τοῦτω. Mox quoque vocem peccans, quæ deest ex iisdem sufficimus.

^b Desiderabatur in antea vulgatis versiculus iste, *Quis parcat super te, Jerusalem, aut quis contristabitur super te?* quem ex Rabano, Græcæque Origenis sufficimus, utpote contextui eum primis necessarium.

^c Apud Rabanum, *factus est Jerusalem, qui prius fuerat Jebus. Historia refert quia novien*, etc.

^d Nulla fere sensu, aut certe nimium impedito, legerant vulgati hætenus libri, *unusquisque nostrum quandoque peccat, maxime quæ cum peccat ingentia, in Jesum peccat*. Veram lectionem quam sponte proba-

bis, Rabanus restituit, Græcusque Adamantii textus, ἕκαστος ἑμῶν ἁμαρτάνων, καὶ μάλιστα εἰ μίξονα, εἰς Ἰησοῦν ἁμαρτάνει.

^e Præponit Rabanus, *si*, conjunctionem. Græcus habet καὶ, etc.

^f Male antea erat, *perdidit*, castigat Rabanus, *predidit*, prout et Græcus habet, ἀποδιδωκεν, atque ipse demum Huetius rescribendum conjecerat. Mox quoque rectius legit Rabanus, *rogare conversus ad quæ*, etc.

^g Delevimus hic superfluum conjunctionem, cum ad Rabani et Græci textus fidem. Pleraque autem alia levioris momenti supra atque infra emendamus.

in tota regione; non enim expedit incipienti proficere, ut stet in regionibus Sodomorum. Et si Sodomam transcendisti, et a Satanæ regione discedens, incipis liber esse suppliciis, expedit ut salveris in monte. *Ne respexeris retro, nec steteris in tota regione: in monte saluum te fac, ne forte comprehendaris.* Si vis a Sodomorum ruina non comprehendi, ne convertaris retro, ne steteris in regione eorum, ne ad alia pergas loca, sed cum inde discesseris, ascende in montem, in quo solo salus est, nomen Jesu Christi, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA UNDECIMA

Ab eo loco in quo scriptum est: *Heu mihi ego mater* (Jerem. xv, 10), usque ad locum in quo ait: *Si conversus fueris, restituum te* (Jerem. xv, 19).

839 Medici corporum, ægotantibus assistentes et juxta disciplinam artis suæ volentes curare eos qui in infirmitatibus constituti sunt, a vident tristia, injucunda pertractant, et in alienis calamitatibus mœrore proprio conficiuntur: semper enim conversatio eorum in gemitu, semper in curis est, numquam cum lætis consortium habent: cum vulneratis, cum his quorum carnes incommodis variis debilitantur, qui febribus æstuant, qui dolore torquentur, jugi servitio perseverant. Et si quis eorum vult implere medicinam, non indignatur, non obliviscitur propositi artis suæ, postquam cum his fuerit quos sermo præfatus est. Hæc idcirco in præmio diximus, quia et prophetæ medici quodammodo sunt animarum, et illuc semper ire jubentur, ubi languentes sint: *Non enim necesse habent sani medicum, sed ii qui se male habent* (Luc. ix, 31). Quod autem a deliciosis ægotantibus medici patiuntur, hoc sustinent prophetæ ac magistri ab his **840** qui curari nolunt. Odio quippe habentur quasi præcipientes adversum desideria languentium, quia prohibent deliciis et cibis variis uti eos, qui cum sint infirmi, nolunt escis infirmorum vesci. Fugiunt ergo inobedientes atque languentes medicos, et maledictis atque injuriis repellunt, eaque prorsus iis faciunt, quæ faciat quis inimicis et hostibus suis. Abominantur enim eos quasi inimicos venire, quasi id tantummodo desiderantes, quomodo dolores et victus parcimonia, ex eorum dispositione nascantur: quomodo acutissimo ferro corpora secent; et execrantur eos quasi auctores tantorum cruciatum, et non sanitatis quæ ex doloribus redditur. Populus igitur ægotabat variis languoribus, et misit illis medicos prophetas Deus. Unus ex medicis et Jeremias

fuit, corripiens peccatores, et convertere b volens a vitiis ad virtutes. Illi vero cum deberent ea quæ dicebantur audire, econtrario accusabant prophetam apud iudices **841** similes sui. Ex quo factum est ut semper in calumniis et in tristitiis fuerit Jeremias, c eorum perversitatis, quantum in se fuit, curam gerens. Juxta propriam autem incredulitatem adhuc ægotantibus istiusmodi aliquando loquitur: *Et dixi: Non loquor, neque nominabo nomen Domini. Et factum est ut ignis ardens in ossibus meis, et dissolutus sum undique, et ferre non possum.* Aliquando autem videns se maledictis semper clamoribus et injuriis insectari: *Heu mihi, inquit, mea mater, ut quid me genuisti virum, qui iudicer et discernar omni terræ?*

Et quia ægotantes bene consulentem, et juxta medicinæ disciplinam audire contempserunt: *Non profui, inquit.* Rursusque quia illo spiritales pecunias commodante, auditores accipere noluerant, ut utilitatem consequerentur, et fructum ex his quæ acceperant, redderent, ait: *Neque profuit mihi quisquam.* Verum hæc anticipans locutus sum, priusquam exponerem: *Non profui, neque profuit mihi quisquam* (Jer. XX, 9). Duplex quippe scriptura est: nam in multis exemplaribus continetur: *Non profuit, neque profuit mihi quisquam.* In his vero quæ exemplaria veriora sunt, et cum Hebræis consonant, habetur: *Non debui, neque debuit mihi quisquam.* Oportet igitur et id quod in usu est, atque in Ecclesiis legitur, exponere; et hoc quod in Hebræis codicibus invenitur, intactum non præterire. Prædicavit Jeremias mandata divina; nemo his quæ prædicabantur attendit. Quamobrem quasi medicus libens ac promptus medicamina languentibus tribuit, et illis non secundum artificium curantis, sed juxta voluntatem suam agentibus dicit: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Quodammodo enim beneficium consequitur ipse qui curat, si fructum sui laboris in ægotante conspiciat, et per lætitiâ mentis etiam ipse consequitur utilitatem, secundum illud, quod alibi dicitur: *Beatus qui loquitur in aures audientium.* Hanc igitur utilitatem d quam consequitur magister ab auditoribus suis si proficiant audiendo, dum fructus ex salute eorum consequitur, quodammodo **842** Jeremias videns de Judæis non habere se, dicit: *Non profuit mihi quisquam.* Si enim debet auditoribus D prodesse, quod loquor: auditores vero quæ dicuntur, abjiciunt: et ego dico: *Non profui, neque profuit mihi quisquam;* quia hanc utilitatem non sum consecutus, quam consequitur is qui beatus efficitur, dum in aures loquitur audientium. Potest autem

^a Unus ms. Reg. apud Huetium, *videntes eos vexari, tristantur, injucunda, etc.*

^b Ex Græco textu *βουλόμανος*, rescribere in Latino non dubitavimus, *volens*, pro quo antea satis incongrue erat, *videns*. Auctor porro sum, ut hujusce hominæ præcimum cum illo conferas, quod præponitur Abbreviationi illi supposititiæ, quam excudimus in Appendice quarti tomi ex Veronensi ms.

^c Unus apud Huetium Reg. ms., *eorum perversitate, qui quantum in se fuit, curati erant; juxta pro-*

priam autem incredulitatem adhuc ægotabant. Alter, ob eorum perversitatem, qui tantum in se fuit, curam gerebat eorum, juxta propriam autem incredulitatem, adhuc illis ægotantibus istiusmodi, etc.

^d Apud Rabanum, *ovans consequitur magister ab auditoribus suis, si proficiant audiendo, dum fructus ex salute eorum quodammodo metit. Jeremias in Judæis non habere se locum dicit. Ideo inquit, non profuit, etc.*

et aliter intelligi. Quicumque discipulis præcipit, iste, si ingeniosos, et audientis naturæ habeat auditores, quanto plus præcipit, tanto plus proficit, illis interrogantibus, et de eo quod dicit sæpe quærentibus, qui sit sensus in dicto, qui ordo, quæ scripti voluntas. Unde econtrario ait: *Non profui, neque profui mihi quisquam*. Quia autem et alia nobis expositio residua est, propter exemplaria certiora, in quibus continetur: *Non debui, neque debuit mihi quisquam*, et hunc locum consideremus. *Qui omnibus omnia restituit, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui tributum tributum, cui honorem honorem* (Rom. XIII, 7), et universis omnia repræsentat, nulli debens aliquod officium, verbi gratia, honorans parentes, fratres ut fratres, filios ut filios, episcopos ut episcopos, presbyteros ut presbyteros, diaconos ut diaconos, fideles ut fideles, catechumenos, ut catechumenos; si omnia omnibus reddat, nulli debet officium. Si vero reddere debet, et non reddit, non potest dicere: *Non debui*; cum enim debuerit, non exsolvit. Quod autem sequitur: *Non debuit mihi quisquam*, sic intelligendum est: Ego quidem fenerari volui: et spirituales pecunias commodare, sed illi averterunt aures suas ab iis quæ dicebantur, neque voluerunt præbere se dociles, ut mihi deberent quæ audiebant. Idcirco non debuit mihi quisquam. Si quis enim voluerit sermones qui dicuntur audire, debitor sit eorum, et quasi debitor etiam usuras reddere exigitur. Ex quo magis expedit auditoribus accipere disciplinæ verba cum fenore, et fieri debitores, quam non accipere, nec debere. Accusantur quippe tales, dicentis propheta: *Non debuit mihi quisquam*. Quod ait: *Heu mihi, mea mater, quare* 843 *me genuisti virum, qui judicer et discernar omni terræ* (Jerem. xv, 10)? non sic existimo convenire aliis prophetis ut Jeremiæ; multi siquidem prophetarum post aliquod spatium, primo mali, et jam post peccata conversi, prophetare cœperunt: Jeremias vero a puero sumpsit vaticinationis exordium. Et hujus rei possumus de Scripturis accipere testimonium. Isaias non audivit: *Antequam te plasmarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te*: neque ait: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*: sed, visione sibi revelata, ait: *Væ mihi misero, quoniam compunctus sum, quia inmundum labia habens in medio populi inmundum labia habentis ego habito, et regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis, et missum est ad me unum de Seraphim, et tetigit labia mea, et dixit: Ecce abstuli iniquitates tuas, et peccata tua purgavi* (Isai. vi, 5). ^a Pristina igitur peccata purgata sunt, et dignus effectus Spiritu sancto Isaias prophetavit. De aliis quoque similia si quæras, reperies. At non talis Jeremias; ab ipsis enim cunabulis Spiritu sancto plenus prophetare orsus est: propter quod ait (secundum communem quippe sensum pri-

mo debemus exponere): *Heu mihi, mater, quare me genuisti virum, qui judicer et discernar ab omni terra?* Quidam autem hunc locum interpretans, ait prophetam non ad matrem corporalem hæc locutum fuisse, sed ad eam quæ generat ^b prophetas: nec aliam esse matrem prophetarum, nisi sapientiam Dei, ad quam ait: *Heu mihi, mater mea*: quasi dicat: Cur me genuisti, o Sapientia? Filios vero Sapientiæ et alibi legimus, Scriptura dicente: *Amittit Sapientia filios suos*. Heu mihi, inquit, mater mea, Sapientia, quasi dicat: Cur me genuisti virum qui judicer? Quis ego sum qui in hoc natus sum, ut judicer atque discernar propter increpationes, propter correptionem, propter magisterium, dum corrigere nitior habitantes super terram? Si Jeremias dicit: Cur me genuisti virum qui judicer; et discernar terræ? non possumus exponere quid sit, *omni terræ*; neque enim ab omni terra dijudicatur Jeremias, nisi forte violenter Scriptura trahentes, dicamus positum esse, *omni terræ*, 844 pro omni Judæa. Necdum quippe prophetia ejus illo tempore in universam terram pervenerat: nisi forte sicuti et in aliis multis locis ostendimus Jeremiam pro Domino nostro Jesu Christo positum, sic et in præsentī loco interpretemur. Annotavimus in principio hujus libri dictum: *Prophetam in gentibus posui te, regna eradicare, et subvertere, et disperdere, et ædificare, et plantare*. Porro Jeremias ista non fecit, sed Dominus meus Jesus qui eradicavit regna peccati, et ædificatione nequitie subversa, fecit in animabus nostris justitiam, veritatemque regnare. Quomodo igitur magis illa conveniunt Christo quam Jeremiæ, sic, arbitrator, et alia plura, et hæc quæ nunc dicuntur ad Dominum sunt referenda. Et primo quidem videndum est an possit id quod incongruum, et blasphemum videtur esse si referatur ad Dominum, id est: *Heu mihi, mater, Salvator noster dicere miserans alios. Ad quod probandum exhibenda sunt testimonia, quæ manifeste nulli alii apta sint nisi Salvatori: quomodo videns Jerusalem fleverit super eam, quia dixerit: Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos* (Matth. xxii, 37), et reliqua. Nec non et illa quæ manifeste a Salvatore dicuntur: *Heu mihi, quoniam factus sum sicut qui collegit stipulam in messe, et sicut racemos in vindemia, cum non supersit botrus ad manducandum uvæ primitiva. Heu mihi, anima, quia perii reverens a terra, et qui corrigat inter homines non est. Omnes in sanguine judicantur* (Mich. vii, 1). Venit enim ut meteret fructus, et quasi stipula in segete reperta propter plurimos peccatores, ait: *Heu mihi, quoniam factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Venit vindemiare botros uvæ in hominibus, et in messe sceleribus inventis, dicit: Et sicut racemos in vindemia, cum non supersit botrus uvæ ad manducandum primitiva*. In alio quoque loco similia his

^a Mss. Reg. quos laudat Huetius, post *pristina igitur peccata dignus est effectus Sancto Spiritu*.

^b Unus apud eundem Huetium Reg. ms. *Prophetas, Dei sapientiam, nec alia, etc.*

ad Patrem laquitur dicens : *Quæ utilitas in sanguine mea, dum descendo in corruptionem?* Quid tantopere nominibus profui, qui nec in sanguine meo, quem fudi pro eorum salute, profecerunt? *quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo de caelis, dum venio in terram, dum contumeliis affector* [Forte afficior], dum porto corpus humanum? quid his omnibus dignum inter homines perpetratum est? *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descenda in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Tale ergo est quod in Jeremia dicitur : *Heu mihi, mater mea, quare me genuisti virum?* Non juxta quod Deus Salvator est, dicit : *Heu mihi, mater*, sed juxta id quod homo est, sicut in alio propheta : *Heu mihi, inquit, anima mea, quia reverens perii a terra.* Anima autem hominis est quæ conturbatur, et tristis est usque ad mortem, non Verbum quod erat a principio apud Deum, quod nunquam moreret, nunquam turbatum est, nunquam dixit : *Heu mihi* : neque enim Verbum [At. Sermo] sustinet mortem, sed homo qui istos patitur affectus, ut sæpe exposuimus : *Quare me genuisti virum, qui judicet, et discernat omni terræ?* (Mich. vii, 2.) Si consideres ^a ubique martyres condemnatos, et de singulis Ecclesiis exhibitos ad tribunal, videbis quomodo per singulos martyres Jesus Christus condemnatur. Ipse enim est qui in perhibentibus ^b veritati testimonium judicatur : et hoc fideliter suscipies, [At. suspiciens], quia non te dixerit esse in carcere, cum fueris in carcere : non te esurire, cum esuraris : ^c cum sitieris, non te sitire, sed semetipsum, *In carcere, inquit, fui et venistis ad me : esurivi et dedistis mihi manducare : sitiivi et palastis me* (Matth. xxv, 36). Itaque si condemnatur etiam Christianus, non pro alia tamen re, neque pro sceleribus suis, sed pro hoc tantum quod Christianus est, Christus est qui condemnatur, ex quo efficitur, ut in omni terra condemnatur Jesus, quotiescumque is addicitur, qui pro eo condemnatur. Non solum autem apud iudices sæculi et tribunalium potestates Christus addicitur, sed etiam si calumniæ Christianis ab aliquo patiat [At. patitur et provocatur], et provocetur ad litem, tunc quoque ^d Christus dijudicatur injuste : *Quasi quem me genuisti* **846** *virum, qui judicet et discernat omni terræ.* Possumus et aliter intelligere quomodo Jesus condemnatur, et dijudicetur in omni terra. Quis improborum non condemnat Christianam

religionem? quis Gentilium saltem transitorie non exoutit eam? quis Judæorum non de Christianis loquitur? quis de philosophis? quis de imperitiis? ^e Ubique Christus condemnatur atque discernitur: et ab aliis quidem condemnatur, ab aliis non condemnatur. Si autem non condemnatur, excipitur [At. excipietur], aperis [At. aperies] ei ostium et ingreditur [At. ingreditur] ad te; credis in eum, vescitur tecum. Si verò de religione audiens Christiana non susceperis [At. ceperis] eam, nihil aliud facis [At. facies] quam condemnas [At. condemnabis] Jesum, ut mendacem, et seductorem ^f hominum, ut in errore mundum detrahentem. *Quasi quem me genuisti virum, qui judicet et discernat omni terræ.* Quicumque penitus ei non credunt, condemnant illum. Qui autem credunt, et adhuc ambigunt, dicant illum. Duo igitur apud homines Christus petiitur : ab incredulis condemnatur, ab ambigentibus discernitur. Si portas imaginem cælestis, deposita imagine terreni non es terra condemnans eum, neque ^g terra in qua judicatur atque discernitur (I Cor. xv, 49) : *Virtus mea defecit in his, qui maledicunt mihi* (Jer. xv, 10). Apostolus loquitur de Salvatore nostro, quia crucifixus ex infirmitate sit. Cui propheta similia testatur dicens : *Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium tuum, cui revelatum est? Annuntiabitur eorum ea sicut infans, sicut radix in terra sitienti. Non est species ei neque gloria; vidimus eum et non habebat speciem neque formam, sed species ejus inhonorata et deficiens circa filios hominum. Homo in plaga et dolore, sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies ejus, depretiatus est nec computatus. Hic peccata nostra fert, et pro nobis dolet; et nos existimavimus in doloribus eum esse, et in plaga et in vexatione. Ipse autem vulneratus et infirmatus est propter iniquitates nostras. Doctrina pacis nostræ super eum : livore ejus sanati sumus* (Isai. liii, 1 seqq.). Igitur **847** suscepit infirmitates peccatorum nostrorum, et portavit ^h nos, et venit ad eos qui maledicebant sibi, et virtus ejus defecit ab eis qui maledicebant e cælestibus descendentem. Simul enim et assumpsit servi formam; Verbum caro factum exinanivit se, et juxta Apostolum dicentem : *Exinanivit seipsum formam servi accipiens* (Philip. ii, 7), nunc quoque loquitur : *Virtus mea defecit in iis qui maledicunt mihi.* Videamus autem ⁱ ipso nobis tribuente sensu, et sermone, si possumus et aliud quid manifestum

^a Vitiose legebatur antea, *utique*, quod Rabanus castigat, *ubique*, concinente Græco textu πανταχοῦ. Max quoque deerat nomen *Christus*.

^b Hic quoque ex Rabano restituimus, *veritati*, cogente Græco ipso ἀληθείᾳ, pro quo antea legerat vulgati libri *divinitati*.

^c Verba, *cum sitieris*, quæ deerant suffecimus ex Rabano, probante Origene in Græco, ὅταν σὺ πεινάς.

^d Pro *Christus*, male præferebant vulgati, ut antithesim captarent, *justus*: est vero in Græco Χριστός, et penes Rabanum, ut reposuimus; seriesque orationis postulat, *Christus*.

^e Iterum, *ubique* ex Rabani lectione, et Græco, πανταχοῦ, rescripsimus pro *utique*. Liqueet enim vero

hanc esse Scriptoris mentem, ut *ubique*, sive in omni terra ex proposito Jeremie textu Christum adjudicari et damnari probet.

^f Vocem *hominum* suffecimus ex Rabano ipsoque Origine, ὡς πλεονακτα τοῖς ἑσθρώποις. Alterum quoque ut ex iisdem supplemus.

^g Falso erat in antea vulgatis, *neque in terra tua judicatur*, pro, *neque terra in qua judicatur*; quemadmodum restituit Rabanus, scripsitque olim Origenes, οὐδὲ εἰ γὰρ ἐν ἧ καταδικάζεται.

^h Rescripsimus, *nos* ex Græco ἡμᾶς, et Regiiis mss. apud Huetium, antea erat, *eas*.

ⁱ Totidem in Græco est verbis : ἰδομεν εἰ αὐτοῦ διδόντος τοῦ λόγου δυνάμεθα καὶ ἄλλο σαρπίστρον π. εἰε.

ab eis quæ diota sunt dicere. *Erant lux vera quæ illuminat* A *annam hominem variantem in hunc mundum* (Joan. 1, 9). Lux vera Filius est Dei, quæ illuminat [Al. illuminavit] omnem hominem vententem in hunc mundum. Quicumque rationalis est, particeps vero lucis efficitur. Rationalis [Al. Rationabilis] autem est omnis homo. Cum igitur omnes homines rationales sint, in quibusdam virtus rationalis augetur, in quibusdam minuitur. Si videris animam vitiiis ^a plenam, et perturbacionibus servientem, videbis quomodo virtus Verbi deficiat in ea: si videris sanctam et justam, videbis quod [Al. ut] per singulos dies virtus Dei proficiat et crescat in ea: et hoc quod scribitur de Jesu, aptabis ei. Neque enim tantummodo ^b in se Jesu proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines (Luc. 1, 52); verum et in singulis profectum sapientia, et ætatis, et gratiæ recipientibus, proficiat Jesus sapientia, ætate, et gratia apud Deum et homines. Sermo ergo Filius Dei qui erat Deus Verbum, qui habitat in dicente: *Hec mihi, mater mea*, et reliqua, juxta naturam majestatis suæ loquitur: *Virtus mea defecit in maledicentibus mihi*. Si quis maledixerit Verbo, statim recipit vicem, et tormenta perpetitur. Virtus quippe Jesu defecit in eo, cum ratio minuitur. Si quis e contrario benedixerit et receperit Jesum, virtus ejus diversa, quam est in maledicentibus ei, passa, perpetitur, ut enim in maledicentibus defecisset, sic in benedicientibus **848** crescit: *Fiat, Domine, dirigentibus eis, si non astitit tibi in tempore malorum eorum* (Jer. xv, 41). Quid est hoc quod dicitur: *Fiat, Domine*, qui potest ex ipso sermone consideret. His ipsis, Domine, dirigentibus, qui maledicebant mihi, virtus quæ deficiebat in eis, fiat in eis, cum ad pœnitentiam conversi post maledicta quibus me persequabantur, ambulare cœperint rectam viam. *Fiat, Domine, dirigentibus eis, si non astitit tibi*. Reddit rationem quare, iis qui maledicebant sibi, postulat directionem atque virtutem dicens: *Si non astitit tibi in tempore malorum eorum*. Astitit Patri propitiatio pro peccatis nostris, et deprecatus est eum in tempore malorum nostrorum: neque enim astitit post tempus afflictionis nostræ, sed eum adhuc peccatores essemus, Jesus Christus pro nobis mortuus est. *Si non astitit tibi in tempore malorum eorum, et in tempore tribulationis eorum,*

Totidem et Rabanus Latine legit, satis commoda sententia, atque expedita. Senatum, sive sermonem hic accipe ipsum, ad quem continuo interpretationem suam refert, λέγον, sive Verbum. Erat vero in antea vulgaris libris, *Videmus autem, ipsa nobis sensum tribuente, si ex hoc sermone possimus et aliud, etc.* Nec minus male in uno Reg. ms. penes Huetium, *ipso nobis sensum tribuente sermonem, si possumus et aliud quid manifestus, etc.*

^a Istud, plenam, neque Rabanus novit, neque ipse Origenes.

^b Supplemus ex Rabani lectione voces, in se, quæ et contextui necessariæ, et ab ipso Origene profectæ sunt, οὐ γὰρ κατ' ἐαυτὸν μόνον ὁ Ἰησοῦς, etc.

^c Duo inter hæc verba gratiæ et cupiditatis videri possunt ex Hieronymianis codicibus excidisse hæc aut his similia in commutationem propter omnia pec-

ersurgat inimicus: ego astiti tibi pro eis (1 Joani. 11, 2). Quis autem est inimicus noster, nisi zabalus, qui tribulabat nos, et Jugo servitutis premebat; adversum quem astitit Patri Salvator, et de captivitate nos liberans, reddidit libertati. Hæc propheticè Dominus dixerit. Potest autem de [Forte et] propheta eadem dixisse pro populo, et in tempore malorum eorum. Super quem respondit Deus, et loquitur ad populum, qui a Salvatore sive propheta fuerat accusatus, dicens: *Ferrum et opertorium æreum virtus tua dura, indomabilis, quæ moliri non quærit, quæ viz producatur* (Jer. xv, 12). Ferrum et opertorium æreum virtus tua, id est secans et dividens, et bene composita disturbans, maledicta virtus. *Divitiis tuas et thesauros tuos in deprædationem dabo gratis* B (Jer. xv, 13). ^c Concedit Deus, et dat eos commutationem propter omnia peccata eorum. Utrumne hos quos sibi in terra thesaurizaverint? unusquisque enim hominum thesaurizat sibi; si est peccator, in terra; si justus, in cælo, ut nos docuit [Al. docet] Evangelium. Aut [Al. an] quod dicit, **849** istiusmodi est: Ecce unus thesaurus Jeremias, alius thesaurus est Isaias; thesaurus erat et Moyses, et reliqui. Hos thesauros abstulit Deus a populo, et per Christum qui dixit: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus*, largitus est nobis. Dabo ergo propter peccata tua thesauros tuos in deprædationem. Dedit nobis thesauros illius populi Dominus, quia primum illis credita sunt eloquia Dei, et nobis deinceps attributa. Idque quod scriptum est: C *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus* (Matth. xxi, 42), asserimus [Al. asserimus] jam esse completum. Non quod Scriptura ab eis ablata sit: habent quippe Legem et Prophetas, habent volumina divinarum litterarum: ^d sed quod non intelligant ea. Atque ita regnum Dei ablatum est ab eis, dum Scripturæ sensus aufertur. Cessavit apud eos Legis et Prophetarum interpretatio: legunt omnia, et non intelligunt. Expleta [Al. jam] est illa post adventum Domini propheta: *Dic populo huic: Auditione audietis, et non intelligetis, et cernentes videbitis, et non scietis, incrassatum est enim cor populi hujus* (Matth. xiii, 14). Neenon et illud quod ab Isaiâ dicitur: *Auferet Dominus a Judæa, et ab Jerusalem validum et validam, gigantem et hominem bellatorem,*

D *cata tua. Quos thesauros peccantium in deprædationem concedit Deus, etc.*, quæ sub interrogandi nota legenda sunt. Absque his certe præmissis minus cohereret inferior contextus: sunt vero illa et in Græco archetypo, ἀντάλλαγμα διὰ πάσας τὰς ἁμαρτίας σου. Τίνας θησαυροὺς τῶν ἁμαρτανόντων δίδωσιν εἰς προνομήν ὁ Θεός, καὶ δίδωσιν αὐτοῦς ἀντάλλαγμα διὰ τ. κ. λ. Verum ex hoc ipso Græci textus conspectu pronuntiarim, ob earundem vocum ἀντάλλαγμα διὰ πάσας, etc., quibus ea concluduntur, recursum, in eo ipso, quo Hieronymus utebatur, Græco exemplari fuisse solemniter scribarum lapsu prætermisissæ, neque enim in Latino tanta potuit verborum similitudo fraudi fuisse amanuensibus.

^d Apud Rabanum, sed absque intelligentia, atque ita, etc.

et iudicem, et prophetam, et arbitrum, ^a et prudentem architectum, et sapientem auditorem (Isai. III, 1). Hæc omnia abstulit ab illis Deus, et nobis qui ex gentibus sumus, si tamen accipere voluerimus, tradidit. Et thesauros tuos in deprædationem dabo, commutationem propter omnia peccata tua in omnibus finibus tuis. Quod dicit tale est: Ista omnia ^b propter peccata tua, quæ in universos fines tuos provenerunt, tibi reddita sunt. Nullus quippe finis illius est populi, qui non peccatis ejus repletus sit: **850** nec poterat non omnis peccatis eorum finis repleri qui, quantum in se fuit, interfecere [Al. eo interfecit] justitiam, si est Christus justitia, interfecere sapientiam, si est Christus sapientia; interfecere veritatem, si est Christus veritas. Unde propter crudeles contra Filium Dei acclamationes hæc omnia perdiderunt. Et resurgens Dominus meus Jesus Christus non apparuit ultra interfecto-ribus suis, sed tantum credentibus sibi ex mortuis victor ostensus est. Et dabo te in servitum inimicis tuis, in terram quam nesciebas (Jer. xv, 14). Servivit populus Judæorum inimicis suis, et dispersus est in terram quam ignorabat. Quoniam ignis accensus est in ira mea, super vos ardebit. Post ista quæ exposuimus, et comminationis verba ad populum, ille qui superius oraverat, complet orationem, et prioribus quæ sequuntur, adjungit: Tu cognovisti, Domine, memor esto mei, et visita me: innocentem me fac a persequentibus me non in patientia (Ibid., 15). Et Prophetes potest hoc dicere, persecutionem passus ab his quos increpabat, qui veritatem audire nolebant, inimicus quippe eis factus est vera dicens. Potest autem et Salvator hæc dicere, usque ad crucem persecutionem passus a populo, Non in patientia. Quid est hoc quod ait: Non in patientia ^c? Longanimis fuisti semper huic populo delinquenti; sed super hoc ^d quod etiam adversum me erexit temeritatem suam, noli esse longanimis. Et

^a Exciderat vox, prudentem quam Rabanus atque ipse Origenes supplet: και σοφον αρχιτέκτονα.

^b Sic et Rabanus, propter peccata, et Origenes διά τας ἀμαρτίας præferunt, sicque rectus postulat sensus. Erat tamen in hactenus vulgatis libris satis mendose, ista omnia peccata, etc. Subsequentem quoque contextum non uno in loco leviter hiantem sarcimus.

^c Glossema, hoc est, in patientia, perperam in vulgatis antea libris intrusum hinc amovimus: quod neque in Græco esset archetypo, nec in Latina interpretatione Rabano cognitum, nec denique orationis contextui sit nisi inconmodum.

^d Imperfecto obscuroque sensu lectum hactenus, sed per hoc etiam, etc. Pristinam integritatem Rabani vetus lectio, sed super hoc quod etiam, etc., restituit: comprobatur et Græcus Adamantii textus, ἐπι δὲ τοῖς κατ' ἐμοῦ τετολημμένοις, etc.

^e Penitus deerant verba isthæc, quæ præcipua contextus sunt, numerantur anni quadraginta duo, quare et subsequens sensus laborabat. Ad Rabani lectionem, Græcique archetypi fidem τεσσαράκοντα και δύο πενήντα ἔτη, pristinae integritati locum reddidimus. Addit Huetius locum Origenis lib. IV contra Celsum, τεσσαράκοντα γὰρ ἔτη και δύο ὄμαι, ἀφ' οὗ ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, γεγονέναι ἐπὶ τὴν Ἱεροσολύμων καβαίρειν. In eoque, ait, præceptorem suum Clementem Alexandrinum secutus est, qui Stromat. lib. I.

revera non fuit patiens Deus; si enim consideres [Al. consideras] tempora passionis Dominicæ, et ruinæ Jerusalem, quando subversa est, videbis quomodo non in patientia abusus sit eis Deus. A quinto decimo quippe anno Tiberii Caesaris usque ad subversionem Templi ^e numerantur anni quadraginta duo; quia oportuerat modicum aliquid interesse temporis **851** ^f in pœnitentiam derelinqui, propter eos qui per signa atque portenta apostolorum crediturierant. Scito quomodo accepi propter te opprobrium a contemnentibus sermones tuos. Potest fieri ut prophetae hoc dicat contemptus a populo peccatore super ^g his quæ prædicabat: ait quippe et alibi: Compleri dies meus in irrisione (Jer. xx, 7). Opprobrium ergo patitur ab his qui sermones Dei audire contemnunt, et deprecatur ut Dei habeat auxilium dicens: Scito quomodo acceperim propter te opprobrium a contemnentibus sermones tuos. Consumma [Al. Consummavi] eos (Jerem. xv, 16). Prophetes potest hoc dicere, sed magis convenit Salvatori, cujus post passionem venit consumptio Jerusalem et interfectio populi Judæorum. Post hæc quia multa passi sunt prophetae propter ^h legationem verbi et increpationes Dei, quas ad populum proferebant, oportet auditores paucis commoneri de vita eorum, atque promissis, et nostra voluntate, ut juxta possibilitatem virium, si volumus requiem consequi cum prophetis, etiam opera eorum facere nitamur. Quod autem loquor istiusmodi est: frequenter in oratione dicam: Deus omnipotens, da nobis partem cum prophetis, da cum apostolis Christi tui, tribue ut inveniamur ad vestigia Unigeniti tui. Hæc loquentes non sentimus quæ petimus: re enim hoc dicimus: Fac nos sic odio haberi, ut odio habiti sunt prophetae, et da nobis verba talia super quæ persecutionem patiamur: da in istas incidere calamitates quas apostoli sustinuerunt. Dicere quippe, da mihi partem cum prophetis, no-

sic habet: Ἀφ' οὗ δὲ ἔπαθεν (κύριος) ἕως τῆς καταστροφῆς Ἱεροσολῶν γίνονται ἔτη μβ', μῆνες γ'. Hæc nimirum fuit eorum ratio, qui Christum anno Tiberii xv, passum crediderunt, et anno circiter uno prædicasse. Origenes lib. IV Περὶ Ἀρχῶν cap. 1, Christum ait, anno et aliquot mensibus docuisse, et Homil. 32 in Luc. : juxta simplicem intelligentiam aiunt ano anno Salvatorem in Judæa Evangelium prædicasse, et hoc esse quod dicitur, Prædicatæ annum Domini acceptum, et diem retributionis. At in an. 18 Tiberii mortem ejus confert Eusebius, cum post annos 40 excisa docet Jerosolyma Hist. lib. III, cap. 7. Utraque opinio magnis sese auctoribus tuetur. Minime autem stare potest Phlægontis Tralliani sententia quem in Olympiadicis sive Chronicis scripsisse refert Origenes a 15 Tiberii anno ad Jerosolymitanam ἀλωσιν 40 annos intercessisse.

^f Falso excusi hactenus libri, in patientia dereliquit, cum et Græcus præferat συγχωρηθῆναι εἰς μετάνοιαν: et Rabanus, in pœnitentiam derelinqui, quæ eadem Latine sententia est, prout et nos repositimus, verisimio legerit. Leviora inferius nonnulla, lectore in scio, castigamus.

^g Apud Rabanum, super quem prædicabat ea, Græco abludente.

^h Mss. Reg. penes Huetium, legationem et increpationes Verbi Dei.

lentem pati id quod prophetæ, omnium injustissimum est : dicere, da mihi partem cum apostolis, nolentem ex affectu Pauli vere loqui : *In laboribus plurimum, in plagis abundanter, in carceribus supra modam, et in mortibus sæpe* (I Cor. xi, 25), et reliqua omnia est iniquissimum. Si itaque volumus requiescere cum Prophetis, consideremus vitas prophetarum, quomodo ex eo, quod increpabant et arguebant delinquentes, iudicati condemnatique sunt : *Lapidati, secti in occisione gladii occubuerunt, circumcunctes in melotis et in caprinis pellibus, in egestate, in tribulatione et miseria, in solitudinibus errantes* (Job xii, 37). Eo tempore quo erant synagogæ plurimæ in Israel, nihilominus illi in desertis, et **852** montibus, et speluncis, et cavernis petrarum latitabant. Quid ergo est ? Si quis vult imitari vitas prophetarum, increpet, arguatque peccatores, statim odium merebitur, statim ei detrahatur, statim patietur insidias. Quod etiam nunc in Ecclesiis sæpe videmus accidere. Peccaverit quodlibet quispiam : is qui præsidet populo, et regit Ecclesiasticam disciplinam, ejicit eum de congregatione sanctorum : illico ille circuit civitatem, lacerat eum qui, quantum in se fuit, Ecclesiam vindicavit. Verum nos non præbeamus his aurem, qui propter excommunicationem sui tam præpositos, quam omnem Ecclesiæ conventum vesano ore dilacerant. Beati vero apostoli omni admiratione digni innumerabilibus propter veritatem injuriis affecti loquebantur : *Propterea complacito mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus et angustiis pro Christo* (II Cor. xii, 10). Hoc tantum laborare convenit, ut pro nulla alia re nisi pro Christo sustineamus contumeliam, et necessitatis causa sit Christus. Id optemus ut maledicta perpassi, pro veritate nos maledici sciamus, qui eam defendimus, et Scripturarum voluntate omni cum fiducia eam prædicamus. Igitur, quantum possumus, ad vitam prophetarum et apostolorum conversationem imitandam nos extendamus, molestias et pericula non vitantes. Athleta enim si difficultatem certaminis fugerit, cum lætitia non coronatur, et laudis gloriam non consequitur. *Et erit sermo tuus mihi in lætitiâ.* Non ait, *Est* : sed, *Erit* ; siquidem in præsentî tempore carceres, exilia, contumelias, ac labores mihi tribuit, sed horum omnium finis erit lætitia. *Et erit sermo tuus mihi in lætitiâ, et gaudium cordis mei, quia invocatum est nomen tuum super me, Domine* ^b *pater omnipotens* (Jer. xv, 17). Etiam si Christus hoc dicit, non abhorret ab intellectu : nomen quippe Patris invocatum est super

A eum. *Non sedi in concilio ludentium.* Si quando videbat prophetes non sollicitorum concilium, sed ludentium, fugiebat illud. Unde oportet nosse differentias conciliorum, solliciti atque ludentis. Si hoc concilium nostrum sollicitum est, si omnia cum Ecclesiastica diligentia quærit, si sermo cum disciplina, si vita sollicita est, si negotia cum **853** cautela, concilium est, non ludentium, sed sollicitorum. Si autem dereliquerit studium religionis, et vacaverit lusibus mundi istius, qui veniunt a pravitare, sit concilium ludentium. Ait itaque prophetes : *Non, sedi in concilio ludentium, sed timebam a facie manus tuæ.* Cum duo mihi essent proposita, sedere in concilio ludentium, et offendere majestatem tuam, aut certe surgere de eo, et ea facere quæ tibi placita erant, magis elegi surgere de congregatione ludentium, ^c ut amicus tuus essem, quam contraria faciens, inter eos, qui hostes sunt, computari. *Non sedi in concilio ludentium, sed timebam a facie manus tuæ.* Et Salvator noster non sedit in concilio ludentium, sed surrexisse se docens ait : *Dimittetur vobis domus vestra deserta* (Luc. xiii). Reliquit enim sermo ^d divinus concilium Judæorum, et aliud sibi concilium ex gentibus congregavit. *Solus sedebam.* Et ipse tantum sine expositione sermo ædificat audientes, quando est multitudo peccantium, nec sustinet secum justum pie [Al. juste pium] vivere, ^e non indecens est fugere congregationem eorum, et imitari prophetam loquentem : *solus sedebam* : imitari ^f Eliam miserabiliter conquerentem : *Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam accipere illam* (III Reg. xix, 14). Si autem voluerimus sacratius aliquid accipere in eo quod dicitur : *Solus sedebam*, forsitan inveniemus dignam interpretationem Spiritu sancto. Quando vitam multitudinis imitatur, nec conversatio nostra a populo melior, nec, contempto iudice Deo, ab hominum malitiis separatur, non possumus dicere : *Solus sedebam* ; sedemus quippe cum plurimis. Quando autem vita nostra fuerit istiusmodi, ut nullus nobis ^g sensu, sermone, gestis coæquetur ; tunc possumus dicere : *Solus sedebam.* Licet ei qui non est presbyter, aut episcopus, aut diaconus, aut alia qualibet decoratus Ecclesiæ dignitate, bene **854** viventi dicere : *Solus sedebam, quia amaritudine plenus sum* (Matth. vii, 14). Si arcta et angusta est via quæ ducit ad vitam, expedit tibi ab omni dulcedine recedenti, ut amaritudine in præsentî sæculo complearis. An ignoras quoniam solemnitas Dei adjunctis amaritudinibus cele-

^a Idem apud Huetium mss., *Serrati, secti, etc.*

^b In Græco et penes Rabanum nomen, *pater*, non habetur.

^c Unus ms. Reg. ab Huetio laudatus, *et amicus tuus esse.*

^d Vitiosa perissologia excusi antea libri, *sermo Dei divinus.* In Græco tantum est, τοῦ Θεοῦ, penes Rabanum. quod retinemus, *divinus.*

^e Ita ad verbum Græcus Origenis textus, ὡς οὐδὲν ἄτοκόν ἵσται φευγόντα τὸ συνδριον, etc. optime adeo

Rabanus in suis olim legit exemplaribus, quemadmodum restituimus, *non indecens est fugere, etc.*, corrupta autem et falsa hæc erat vulgata lectio, *tunc indigens est fugere, etc.*

^f Pro Eliam, quod et in Græco est nomen, et penes Rabanum, et loci postulat sensus, deridiculo errore legebatur, *etiam.*

^g Reg. unus, Huetio teste, ms., *sensus vel sermo peccantis coæquetur.*

bratur? Aut quippe sermo divinus: *Cum habueritis diem festum, azyma super amaritudinem manducabitis* (Exod. xii, 8). Simul autem considerandum puto quid velit hæc jussio, quæ præcepit agentem pascha Dei azyma cum amaritudinibus manducare. Et de azymis quid est mea interpretatio, Apostolus Paulus exposuit. De amaritudine vero quod sequitur, necesse est ut aliquid Apostolicæ disputationi simile reddatur. De azymis itaque Apostolus ita dicit: *Festa celebremus non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis* (I Cor. v, 8). De amaritudinibus necesse est ut talis ratio reddatur, quæ doceat sic eas celebrandas, quomodo azyma comedantur. Habeto sinceritatem et veritatem, et amaritudines te sequentur, et manducabis azyma cum sinceritate et veritate. Quia Paulus istius modi azyma comedebat, sequebatur eum amaritudo dicentem: *Inimicus vobis factus sum vera dicens* (Galat. iv, 16). Manducabat amaritudines in dolore, in labore, in vigiliis frequenter, in fame et siti (II Cor. xi, 27), extra cætera quæ protius mundi salute pandebat, et quæ eum faciebant præsidem veritatis azyma cum amaritudinibus manducare. Et Lex quidem hæc dicit: *Azyma cum amaritudinibus comedite et implemini*, sicut et alio loco dicitur de quibusdam: *Manducate et implete vos*. Propheta vero non ait: *Amaritudinem comedi*; sed: *Amaritudine repletus sum*: hoc est, in me tantum sæculi persecutionum pondus incubuit [Al. incumbit], ut plenus amaritudine fierem. *Quare qui me contristant, confortantur in me?* Multa passus est Jeremias ab his qui veritatem audire nolebant, et erant illo in hoc sæculo fortiores, quoniam **855** non est regnum Dei de sæculo isto, sed de alia quadam viventium regione, ut Salvator ait: *Si esset de hoc mundo regnum meum, ministri mei laborarent ut non traderer Judeis* (Joan. xviii, 36). Confortantur ergo adversus eum in sæculo isto. Et quod justus debilior sit a persequentibus se, vide martyrum passiones. Judex in altis tribunalibus sedet ad ructum, et ad delicias e sententias promens: Christianus in quo Christus habitat, judicatur plenus amaritudine, et ad mortem usque subjectus, confortatis inimicis suis adversum se. *Plaga mea firma est*. Qui confortantur in me, vulnera inferunt mihi: et plaga mea firma est. Sive de cruce Domini prædicatum, sive de justis, sive specialiter de Jeremia volueris accipere, non abhorrebit a sensu. *Plaga mea firma est, unde sanabor?* Et Salvator potest dicere, *Unde sanabor?* resurrectionem suam post clavorum annun-

^a Huetius ait: LXX reddiderunt μετά πικρίδας, quod Hebraice est על כרדום Jonathan כרדום (לחודת); cum parthenio et iatgibis. Hieron. cum lactucis agrestibus. Cypriana cum picridibus, Ambrosius cum amaritudine, quemadmodum et plerique interpretes. Rubianus homiliam Origenis xxiii in Numeros interpretatur *Manducabitis enim azyma cum amaritudine sive picriis*. כרדום generale nomen est, quo amara omnia, et si eius mentio sit, amara omnia edulia continentur. Id autem his locis ad certam speciem LXX interpretes revocarunt πικρίδας nem-

lians vulnera: et justus qui post plagas recipit aunitatem. *Facta est mihi* (subauditur plaga) sicut *equa mendax non habens fidem* (Jer. xv, 18, 19). Si quidem plaga mea non manet, **856** sed super me transit. *Ideo hæc dicit Dominus: Si conversus fueris, restituiam te*. Ad omnes hæc loquitur Deus, quos reverti vult ad salutem. Videtur autem quiddam significare mysterii in eo quod ait: *restituiam te*; nemo quippe restitui potest, nisi in eum locum unde ante discasserat, ut puta si membrum corporis mei fuerit a compage disjunctum, medicus illud in pristinum locum restituere conatur. Si aliquis separatur e patria, in exilium mittitur, et postea per indulgentiam eorum qui possunt exsules solvere, redditur libertati: redit unde fuerat expulsus. Miles quoque abjectus ex ordine suo, restituitur ordini, si acciperit veniam. Ita et nunc dicitur ad mortale genus, id est ad nos homines, qui a Deo fueramus averti: *Si conversi fueritis, restituiam vos*. Finis quippe repromissionis restitutio est, ut in Actibus apostolorum legimus: *Usque ad tempora restitutionis omnium quæ locutus est Deus per os sanctorum prophetarum suorum, in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum*. Amen.

HOMILIA DUODECIMA

De eo quod scriptum est: *Ecce ego mitto piscatore multos, dicit Dominus, etc.* (Jerem. xvi, 16).

855 In Evangelio quod secundum Matthæum est, scribitur Salvator noster venisse juxta mare Galilææ, et ibi vidisse Simonem et Andream fratrem ejus mittentes retia in mare. Erant quippe pisces. Ibi que additur: *Videns autem eos Jesus, dixit eis: Venite post me, et faciam vos pisces hominum. Et relinquentes sua retia secuti sunt eum* (Matth. iv, 18). Et fecit eos Salvator de piscatoribus piscium, pisces hominum. Alios quoque duos fratres invenit Dominus, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, in navicula cum patre Zebedæo resicientes retia sua (Matth. iv, 21). Quos cum similiter ad Evangelii ministerium provocasset, pisces hominum reddidit. Si quis ergo juxta hæc historiam consideret discipulos Salvatoris, ut habeant non solum gratiam sermonis, ita Scripturarum ratione contextam ut retia, quæ possunt super humanas animas gyro artificis superfuadi, et consideret hoc ipsum cum summa ratione fidei, videbit quomodo non tunc tantum Salvator, **856** sed et usque ad præsentem diem mittat hominum pisces, instituens eos animas liberare de mari, et esse, quod deterius est Lactucæ genus. LXX autem Hieronymus secutus est.

^b Iterum unus ms. Reg. apud Huetium simile reperitur.

^c Pro duobus hisce verbis, *sententias promens*, quæ ex Rabano substitutum, cogente recto sensu, ipsoque Origene scribente, ὁ διακρίτης ἀποβήσκει δικάζων, καὶ ἐργάζων ἐν τῷ δικάζοντι. In aplice vulgaris libris nullo sensu aut certe incongruo legebatur, *promens*.

acerrimis fluctibus ad auram producere liberiorum. Verum illi pisces cum sagenis, retibus atque hamis extracti de aqua fuerint, moriuntur. Apud nos vero cum aliquis fuerit sermonis rete comprehensus, et eductus de mari sæculi : moritur quidem et ipse, sed peccato, sed mundo : ut consurgens Christus, vivat Deo. Si ergo possis, ad intelligendam sensum quem conatur exponere, animò incedere, pisces de mari extractos aliam rursus vitam assumere, et aliud corpus induere, tunc scies quo nobis profecerit exemplum. Nemo blasphemet, nemo male laceret, non vocetur crimen quod ab alterius abductum est intelligentia. Et tu igitur cum de sæculi istius fluctibus per discipulos Domini fueris extractus, muta corporis vitia, muta sensum animæ; non sis ille piscis qui in salsis versabaris undis, sed **857** de profundo gurgite erutus ad meliora convertere, secundum illud Apostolicum : *Nos autem omnes, revelata facie, gloriam* [Al. claritatem hinc infra] *Domini contemplantur, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, quasi a Domini spiritu* (II Cor. iii, 18). Et cum fueris ab apostolis ac discipulis Jesu marinis fluctibus liberatus, noli quærere profundum, sed in montibus sit conversatio tua; ut jam non habeas opus piscatoribus, qui te rursus de fluctibus extrahant, sed aliis quibusdam, quos venatores Scriptura nuncupat, qui te postea venentur de monte, de colle, de locis altioribus : ibi sit deambulatio tua, ibi meas, gressus et statio : obliviscere maris : obliviscere vallium ac profundorum : veni ad montes, Prophetas; veni ad colles, justos [Al. ibi]; in ipsis sit conversatio tua; ut cum dies mortis advenit, mitemur venatores, alii quidam a piscatoribus, qui super assumptionem constituti sunt ^a animarum, et te cum cæteris sanctis de colle et de monte, de altiori loco accipiant. Vide autem si non sacrata voce in eadem sententia Propheta consentit dicens : *Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos : Et post hæc mittem venatores multos, ut capiant eos supra omnem montem et collem* (Jer. xvi, 16). Si vis et tu ab his venatoribus capi, cave ne verseris in vallibus, ne in alia humili regione consistas. Quære colles, quære montem, in quem, viso populo, Dominus ascendit, et secuti sunt cum discipuli, ex quo aperiens os suum docuit eos, dicens : *Beati pauperes spiritus, quoniam ipsorum est regnum caelorum* (Matth. v) et

A reliquis septem beatitudines. Neque vero ^b putes licere his venatoribus, aliunde homines, nisi de montibus ac collibus capere, et quod sequitur, *de cavernis petrarum*. Unde possum [Al. possumus] intelligere petras? unde cavernas petrarum? Venio ad Exodum : quæro aliquam interpretationis occasionem, ibique invenio volentem Moysen videre Dominum, **858** et Dominum eidem promittentem, atque dicentem : *Ecce pono te in caverna petre, et conspicias posteriora mea, faciem autem meam non videbis* (Exod. xxxiii, 22). Si consideres quid [Al. qui] ibi petra dicatur, et foramen petrae, ^c in quo Moyses super petram stans, et de petrae caverna intrens, vident Deum per foramen petrae, intelliges et cæteras petras, et petrarum foramina. Quæ igitur est petra? Dominus Jesus Christus : *Bibebant enim de spiritali sequente eos petra* (I Cor. x, 4). *Et super petram statuit pedes meos*, in trigesimo nono psalmo dicitur (Ps. xxxix, 3). Quod est foramen petrae? Vide Deum [Al. eum] apud Deum Patrem, Verbum Deum, videbis integram petram : vide dispensationem assumpti corporis, videbis foramen petrae, per quod posteriora Dei juxta possibilitatem imbecillitatis suæ humanus intuetur aspectus. Hæc enim est quod ait : *Videbis posteriora mea* (Exod. xxxiii, 23). Inveni etiam cavernam unius petrae, quæro alias petras, et alias cavernas : venio ad eorum Prophetarum atque Apostolorum, et transcendentium sanctorum Angelorum, et dico quia omnes imitatores Christi petrae sint [Al. sunt], ut petra est ille qui docuit. Et sicut iste habet foramen per quod videntur posteriora Dei : eodem modo unusquisque nostrum ^d qui per sermones suos viam paudit ad intelligendum Deum, facit et se [Al. se fecit esse] foramen petrae. Si autem aliter vis intelligere petram, et petrae foramen, vide per Moysen Legem : per Isaiam prophetiam : per Jeremiam alia eloquia divina. Sin vero Angelus fuerit at loquatur in homine, juxta illud Propheticum : *Angelus qui loquebatur in me* (Zach. ii, 3), aut in Angelo, ut per foramen ejus Angelice videas Deum. Exemplum habeo necessarium, ut doceam quomodo possit aliquis in Angelo consistens videre Deum. Scripsum est in Exodo : *Apparuit Angelus Domini in flamma rubi Moysi, videbat Moyses quia ardebat rubus, et non comburebatur* (Exod. iii, 1). Et **859** *heu sicuti cooperat*

D Scriptura in eo quod dixerat : *Apparuit Angelus Do-*

^a Deerat vox, animarum, in antea vulgatis libris, quam ex Rabani lectione Insoque Origenis textu, *ὁ ἐπιταρμίνης ἐπὶ τοῦ παραλαβάνου τὰς ψυχὰς*, ad sensum, qui mutilus erat, integrandum suffecimus.

^b Apud Rabanum, neque vero potest licere. In Græco tantum est, *οὐκ ἔξεστι γὰρ*, etc. Pro eo autem quod paulo post legimus, *capere*, juxta Rabani lectionem ipsumque Origenem in Græco, *συλλαβεῖν*, nihil recte lectum est antea, *quærere*.

^c Trifidum fere subsequentiū versuum hinc lacunam implevimus, qui solemnè Antiquariorum lapsu ob eorundem vocum, *foramen petrae*, recursum ex editis antea libris exiderant, eorumque defectu, aut nullus, aut ad rem non erat præsentis periodi sensus. Siquidem legebatur : *Si consideres quid ibi petra dicatur et foramen petrae, intelligis et cæteras petras,*

etc. Nos de mutilatione loci primum Rabanus admontuit, cujus lectionem religiose descripsimus, titulus inserimus. Tum vero insererat Origenes ipsa, cujus hæc ipsa sunt verba, *εἰς νοήσης ἐκτὴν πέτραν, καὶ ἰδῆς ἐκτὴν ὄπῳ τῆς πέτρας, τινὰ τρόπον ἐπὶ τῆς πέτρας ἰστὰς καὶ τὴν ὄπῳ τὴν ἐν τῇ πέτρῳ ἰδῶν βλέπει τὸν Θεὸν διὰ τῆς ὄπῳ τῆς πέτρας, ὅψει τε καὶ τὰς πολλὰς πέτρας*, etc. Quæ ad verbum Latine sic habent, *Si consideres ibi petram, et videris ibi foramen petrae, quomodo* (Rabanus legerat in Hieronymianis exemplaribus, in quo *Moyses* super petram stans, et quod erat in petra foramen videns, videt Deum per foramen petrae : intelliges et multas petras, etc.

^d Apud Rabanum, *utisquisque justorum*, in Græco *ὁμῶτατοι ἐσὶ, unusquisque, ἕκαστος*.

mini, sic et in reliquis subsecuta est, ut diceret : Ego Angelus Domini ; sed ait : *Ego Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. III, 6). Erat ergo ibi Deus in Angelo visibilis, et per foramen ejus apparebant posteriora ejus. Quia igitur nescis quo tempore mittantur venatores, cave ne aliquando de monte descendas, ne relinquo colles, ne de cavernis petrarum exeas. Si enim foris fueris inventus, dicentur tibi ea quæ ii, qui foris sunt, merentur audire : *Stulte, hac nocte a animam tuam repetent a te : quæ autem parasti cujus erunt* (Luc. XII, 20)? Dicentur autem tibi ista, si dixeris : *Destruam apothecas, et majores ædificabo, et dicam animæ meæ : Anima, habes bona reposita in annos multos ; requiesce, comede, bibe, lætare*. Animadvertis de montibus et collibus descendentem? animadvertis consistentem extra petræ foramen? quomodo erret et ea putet bona esse quæ nulla sunt, dicens : *Dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona reposita : frumentum et ubertatem [Al. utilitatem] terrenorum fructuum esse arbitratus est bona, nesciens quia vera bona non nascuntur in maledicta terra, sed in cœlestibus regionibus : thesaurizavit sibi in terra, quia in terra esse thesauros arbitratus est. Si quis autem, sublata cruce, sequitur Dominum Jesum, et thesaurizat sibi in cœlo, non dicitur ei : Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te : sed venientes venatores, et quærentes animalia de montibus, de collibus, de cavernis petrarum, etiam illum cum eis pariter accipient de venatione sublimi, et ad sublimiora beatitudinis regna portabunt. Quia oculi mei super omnes vias eorum* (Jer. XVI, 17). Super omnes vias istiusmodi hominum qui in montibus conversantur, in collibus ambulant, in cavernis habitant petrarum, habet oculos Deus. *Non se absconderunt a facie mea*. Qui sancti sunt, non se abscondunt a facie Dei; qui autem injusti, abscondunt a facie ejus. Adam post transgressionem cœlestis mandati *audivit vocem Domini Dei deambulantis in 860 paradiso post meridiem, et abscondit se* (Gen. III, 8). Sanctus hoc non facit, sed conscientia actuum suorum habet fiduciam ad [Al. apud] Deum : *Si enim conscientia nos non reprehenderit, fiduciam habemus ad Deum, et quodcumque petierimus, accipiemus ab eo* (I Joan. III, 21). Verum Adam, quamvis peccaverit, tamen non usque [Al. usquequaque] ad perfectam malitiam mens ejus corrumpit [Al. corruerat], et ideo absconsus [Al. absconditus] est a facie Dei. ^b Cum autem peccavit impiissimus fratricida, animadvertite quid fecerit : *Egressus est a fa-*

cie Dei, et habitavit in terra Naid (Gen. XII, 16). Si ad malorum comparisonem venias, melius est abscondi a facie Dei, quam fugere eum. In alio quippe conscientia vultus inflictus [Al. infixus] tenebras et secreta perquirens, levare oculos non patitur ad cœlum. In alio autem ex desperatione nata contumacia negligit Dominum. *Non se absconderunt ergo a facie mea, neque absconditæ [Al. absconderunt] sunt iniquitates eorum contra oculos meos*. Justi super quas injustitias non se absconderunt a facie Dei? Aliquando fuerunt in peccatis, quando erant in mari, ex quo a piscatoribus extracti sunt. Ne itaque suspicentur, quia non ex misericordia Dei, sed ex proprio merito ^c de profundo ad montes venerint, commonens [Al. commonet] illos sermo divinus, et in illis nos ^d delicti prioris, et idcirco post prospera atque felicia, tristia inferens [Al. inferi] dicit : *Neque absconditæ sunt iniquitates eorum contra oculos meos*. Quæ sequuntur difficultatem nobis interpretatione objiciunt : sive enim intelligamus ea coherere superioribus, nihilominus de retribuendis supplicis pertimescimus : sive videtur non hæere cum superioribus, quæ de piscatoribus et venatoribus diximus, et sic non modicum nobis scrupulum generant. *Et retribuam illis primum duplices injustitias eorum, et peccata ipsorum in quibus contaminaverunt terram meam, in morticinis abominationum suarum, et iniquitatibus suis, quibus impleverunt hereditatem meam* (Jerem. XVI, 18). Quod ait, *primum*, sive non intelligentes, quidam quod scriptum est, abstulerunt : sive Septuaginta interpretes, sicut et cætera, secundum dispensationem suam **861** auferre ^e voluerunt, Deus viderit. Nos istum locum cum cæteris editionibus conferentes invenimus positum : *Et retribuam illis primum duplices injustitias eorum* : ut ostendatur quia etsi ex posterioribus factis digni effecti sunt beatitudine Dei, tamen quia aliquando peccaverunt, et humanis vitiis non carebant, primum oportet eos recipere sua delicta. Et vide si non vera sit ratio, quis peccata non recipit? nempe ille qui post credulitatem et baptismum audierit Dominum dicentem : *Dimissa sunt tibi peccata* (Matth. IX, 2; Joan. VIII, 44), nec ultra peccaveris [Al. peccaverit]. Si autem post lavacrum et veniam delictorum rursus ad pristinas sordes fuerimus reversi, et adhuc imperfecto sensu ab apostolorum vestigiis recedentes, aut injusta gesserimus aliqua, aut certe in ipsa justitia sint aliqua mixta [Al. nata] peccata, quid nobis fiat consideremus, utrumne

^a Cohærenter ad Græcum textum, ut ab ipso laudatur Origene, *καταποσει τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ σοῦ*, reposuimus ex Rabani lectione, *animam tuam repetent a te* : quemadmodum recurrit hic locus et paulo post. In antea vulgatis erat, *anima tua repente auferetur a te*.

^b Concinnior Rabani lectio videatur, *Cum autem impiissimus fratricida animadvertit quid fecerit, egressus est, etc.* In mss. vero Reg. apud Huetium, *Tu autem, impiissimus parricida, animadvertite, quid fecerit, mendose*.

^c Voces, *de profundo*, ex Rabani veteri lectione et mss. Regii apud Huetium, non renuente Græco textu sufficimus.

^d Denuo ex Rabani lectione sufficimus hic verba, *delicti prioris*, quod et Origenes scripsit, *τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων*.

^e Hic se Interpretibus LXX parum æquum præbet Hieronymus; quodque mireris, cum eos ad libitum omnia et temere [detruncare] conqueritur, Origeni ipse aliena et spuria affinxit, voces illas nimirum : *sicut et cæteræ*. Huetius.

egredientes de præsentis sæculo, si habuerimus vitia vel virtutes, recipiemus pro virtutibus præmia, et dimittentur nobis ea quæ scientes peccavimus; an plectemur pro delictis, neque recipiemus præmia pro virtutibus. Sed neutrum horum verum est, quia et pro peccatis torquebimur, et pro justitia recipiemus præmia quæ meremur. Si enim post fundamentum Jesu Christi, non solum in tuo corde aurum, et argentum, et lapidem pretiosum (si tamen habes aliquid auri vel argenti) superædificaveris; verum et ligna, fenum, et stipulam, quid tibi vis fieri cum animasejuncta [Al. seducta] fuerit a corpore? utrum nam ingredi in sancta cum lignis tuis, cum feno et stipula, ut [Al. et] polluas regnum Dei: an propter lignum, fenum, et stipulam foris residere? et pro auro, argento, et lapide pretioso nihil mercedis accipere? Sed neque hoc æquum est. Quid igitur sequitur, nisi ut primum propter ligna ignis tibi detur, qui consumat lignum, fenum, vel stipulam? Deus quippe noster apud eos qui possunt intelligere divina, ignis dicitur esse consumens. Et cum dicat propheta: *Deus noster ignis consumens est* (Deut. iv, 24; Hebr. xii, 29), non apposuit quid consumat, tibi derelinquens de manifestioribus intellectum. Neque enim **862** id quod ad imaginem et similitudinem suam permanet, ignis iste consumit, non proprias creaturas: sed superædificata ligna, fenum, stipulam. Locus est difficilis, et ad interpretandum nimii sudoris egens, ut cum primis secunda consentiant. Repromissiones legimus, et post prospera repente tristia prædicantur: *Et retribuam*, inquit, *illis primum duplices injustitias eorum*; necessario ^a appositum est, *primum*: primum quippe propter injustitias tormenta perpetimur, deinde propter justitiam coronamur. Neque enim econtrario ante tribuenda sunt justa, et sic reddenda peccata, ut cessantibus bonis vitia æterna permaneant, sed ante recipiemus mala, et deinde bona, ut, sublatis vitiis, virtutes permaneant in æternum. Observa omnem thesaurum Scripturarum, et invenies semper Deum ea primum comminantem quæ tristia sunt; et ea deinceps inferentem quæ lætitiæ præbeant audientibus. Occidit, et vivificat: percutit et sanat; ipse dolorem facit, et rursus restituit, percussit, et manus ejus sanaverunt (Deut. xxxii, 39). Super his ergo, qui justus est, intellectu pio considerans quæ dicuntur, ingemiscat, et dicat: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur*, inquit, *sine macula, et operatur justitiam, qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos* (Ps. xiv, 1-3). Nos etiam non his opprobremus qui a peccatis

A ad poenitentiam convertuntur, Scriptura dicente: *Ne improperes viro convertenti a peccatis* (Eccles. viii, 6). *Opprobrium non accepit adversus proximos suos: ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum magnificat* (Ps. xiv, 3-4). Omnes igitur quicumque materiam illius ignis habemus in nobis, primum recipiemus nostra delicta. Sed dicit mihi aliquis de audientibus, expone et id quod sequitur: *Duplices injustitias eorum*. Esto quippe, recipio mea [Al. recipere me] peccata, ut compleatur id quod ab Apostolo dictum est: *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem **863** salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (I Cor. iii, 15): cur vero duplicia recipio peccata? Cui respondendum est, quia *servus qui scit voluntatem Domini sui, et non facit eam, plagis vapulabit multis* (Luc. xii, 47): dignum siquidem est eos qui de Gentibus [Al. gentes] sunt, simplicia recipere peccata, et nos duplicia, dicente Apostolo: *Voluntarie peccantibus nobis post cognitionem veritatis jam ultra non remanet pro peccato hostia. Horribilis autem quedam expectatio iudicii ignis, zelus comedere habens adversarios* (Hebr. x, 26, 27). Prophetatum est de his qui a peccatoribus et venatoribus de profundo in montibus sunt abstracti, quomodo recipiant primum duplicia peccata sua. Posthæc de vocatione gentium prophetatum est, non eorum qui necdum cognoverunt Christum, sed qui jam vocati sunt, ut sciant laudes referre pro gratia: et in Ecclesia consistentes, confiteantur, et adorent nomen ejus: *Domine, fortitudo mea, et adjutorium* C *[Al. robur] et refugium meum in die malorum, ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent: Quoniam falsa possederunt patres nostri simulacra, nec est in illis utilitas* (Jerem. xvi, 19). Quomodo ab extremo terræ venerunt Gentes ad Dominum, et dixerunt: *Quoniam falsa possederunt patres nostri simulacra, nec est in illis utilitas? Quinam isti qui veniunt ab extremis? Sunt alii primi terræ, sunt alii novissimi. Qui sunt primi? Sapientes sæculi, nobiles, divites, optimates. Qui sunt extremi? Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ea quæ non erant, ut destruat quæ sunt. Venient Gentes ab extremo terræ: quasi dixerit: de his omnibus qui sunt novissimi super terram, de fatuis, de ignobilibus, de abjectis. Et dicent: Quoniam falsa possederunt patres nostri simulacra, nec est illis utilitas: non quia vera sint idola, ad quorum distinctionem nunc falsa dicantur, sed idola quæ falsa sunt per naturam, nulla est in eis utilitas. Si faciet sibi homo deos, et isti non sunt dii. Non solum de corporeis simulacris faciunt sibi homines deos, sed et de corde confingunt: qui enim possunt simulare alium creatorem extra universitatis Deum, ^b alium Spiritum sanctum, alium*

^a Notam ex hoc præcipue loco Origeni inurunt, quod piacularibus modo, non æternis addixisse poenitentis hominum scelera videatur: constet vero ex fide post resurrectionem et iudicium nullam superesse emendationis spem. Confer in hanc rem Bellarminum, lib. ii de Purgatorio, cap. 9, atque Huetium,

Origenianor. lib. ii, quæst. 11, num. 17.

^b Addidimus ex Rabani lectione et Græco textu vocem *alium*, quæ deerat. Paulo quoque infra, *homines*, substituímus pro *omnes* ex iisdem Rabano et Græco: pleraque autem his similia passim taciti castigamus.

Christum, alia sæcula extra hæc quæ carnimus, ii homines fecerunt sibi **864** deos, et adoraverunt opera manuum suarum. Omnes philosophi qui varia dogmata prodiderunt, omnes hæretici qui auctores ad aliter credendum de Deo miseris mortalibus exstiterunt, fecerunt sibi idola, et animi [Al. animæ] voluptatem putaverunt Deum, et conversi adoraverunt opus manuum suarum, putantes vera esse quæ fixerant. Omnes igitur tam de visibili materia, quam de falsis dogmatibus fingentes sibi deos, corripit nunc sermo divinus diceas: *Si facies tibi homo deos, et isti non sunt Dii; propterea manifestabo illis in tempore isto opus manuum mearum, ostendam illis virtutem meam* (Jer. xvi, 20): in quo tempore, nisi in isto, quo Salvator noster assumpsit corpus humanum? *Et scient quia ego sum Dominus*. Deinde alia sequitur prophetia (quam nescio quare apud Septuaginta non invenientes. in cæteris editionibus, quæ cum Hebræo consentiunt sermone reperimus), quæ plena est necessariis rebus, et tam utilibus, ut possit, si animus fuerit attentus, a vitiis revocare Lectorem. Sic autem sequitur: *Peccatum Juda conscriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum* (Jer. xvii, 1). Quoniam difficile est aliquem se malum confiteri, ideo Judæi ^a qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Juda, peccatum eorum posuerunt. Sed si figuraliter consideres (ut sæpe ostendimus) Judam Christum nuncupari, forsitan peccatum Judæ peccatum nostrum est, qui credimus in Christum de tribu Juda, et ex ejus secundum carnem stirpe nascentem. Si autem volueris sacratius intelligere de proditore Juda dictum: *Peccatum Judæ scriptum est in stylo ferreo, in ungue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum*, repugnabit tibi quod sequitur, *Eorum*. Igitur (ut supra diximus) super nos qui peccamus ista conveniunt, quorum peccata non forinsecus alicubi conscribuntur, sed in cordis conscientia, stylo exarata ferreo, sculpta ungue adamantino. Quod autem peccata nostra scribantur in pectore, ex his quæ sequuntur, intellige. Antequam peccatum faciam nulla in corde meo peccati imago versatur: cum autem conscientia peccati imago **865** ginem sumpserit, habeo formam illius, et semper autem oculis cordis mei delicti pompa depingitur. Et siquidem esset peccatum meum atramento conscriptum, forsitan delerem illud; nunc autem scriptum est in stylo ferreo, et in ungue adamantino, scriptum [Al. sculptum] est super pectus cordis mei, ut mecum ad tribunal veniat, et compleatur illud quod a Christo prophetatum est: *Nihil absconsum, quod non manifestabitur, et nihil occultum quod non palam fiet* (Mat. x, 26). Nudabitur pectoris mei conscientia, et aperto corde, videbuntur litteræ peccatorum, quæ in stylo ferreo, in ungue adamantino

A sculptæ sunt. Atque ita universa spectantium [Al. peccantium] multitudo legit in pectore meo signatas imagines peccatorum **866** *Nihil enim absconsum [Al. absconditum], quod non revelabitur. Et inter se invicem cogitationum accusantium sive defendentium* (Rom. ii, 15), Et: *Nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet consilia cordium* (II Cor. 4, 5). Cui manifestabit [Al. manifestetur]? utique non sibi, qui antequam fiat cuncta cognoscit: sed his qui cum illo venturi sunt, et propter puritatem mentis et corporis Agnum sequentur [Al. sequuntur], ostendet delicta in corde peccatoris expressa ut resurgant justi in gloriam, peccatores vero in opprobrium et confusionem æternam; a quibus liberet nos Deus resurgentes cum Christo Jesu, cui est gloria et imperium in secula sæculorum, Amen.

HOMILIA DECIMA TERTIA.

De eo quod scriptum est: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena* (Jerem. li, 24, 28), *neque ad eum locum in quo ait: Maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus*.

865 *Deus mortem non fecit, neque delectatur in perditione viventium. Creavit enim ut essent omnia, et salutare^b generationes mundi, nec est in eis venenum mortis, neque in inferni regnum super terram* (Sap. 1, 13). Deinde paulum ultra procedens reperio unde sit mori: *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum* (Sap. 11, 24). Omnia igitur bona in nobis et propter nos condidit Deus, sed nosmetipsi ^c malitiam atque peccata propria in nobis attraximus voluntate. Unde et in presenti lectione per prophetam nunc queritur Deus, et quodammodo dubius inquiri, quomodo in quibusdam amara sit anima, quam dulcem ipse condiderat, et ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? Quod dicit tale est, Ego feci pedes, quibus ingrederetur mortale genus; qua causa factum est ut claudicent plerimi? Ego feci omnia membra valida, atque integra; quomodo video in multis debilia atque inutilia? Itaque non solum primi hominis anima, sed et universorum ad imaginem et similitudinem Dei facta est* (Gen. 1, 26), **866** et antiquior est hæc imago quæ Dei est, imagine Zabuli, quam postea nobis induimus ob peccatum. Unde debemus magnopere laborare, ut quomodo delinquentes portavimus imaginem terrestris: ita ad poenitentiam conversi portemus imaginem cælestis, ad quam et universa primum condita creatura est, ob cujus in malum conversionem nunc peccantes sermo corripiens ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? Ego autem plantavi eam fructiferam, universam veram*. Et ante diximus, et nunc eadem plenius ut intelligamus, repetimus, quia Deus bonam plantavit hominis animam, sed ipsa vitio suo adversus conditoris depravationes.

^c Unus ex hisdem mss., *malitia atque peccato proprio nobis attraximus mortem*.

^a Confer Hieronymum in Commentar. in hunc locum tom. iv, col. 156, et quæ ibi a nobis annotata sunt.

^b Regii apud Huetium mss., *salutares fecit genera-*

vata sit voluntatem. Ego autem plantavi te vitam fructiferam, universam seram: non ex parte veram et mendacem ex parte plantavi, sed universam veram. Quomodo contra plantationem meam conversas es in amaritudinem, et facta es vitis aliena? Post hæc sequitur: *Si ablata fueris nitro, et multiplicaveris tibi herbam a poem, maculata es in conspectu* 367 *meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Ergone hæc arbitrandum est, quæ anima peccatrix nitro conata sit purgare maculas suas, et accensens poem, quæ ortur ex terra, immunditiam delictorum a se mundare contemderit? Unde nunc ad eam loquitur sermo divinus: *Si ablata fueris nitro, et multiplicaveris tibi poem, maculata es in conspectu meo, in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* An id quidem verius existimandum est, quia ut sacra volumina omni virtute sunt plena, ita et Dei sermo omni virtute sit plenus, et habeat istiusmodi fortitudinem, quæ possit purgare vitia, et cordibus defrictis, ad colorem pristinum revocare? *Vivus est quippe sermo Dei, et efficax, et acutus super omnem gladium utrinque acutum* (Hebr. iv, 12), et reliqua. Ex quibus diximus pro passionibus animæ remedia habere sermonem, esse in ed nitro, esse poem, quibus sordes abluuntur. Neque vero omne peccatum nitro sermonis et poæ potest emuodari, sed sunt aliqua delicta, quæ non indigent facili emuotione, nec ad nitrum et poem tantum ablata discedant. Sic nunc dicitur: *Si ablueris te nitro, et multiplicaveris tibi poem, maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Et quomodo sunt quedam vulnora quæ malignatibus, et oleo, et alligaturis redduntur pristinae sanitati: alia vero sunt istiusmodi, de quibus dicatur: *Non est malagma imponere, neque oleum, nec alligaturas, sed terra vestra deserta, civitates vestras igne caustas* (Jer. i, 6, 7): sic sunt quedam peccata quæ animam sordidant, et indigent homine qui habeat poem, nitrique sermonem; alia vero talia sunt, ut non possint supradicti sermonis virtute curari, neque enim sordibus comparantur. Idcirco sciens differentias

A peccatorum, per Isaiam Dominus dicit: *Lavabit Dominus sordes filiorum Sion* (in sanguine). **368** *Emundabit de medio eorum spiritu iudicii, et spiritu combustionis sordes et sanguinem* (Is. lvi, 1). Sordes spiritu iudicii, sanguinem spiritu combustionis. Si peccasti, et peccatorum sorde pollutus es, lavabit Dominus sordes aliorum, et filiorum Sion, et sanguinem emundabit de medio eorum. Si autem mortale peccatum est, non possumus nitro ponere mundari, sed spiritu iudicii, spiritu combustionis et pœnæ. Fortitan et Jesus baptizatus Spiritu sancto et igne (Luc. iii, 16): non quia omnem in Spiritu sancto atque igne baptizatus; sed quæ sanctus baptizetur Spiritu sancto, et is qui post fidem et magisterium Dei rursum ad scelera conversus est, cruciata pergetur incendiis. Beatus qui lavacrum accepit Spiritus sancti, et ignis lavacro non indiget. Mirabilis autem et omni fletu dignus, qui (post lavacrum Spiritus) baptizandus est igni. Utrumque siquidem habet baptismum Jesus: *Exiit namque virga de radice Iosæ, et flos de radice ejus ascendit* (Isai. xi, 1); virga peccatoribus (flos iustus). Sic Deus et ignis consumens, et lumen in Scripturis dicitur (Hebr. xii, 20, i Joh. iii, 8), ignis peccatoribus, lumen sanctis: et: *Beatus qui habet partem in resurrectione prima.* Si quis servaverit lavacrum Spiritus sancti, iste in resurrectione prima parte communicat. Si quis vero in secunda resurrectione servatur, iste peccator est, qui ignis indiget baptismo, qui combustionem purgatur, ut quidquid habuerit lignorum; feni, et silpules, ignis consumat. Quomobrem cum tanta post mortem nobis residere videamus, Scripturas diligenter simul recitantes, reponamus eas in cordibus nostris, et iuxta earum vivere præcepta nitamur, ut sine excessionis drem, si fieri potest, peccatorum cordibus emundati eam Sanctis valeamus assumi, in Christo Jesu, cui et gloria et imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA DECIMA QUARTA.

De eo quod scriptum est: *Et dicit Dominus ad me in diebus regis Iosæ* (Jerem. i, 6), usque ad eum

^a Hieronymus: *et multiplicaveris tibi herbam poem:* et tota hac Homilia, ποά, non aliter vertit, quam poem: at Hebræa habent Jerem. ii, 22, יריר, ubi id LXX reddiderunt ποά, Hieronymus, herbam borith. Ita Malach. iii, 2, כרית ספסלס vertunt LXX ποά πλυόντων, Hieronymus. herba fullonum. Quid sit יריר, multifariam disputatur: alii smegma esse vultunt, et quidquid detergendi: facultate pollet, a ירר, expurgare; Syrus exponit, sulphur; alii saponem; alii, σποδίου, herbam a Latinis lanarium dictam; sive radiculam; alii herbam eam quæ saponaria appellatur, quaque expurgandis, et detergendis pannis utuntur fullones. Votissimilima hæc est postrema sententia, quam tenet Hieronymus in Jerem. ii, 22: *Pro herba borith, inquit, quam nos ut in Hebræo posita est, vertimus, BXX translulerunt ποά, ut significarent herbam fullonum, quæ iuxta ritum provincie Palestine in virentibus et humectis nascitur locis, et ad lavandas sordes eademem vim habet, quam et nitrum.* Matthæus Sylvaticus in Pandois; voce, Fullones: Saponaria vocatur herba fullonum, quæ ex ea lavant, et abstergunt pannos fullones, borith, borith: ita et in Horith; et in Gaidido; ita et R. Jona. Unde diffinidendum minime est, quin

eam non herbam, reddiderunt LXX, saponariam herbam intellexerint; quam cum propria voce appellare non possent, generali, ποά, nuncuparunt; utpote cuius in detergendis vestibus tritissimus esset et nobilissimus usus, dubioque locum non relinqueret. Theodoretus in hunc locum, ποά, τὸ ἀπὸ τῆς φύσεως ῥύμματα ὀνομάζει. Herbam appellat, quæ detergendi vi prædita e terra proveniunt. Porro ex ποά factum est Rabbinioum, רוב, quod Rubiam thnetorum significat. Usurparunt quoque Arabes: Græci reddunt, ῥουβόδανον. Hinc Philo in libro, Τίς ὁ τῶν θείων ἀληθινός? φωνὰ δι' ἑρῶρον ἔρμηνεύεται. Origenes, Homil. 2 in Exod., *Phua, quæ apud nos Rubens vel Verecunda dici potest.* Hieronymus de Nom. Hebr. in Exod., *Pha, rubrum.* HORTIUS.
^b Contrarium porro docet Origenes homil. 24 in Luc. eos nimirum dumtaxat igneo flumine a Christo baptizatum iri, qui aqua et spiritu fuerint baptizati, et purgatione egerint. At homil. 6 in Exod. et homil. 25 in Num. et hom. 3 in psalm. xxxvi, unumquemque igne purgandum pronuntiat, ut a nobis fusiis in Orientalibus explicatur. Idem.
^c Mss. Regii apud Hædolum, mysterium:

Christum, alia sæcula extra hæc quæ carnimus, ii homines fecerunt sibi **864** deos, et adoraverunt opera manuum suarum. Omnes philosophi qui varia dogmata prodiderunt, omnes hæretici qui auctores ad aliter credendum de Deo miseris mortalibus exstiterunt, fecerunt sibi idola, et animi [Al. animæ] voluptatem putaverunt Deum, et conversi adoraverunt opus manuum suarum, putantes vera esse quæ fixerant. Omnes igitur tam de visibili materia, quam de falsis dogmatibus fingentes sibi deos, corripit nunc sermo divinus diceas: *Si facies sibi homo deos, et isti non sunt Dii; propterea manifestabo illis in tempore isto opus manuum uestrarum, ostendam illis virtutem meam* (Jer. xvi, 20): in quo tempore, nisi in isto, quo Salvator noster assumpsit corpus humanum? *Et scient quia ego sum Dominus*. Deinde alia sequitur prophetia (quam nescio quare apud Septuaginta non inveniatis. in cæteris editionibus, quæ cum Hebræo consentiunt sermone reperimus), quæ plena est necessariis rebus, et tam utilibus, ut possit, si animus fuerit attentus, a vitiis revocare Lectorem. Sic autem sequitur: *Peccatum Juda conscriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum* (Jer. xvii, 1). Quoniam difficile est aliquem se malum confiteri, ideo Judæi ^a qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Juda, peccatum eorum posuerunt. Sed si figuraliter consideres (ut sæpe ostendimus) Judam Christum nuncupari, forsitan peccatum Judæ peccatum nostrum est, qui credimus in Christum de tribu Juda, et ex ejus secundum carnem stirpe nascentem. Si autem volueris sacratius intelligere de proditore Juda dictum: *Peccatum Judæ scriptum est in stylo ferreo, in ungue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum*, repugnabit tibi quod sequitur, *Eorum*. Igitur (ut supra diximus) super nos qui peccamus ista conveniunt, quorum peccata non forinsecus alicubi conscribuntur, sed in cordis conscientia, stylo exarata ferreo, sculpta ungue adamantino. Quod autem peccata nostra scribantur in pectore, ex his quæ sequuntur, intellige. Antequam peccatum faciam nulla in corde meo peccati imago versatur: cum autem conscientia peccati imaginem **865** ginem sumpserit, habeo formam illius, et semper aute oculos cordis mei delicti pompa depingitur. Et siquidem esset peccatum meum atramento conscriptum, forsitan delerem illud; nunc autem scriptum est in stylo ferreo, et in ungue adamantino, scriptum [Al. sculptum] est super pectus cordis mei, ut mecum ad tribunal veniat, et compleatur illud quod a Christo prophetatum est: *Nihil absconsum, quod non manifestabitur, et nihil occultum quod non palam fiet* (Mat. x, 26). Nudabitur pectoris mei conscientia, et aperto corde, videbuntur litteræ peccatorum, quæ in stylo ferreo, in ungue adamantino

A sculptæ sunt. Atque ita universa spectantium [Al. peccantium] multitudo leget in pectore meo signatas imagines peccatorum **866** *Nihil enim absconsum* [Al. absconditum], *quod non revelabitur. Et inter se invicem cogitationum accusantium sive defendentium* (Rom. ii, 15), *Et: Nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet consilia cordium* (II Cor. 4, 5). Cui manifestabit [Al. manifestetur]? utique non sibi, qui antequam fiat cuncta cognoscit: sed his qui cum illo venturi sunt, et propter puritatem mentis et corporis Agnum sequentur [Al. sequuntur], ostendet delicta in corde peccatoris expressa ut resurgant iusti in gloriam, peccatores vero in opprobrium et confusionem æternam; a quibus liberet nos Deus resurgentes cum B Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum, Amen.

HOMILIA DECIMA TERTIA.

De eo quod scriptum est: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena* (Jerem. ii, 21, 22), *neque ad eum locum in quo sit: Maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus*.

865 Deus mortem non fecit, neque delectatur in perditione viventium. *Creavit enim ut essent omnia, et salutare^b generationes mundi, nec est in eis venenum mortis, neque inferni regnum super terram* (Sap. 1, 13). Deinde paulum ultra procedens reperio undesit mors: *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum* (Sap. 11, 24). Omnia igitur bona in nobis et propter nos condidit Deus, sed nosmetipsi ^c malitiam atque peccata propria in nobis attraximus voluntate. Unde et in præsentii lectione pro prophetam nunc queritur Deus, et quodammodo dubius inquirat, quomodo in quibusdam amara sit anima, quam dulcem ipse condiderat, et ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? Quod dicit tale est, Ego feci pedes, quibus ingrederetur mortale genus; qua causa factum est ut claudicent plerimi? Ego feci omnia membra valida, atque integra; quomodo video in multis debilia atque inutilia? Itaque non solum primi hominis anima, sed et universorum ad imaginem et similitudinem Dei facta est* (Gen. 1, 26), **866** *et antiquior est hæc imago quæ Dei est, imagine Zabuli, quam postea nobis induimus ob peccatum. Unde debemus magnopere laborare, ut quomodo delinquentes portavimus imaginem terrestris: ita ad poenitentiam conversi portemus imaginem cælestis, ad quam et universa primum condita creatura est, ob cujus in malum conversionem nunc peccantes sermo corripitens ait: Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? Ego autem plantavi eam fructiferam, universam veram. Et ante diximus, et nunc eadem plenius ut intelligamus, repetimus, quia Deus bonam plantavit hominis animam, sed ipsa vitio suo adversus conditoris depravationes.*

^c Unus ex hisdem mss., *malitia atque peccato proprio nobis attraximus mortem*.

^a Confer Hieronymum in Commentar. in hunc locum tom. iv, col. 156, et quæ ibi a nobis annotata sunt.

^b Regii apud Huetium mss., *salutares fecit genera-*

vata sit voluntatem. *Ego autem plantavi te vitam fructiferam, universam ceram: non ex parte veram et mendacem ex parte plantavi, sed universam veram.* Quomodo contra plantationem meam converas te in amaritudinem, et facta es vitis aliena? Post hæc sequitur: *Si ablata fueris nitro, et multiplicaveris tibi herbam a poam, maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Ergone hoc arbitrandum est, quis anima peccatrix nitro conata sit purgare maculas suas, et accensens poam, quæ ortur ex terra, immunditiam delictorum a se mundare contemderis? Unde nunc ad eam loquitur sermo divinus: *Si ablata fueris nitro, et multiplicaveris tibi poam, maculata es in conspectu meo, in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* An id quidem verius existimandum est, quia ut sacra voluntaria omni virtute sunt plena, ita et Dei sermo omni virtute sit plenus, et habeat iustusmodi fortitudinem, quæ possit purgare vitia, et cordibus dedicatis, ad colorem pristinum revocare? *Vivus est quippe sermo Dei, et efficax, et acutus super omnem gladium utrimque acutum (Hebr. 17, 13), et reliqua.* Ex quibus diximus pro passionibus animæ remedia habere sermonem, esse in eo nitrum, esse poam, quibus sordes abluuntur. Neque vero omne peccatum nitro sermonis et poæ potest emundari, nec sunt aliqua delicta, quæ non indigeant facili evulsione, nec ad nitrum et poam tantum ablata discedent. Sic nunc dicitur: *Si ablueris te nitro, et multiplicaveris tibi poam, maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Et quomodo sunt quedam vulnera quæ malagmatibus, et oleo, et alligaturis redduntur pristinae sanitati: alia vero sunt istiusmodi, de quibus dicatur: *Non est malagma imponere, neque oleum, nec alligaturas, sed terra vestra deserta, civitates vestrae igne caustas (Isai. 1, 6, 7):* sic sunt quedam peccata quæ animam sordidant, et indigent homine qui habeat poam, nitrique sermonem; alia vero talia sunt, ut non possint supradicti sermonis virtute curari, neque enim cordibus comparantur. Ideo sciens differentias

A peccatorum, per Isaiam Dominus dicit: *Lavabit Dominus sordes filiorum Sion (in sanguine). Emundabit de medio eorum spiritus iudicii, et spiritus combustionis sordes et sanguinem (Is. 64, 4).* Sordes spiritu iudicii, sanguinem spiritus combustionis. Si peccasti, et peccatorum sordibus pollutus es, lavabit Dominus sordes filiorum, et filiarum Sion, et sanguinem emundabit de medio eorum. Si autem mortale peccatum est, non possumus nitro poaque mundari, sed spiritu iudicii, spiritum combustionis et poam. Fortitan et Jesus baptizavit Spiritu sancto et igne (Luc., 12, 49): non quia eundem in Spiritu sancto atque igne baptizavit; sed quæ sanctus baptizatur Spiritu sancto, et is qui post fidem et magisterium Dei rursus ad seclera conversus est, cruciata purgatur incendiis. Beatus qui lavacrum accepit Spiritus sancti, et ignis lavaero non indiget. Miserrabilis autem et omni fletu dignus, qui post lavacrum Spiritus baptizandus est igni. Utrumque siquidem habet baptisma Jesus: *Exiit namque virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendit (Isai. 11, 1);* virga peccatoribus (flos iustus). Sic Deus et ignis consumens, et lumen in Scripturis dicitur (Hebr. 12, 29, 1 Joan. 1, 5), ignis peccatoribus, lumen sanctis: et: *Beatus qui habet partem in resurrectione prima.* Si quis servaverit lavacrum Spiritus sancti, tunc in resurrectionis prima parte communicat. Si quis vero in secunda resurrectione servatur, iste peccator est, qui igni indiget baptismo, qui combustionem purgatur, ut quidquid habuerit lignorum, feni, et stipulas, ignis consumat. Quamobrem cum talia post mortem nobis residere videamus, Scripturas diligenter simul recitantes, reponamus eas in cordibus nostris, et iuxta earum vivere præcepta nitamur, ut sine excessionis drem, si fieri potest, peccatorum cordibus emundati eam Sanctis valeamus assumi, in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA DECIMA QUARTA.

De eo quod scriptum est: *Et dicit Dominus ad me in diebus regis Joas (Jerem. 11, 6), usque ad eum*

^a Hieronymus: *et multiplicaveris tibi herbam poam: et tota hac Homilia, ποα, non aliter vertit, quam poam: et Hebræa habent Jerem. 11, 22, בריית, ubi id LXX reddiderunt ποα, Hieronymus, herbam borith. Ita Malach. 2, בריית סבסום vertunt LXX ποα πλυόντων, Hieronym. herba fullonum. Quid sit בריית, multifariam disputatur: alii smegma esse volunt, et quidquid detergendi facultate pollet, a בריית, expurgare; Syracæ ponit, sulphur; alii saponem; alii, σποδον, herbam a Latinis lanarium dictam; sive radiculam; alii herbam eam quæ saponaria appellatur, quaque expurgandis, et detergendis pannis utuntur fullones. Verisimillima hæc est postrema sententia, quam tenet Hieronymus in Jerem. 11, 22: *Pro herba borith, inquit, quam nos ut in Hebræo posita est, vertimus, ΕΡΧ transulerunt ποα, et significaverunt herbam fullonum, qua juxta ritum provincie Palæstinæ in virentibus et humectis nascitur locis, et ad lavandas sordes eadem vim habet, quam et nitrum: Μαθητάς Συλατικός in Πανδονίς, voce, Fullones: Saponaria vocatur herba fullonum, quod ex ea lavant, et abstergunt pannis fullones, borith, borith: ter et in Borith; et in Guaisido; Ita et R. Jon. Unde dandandum minime est, quin**

oam ποα herbam, reddiderunt LXX, exponuntur herbam intellexerint; quam cum propria voce appellare non possent, ποα, nuncuparunt; ut pote cuius in detergendis vestibus utilissimus esset et nobilissimus usus, delibocum locum non relinquere. Theodoretus in hunc locum, ποα, τὸ ἀπὸ γῆς ποδῶνα ῥύμματα ὀνομάζει. *Herbam appellat, quæ detergendi vi prædita e terra proveniunt.* Porro ex ποα factum est Rabbiniæ, רבא, quod Rubiam tinctorum significat. Usurparunt quoque Arabes: Græci reddunt, ἐρυθρόδανον. Hinc Philo in libro, Τις ὁ τῶν θείων ἀληθοῦς ποὰ δι' ἐρυθρῶν ἱερμυεύεται. Origenes, Homil. 2 in Exod., *Pha, quæ apud nos Rubens vel Verecunda dici potest.* Hieronymus de Nom. Hebr. in Exod., *Pha, rubrum.* HORTIUS.

^b Contrarium porro docet Origenes homil. 24 in Luc. eos nimirum dumtaxat igneo flumine a Christo baptizatum iri, qui aqua et spiritu fuerint baptizati, et purgatione egerint. At homil. 6 in Exod. et homil. 25 in Num. et hom. 3 in psalm. xxxvi, unumquodque igne purgandum pronuntiat, ut a nobis susus in Origenianis explicatur. *Idem.*

^c Mss. Regii apud fluctum, mysterium.

locum in quo ait : *Justificavit animam suam Israel a peccatrice Juda* (Jerem. III, 11).

869 Ipsum primum lectionis sermonem, qui perobscurus est, debemus excutere, et postea, si Dominus dederit viam intelligendi, ad altiore sensum venire. In Regnorum libris fertur historia, quæ docet post Salomonis interitum, temporibus Roboam duodecim tribus fuisse divisas: id est in decem tribus regnasse Jeroboam, et vocatas eas esse Israel: duabus vero præfuisse Roboam, et vocatas eas esse Judam. Quæ a discretio populi juxta fidem libri, usque ad præsentem diem permanet. Neque enim in aliquibus voluminibus invenitur ubi Israel et Juda sub uno rursus imperio redigantur. Primus itaque peccavit Israel sub Jeroboam, et cæteris successoribus ejus; et tanta peccavit, ut a Deo traderetur captivitati, et serviret apud Assyrios usque ad præsentem diem. Et Juda peccavit, traditusque est Babylois, non usque ad hodiernam diem, sed (ut Scriptura testatur) septuaginta annis, de quibus Jeremias prophetavit, et Daniel. Si intellexisti historiam quæ in Regnorum libris scripta est, considera verba prophetæ, et videbis eundem exprimi sensum. Accusatur Israel et dicitur: Audiens congregatio Juda, quod ob peccata sua Israel traditus sit captivitati, non egit pœnitentiam, nec conversa est ad me: sed intantum peccata peccatis cumulavit, ut ad comparationem vitiorum ejus justior inveniat Israel. Deinde propheta prædicare jubetur ad Israel, ut quia Juda pejor illo factus sit, convertatur ad Dominum, et Israel, et Juda sub uno imperio futuros esse, et ad pristinam redituros concordiam. Quod ut planius fiat, ipsius Scripturæ verba ponenda sunt: *Et dixit Dominus ad me in diebus Regis Josiæ: Vidisti quid fecit mihi habitatio domus Israel (Jer. III, 6, 7, 8)? Non dixit Juda, sed prius Israel. Abiit subitus omnem montem excelsum, et subitus omne lignum* **870** *nemorosum, et fornicata est illic et dixi, postquam fornicata est hæc omnia: Convertere ad me, et non est conversa. Et audivit prævaricationem ejus, id est populi Israel, prævaricatrix Juda. Et viderunt, id est, ii qui erant de Juda, quoniam de omnibus comprehensa est in quibus mæchabatur habitatio Israel. Dimisi eam et dedi ei libellum repudii.* Dimisi enim populum Israel, et ejeci eos in Assyrios: *Et dedi ei libellum repudii in manu ejus, et non timuit prævaricatrix Juda (Jer. III, 9).* Post tanta quæ passa est Israel, dimissa a Deo, accipiens libellum repudii in manus suas, debuerat a vitiis Juda converti, et per aliena peccata correpta, sibi similia præcavere: quæ non solum peccare non desiit, sed pristina scelera duplicavit, intantum ut ad comparationem ejus congregatio Israel, quæ prius fuerat ipsa damnata,

sit justior. *Et dedi ei libellum repudii in manus ejus, et non timuit prævaricatrix Juda soror ejus, sed abiit, et fornicata est et ipsa, et facta est fornicatio ejus in nihilum, et mæchabatur in lignum et lapidem: et in his omnibus non est conversa ad me prævaricatrix Juda, ex toto corde suo, sed in mendacium (Ibid., 10): nec timuit ex his quæ fecerat Israel, ut toto corde converteretur ad me, et deposito mendacio, in quo perseverabat, vere ageret pœnitentiam. Et dixit Dominus ad me, justificavit animam suam Israel a prævaricatrice Juda (Ibid., 11): Peccata Israel cum Judæ vitiis comparata justificant quodammodo animam ejus. Vade et lege sermones istos ad Aquilonem (Ibid., 12).* Si intellexisti historiam, videamus quid in his sermo mysticus significet. Vocatio gentium, expectatio Israel, habuit exordium, ut testantur apostoli, post annuntiationem quam Judæorum prædicaverunt Synagogis: *Ad vos, dicentes, erat missus sermo; sed quia indignos vos* **871** *judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. XIII, 46).* Paulus quoque sacra voce loquitur: *Illorum peccato salus gentibus facta est ad zelandum eos (Rom. XI, 11).* Igitur multa peccata illius populi fecerunt eum a Domino derelinqui, et nos ad spem salutis venire, qui alieni eramus testamentorum, et repromissionis. Unde etenim mihi nescio ubi extra sanctam terram nato, nunc de repromissionibus disputare, et credere in Deum patriarcharum Abraham, Isaac, et Jacob, et in Jesum Christum qui omnium prophetarum vocibus prædicatus est? ^b Si intellexisti duos populos, Israel et Gentium, intellige transmigrationem Israel de [At. in] populo Judæorum, et de eo scriptum esse: *Dimisi eam, et dedi ei libellum repudii.* Dimisit enim vere Deus populum Israel, et dedit ei libellum repudii, ut ^c sequens firmat exemplum. Jubet lex Moysi mulieri displicenti viro suo dari libellum repudii, et dimitti eam, et tunc viro licere, ut alteram ducat. Juxta hunc sensum intellige accipientes Judæos libellum repudii, et omnino derelictos a Domino. Ubi enim jam apud eos propheta? ubi signa virtutum? ubi manifestatio Dei? Non templum, non victimæ, non alius quilibet cultus voluminibus Legis expressus. Ejecti sunt de regionibus suis, atque ita dedit Dominus libellum repudii Israel. Post eos nos qui in Scripturis Judæi vocamur (Judæi autem propter tribum Juda, ex cujus Salvator stirpe descendit) conversi sumus [At. simus] ad Dominum, et novissima nostra, quæ utinam saltem in hoc tempore non complerentur, similia futura sunt peccatis Juda, immo pejora. Et ut credas in consummatione sæculi deteriora nobisventura quam evenerunt Judæis, audi Salvatorem in Evangelio prædicantem: *Cum multiplicata fuerint iniquitates,*

^a Unus Reg. ms. apud Huetium, quæ discussio.

^b Hieronymus. Si intellexisti duos populos, Israel, et gentium: sententiam retulit, a verbis discussit. Origenes paulo inferius: *εἴτα ἡμεῖς Ἰουδα, Ἰουδα δὲ διὰ τὸν σωτῆρα ἐξ Ἰουδα φυλῆς ἀνατεῖλαντα, et homil. 9, ἄνδρες Ἰουδα ἡμεῖς ἴσμεν διὰ τὸν Χριστὸν, πρόβαλον*

γὰρ ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέλλων ὁ κύριος ἡμῶν, et homil. 16, ἀλλ' ἐὰν τῆς τροπικῆς λέγομενον τὸν Χριστὸν, μήποτε ἁμαρτία Ἰουδα ἡμῶν ἐστὶ, τῶν πιστευόντων ἐπὶ τὸν Χριστὸν τὸν ἐκ φυλῆς Ἰουδα. HÆRTIUS.

^c Apud Rabanum, ut *reslinquens firmet exemplum.*

refrigescet charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Mat. xxiv, 12). Et in alio loco: Fient [Al. faciet] signa et prodigia in celo et in terra, ad decipiendos, si fieri potest [Al. possit], etiam electos (Ibid., 24): **872** tantaque incredulitas in universo humano genere futura est, ut Salvator noster (qui omnia quæ sunt ventura cognoverat) loqueretur: Putas veniens Filius hominis inveniet fidem super terram (Luc. xviii, 8)? Vere quippe si iudicemus fidem ^a et veritatem, non multitudinem, et respiciamus voluntatem hominum, non congregationem, videmus in tanto numero Ecclesiarum ^b fidelem difficile reperiri. Tunc erant vere fideles, quando martyrum victimæ feriebantur, quando cruentas exsequias persecuti, tristes ad Ecclesiam ^c revertebamur, omnis erat multitudo lugentium, quando catechumeni in prima statim ^d fide pro ferendo martyrio docebantur, quando mulierculæ et infirmior [Al. infirmus] sexus usque ad mortem manebat [Al. permanebat] intrepidus. Tunc vere signa de celo, tunc fiebant portenta de terra. Tunc erant pauci quidem, sed vere fideles, angustam et arctam ingredientem viam, quæ ducit ad vitam. Nunc vero quando facti sumus plures (quia difficile est plures esse bonos, neque enim mentitur Jesus dicens: Multi vocati, pauci autem electi (Mat. xx, 16); ex tantis Christianam fidem pollicentibus pauci sane [Al. satis] reperiuntur qui habeant fidem, et ^e veritatem, et beatitudine digni sint. Si itaque dicit: Primum propter peccata dimisi Israel, et reliqui eum in commigrationem [Al. comminationem]: Judas autem audiens ea quæ acciderant Israel, noluit ad me converti: de nostris loquitur peccatis, qui legentes ea quæ passus est populus Judæorum, non timemus, neque dicimus: Si naturalibus ramis non peperit, quanto magis nec nobis parcat Deus? Si illos gloriantes esse se olivam bonam, et de radice [Al. radicem] patriarcharum, Abraham, Isaac, et Jacob, Christus ^f clementissimus Deus pro suo merito eradicavit, quanto magis neque nobis parcat, si similia fecerimus? Vide benignitatem et severitatem Dei. Neque enim benignus tantum est, et non severus: neque severus tantum, et non etiam benignus. Si benignus **873** esset tantummodo, bonitatem ejus contemneremus: si severus tantum, desperatio nos salutis, propter peccata quæ fecimus, præcipitaret in vitia. Nunc vero quasi ^g Deus, necessariam quippe habemus homines bonitatem ejus ob pœnitentiam, et se-

A veritatem ob delicta: sicque benignus est, et severus, et loquitur ad nos per Prophetam dicens: Vidisti quid fecit mihi habitatio domus Israel (Israel in præsentem pro Judæorum populo accipe) abiit super omnem montem excelsum, et subiit usque ad omnem lignum nemorosum. Si consideres Pharisæum ascendentem templum cum superbia, et non percutientem pectus suum, neque mala propria sentientem, quomodo dicat: Gratias tibi ago, quia non sum ut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, et sicut iste publicanus: jejuno bis in sabbato, decimas do de substantia mea (Luc. xviii, 11). Vides quomodo ascendit super omnem montem excelsum, et inflammatus arrogantia ista præsumat. Sunt autem alii qui ascendunt super colles, et fiunt subtus omne lignum non fructiferum, sed nemorosum: siquidem alterius naturæ est lignum, quod ubertate fertile est, alterius quod tantum abundat fronde foliorum. In nemoribus et lucis nemo plantat ficum, nemo vineam, nemo arbores fertiles, sed oblectationi visus tantum ligna frondentia. Tales sunt hæretici, qui orationem suam verborum decore componunt, non ut convertant audientes a vitiiis, sed ut delectent. Igitur qui istiusmodi seductione persuasus est, abiit subtus omne lignum. Simulque attende quare non dixerit, omne lignum, et tacuerit, neque rursum addiderit omne lignum fructiferum, sed significanter adjecerit: subtus omne lignum frondosum. Quamobrem si intelligas cur præcipiatur in Legge: Non plantabis omne lignum juxta altare Domini Dei tui, nec facies nemus (Deut. xvi, 21): nominatim quippe interdicitur ne lucus plantetur in templo, si observaveris quare dictum sit: Fornicata est illic, et dixi postquam fornicata est hæc omnia: Ad me convertere, et non est conversa, et vidit prævaricationem ejus prævaricatrix Juda, de nobis dici intellige, qui derelinquentes **874** pactum, quod cum Deo fecimus, non servamus, neque respicimus priorem populum, testamentum, et repromissiones, et nobilitatem generis per peccatum simile perdidisse. Si essetis filii Abraham, opera patris vestri faceretis (Joan. viii, 39): dicit eis Dominus. Et in alio loco Joannes Baptista: Ne incipiatis, inquit, dicere in vobis, quia patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Dominus ex lapidibus istis suscitare filios Abraham (Luc. iii, 8): lapides esse nos significans, quia ad similitudinem lapidum obdurantes corda nostra renuimus veritatem. Et vere omnipotens Deus suscitabit filios Abraham de lapidibus, si permaneamus in

^a Legit Rabanus, fidem nostram, et non multitudinem.

^b Legebatur antea, fidem: Rabanus juxta Græcum, fidelem, substituit, qui et mox. fiebant, legit pro, feriebantur. Græce quoque est, ἔβηοντο.

^c Sic habet Rabanus et Græcus ἀρχόμεθα: antea, revertiebantur, erat in vulgatis.

^d Idem, in prima statim fidei perceptione de ferendo martyrio docebantur, quod postremum verbum rescribere in textu non dubitavimus, cum minus bene antea esset, ducebantur: coegit enim et Græcum verbum κατηχούοντο.

^e Rabanus, et vera beatitudine dignam. Si, etc.

^f Interserit Rabanus, qui suavis, etc.

^g Legimus cum Rabano, unoque penes Huetium ms. Reg., quasi Deus, necessariam quippe habemus homines bonitatem, etc., cui lectioni concinit Græcus textus ὅτι δὲ ὡς θεὸς ἀποφόρον ἔχει, χρύζομεν γὰρ ὁ ἄνθρωποι μετανοούντες, etc. Tantum ex eodem Græco malim suppleri præterea locum ita, quasi Deus utrumque habet, necessariam, etc. Nihilosecuius præferenda hæc lectio fuerat alteri hactenus impressæ, quæ non uno laborat mendo, quasi dans necessaria, quippe habemus omnes bonitatem ejus ob pœnitentiam, etc.

adoptione ejus, et spiritum per quem adoptati sumus, custodiamus in nobis. Vidit ergo prævaricationem Israel prævaricatrix Juda, quæ non servavit pactum quod cum Deo fecerat: *Et vidit quoniam de omnibus, in quibus mœchabatur, comprehensa est, illa generatio.* Omnia quippe quæ passus est Israel, nos qui sumus Juda, legentes in sacris voluminibus, invenimus quoniam de omnibus^a quibus comprehensa est, in quibus mœchabatur habitatio Israel, dimisit eam Dominus, et dedit ei libellum repudii. Et cum deberemus ex his quæ illi passi sunt, nos ad mellora converti, et inspicere quod^[Al. quia] illi propter peccata traditi sunt captivitati, et interfecit ab inimicis, et civitates eorum igni exustæ sunt: cum itaque, ut diximus, hæc nobiscum deberemus^[Al. deberimus] reputare, quia si Deus naturalibus ramis non pepercit, quantum magis nec nobis parcet? si illos qui de patriarcharum genere descendebant, sic propter peccata dimisit, quid nos necesse sit vocatos ex gentibus pati? nihil horum reputamus, et ideo nos vocatos ut illi inelentur^a ad zelum, videntes servos aliquando^[Al. quondam], liberos, ignobiles aliquando, nunc Dei filios. Si autem illi tanta passi sunt, quante magis nos, si peccaverimus, pejora patiemur? In quibus mœchabatur habitatio domus Israel, dimisi eam, et dedi ei libellum repudii in manus ejus, et non timuit prævaricatrix Juda hæc, quæ fecit habitatio Israel, quia dimisi eam, **375** et dedi ei libellum repudii. Nec timuit prævaricatrix Juda, ut ne ipsa propter peccata sua, simili^a sustineret. Si quis nuper emptus domum emptoris et domini superit in gressus, seisciscitur ab aliquo conseruo, quis de prioribus servis offenderit dominum, quid promeruerit: et si voluerit in domo domini perseverare, cavet ea facere, quæ eos fecisse audit^[Al. audivit], qui verberibus et igrmentis, et relegatione digni exstiterunt. Deinde diligentissime inquirens quid fecerunt illi qui libertatem a domino meruerunt, omni labore nititur, ut ea faciat, quæ eos fecisse cognovit. Et nos itaque qui non eramus servi Dei, sed idolorum, et demanum, et peccata ex gentibus congregati

A credidimus in Christum, legamus Scripturas, videmus quis justificatus sit, quis offenderit Deum, et cum omni observatione nitamur ea facere quæ iuste legimus fecisse, et caveamus in hoc incidere in quem inciderunt hi qui traditi sunt captivitati, et ejeti de hæreditate Dei. *Et non timuit prævaricatrix Juda, ad [Al. et] abiit, et fornicata est et ipsa.* Post fornicationem, in qua prius^[Al. primus] cœruit Israel, fornicata est etiam Juda. *Et facta est fornicatio ejus in nihilum, et mœchabatur in ligno [Al. lignum] et lapide [Al. lapidem].* Quando peccamus duro contra Deum corde, nihil aliud facimus, nisi cum lapide fornicamur. Quando in^b voluptate peccamus, mœchamur subtus omne lignum nemorosum. *Et in his 376 omnibus non est conversa ad me prævaricatrix Juda ex toto corde suo, sed in mendacio.* Et nos conversi sumus ad Dominum; sed quia non ex toto corde conversi, dicitur: *Non est conversa ad me prævaricatrix Juda ex toto corde suo, sed in mendacio.* Naque vero ait: *Non est conversa ad me prævaricatrix Juda et tacuit; sed, Non est, inquit, conversa ad me prævaricatrix Juda ex toto corde suo, verum in mendacio; ut ostenderet eos qui convertuntur, si non ex toto corde convertuntur, in mendacio, non in veritate converti.* Quapropter legamus veteris Testamenti historias, et prophetas, et si quos justificatos invenimus, imitemur ea, per quæ illi justificati sunt. Legamus Evangelia, et omne novum Testamentum. Legamus apostoli Pauli Epistolas universas, et scribamus in cordibus nostris, viventes juxta præcepta ecclesie, ut non tradatur et nobis libellus repudii, sed ophæredes^[Al. hæredes] efficiamur cum Christo Jesu, et videbimus quod plenitudo gentium Ecclesiam Dei introeunte, in novissimis salvetur Israel, secundum illud electulum: *Cum autem plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit, et fiet unus grex, et unus pastor (Rom. xi, 25; Joan. x, 10),* docens in commune populum suum magnificare omnipotentiam^d Dominum cum Christo Jesu, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum, Amen.

^a Mutius sensus, aut verius nullus erat in antea vulgatis libris, de omnibus mœchabatur habitatio, etc. prætermisiss hisce, quæ ex Rabani lectione substitutum, quibus comprehensa est, in quibus mœchabatur, etc. Restitutam hoc pacto lectionem comprehendat Græcus ipse archetypus, *ὅτι περὶ πάντων αὐτῶν ἐλήθη ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ, ἐν οἷς ἔμοιχάτο.*

^b Rabanus, voluntate, quod et mss. Reg. penes Huetium præferunt; tum erat, peccavimus, pro, peccamus: in Græco est, *ἔταν ἀμαρτάνωμεν.*
^c Mss. Reg. apud Huetium, et plenitudine gentium Ecclesiam Dei introeunte, novissimis salvetur Israel.
^d Confer Huetium Origenianorum lib. ii Quæst. 3, num. 29, sub finem.

INCIPIUNT HOMILIE XIV IN EZECHIELEM.

HOMILIA PRIMA.

De prima visione Ezechielis (Cap. 1).

377. Non omnis qui captivus est propter peccata sustinet captivitatem. Nam cum omnis multitudo Judæorum causa peccati derelicta fuerit a Deo, et captivitatem sustinens comprehensa sit a Nabu-

chodonosor, atque ejeta de terra sancta, in Babyloniam usque perducta sit: pauci tamen justi, qui erant in populo non ob culpam suam sustinuerunt captivitatem, sed ob id ne peccatores, qui fuerant iugo captivitatis oppressi, omnino subsidium non haberent, Fingamus quippe, peccatoribus in Babyloniam ductis, justos in antiquis finibus residere: sicut